

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร
Development of Local Seed Banks and Food Security

โดย

พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.

ผศ.ดร.เอนก ไยอินทร์

นายดาวเหนือ บุตรสีทา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767023

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาระบบการผลิตพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร
Development of Local Seed Banks and Food Security

โดย

พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.

ผศ.ดร.เอนก ไยอินทร์

นายดาวเหนือ บุตรสีทา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767023

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of Local Seed Banks and Food Security

BY

Phra Komsan Jalearnwong, Asst.Prof.

Asst.Prof.Dr. Anek Yai-In

Mr. Daonue Bootsitha

Social Sciences of Faculty Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2567

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800767023

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร
ผู้วิจัย: พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ., ผศ.ดร.เอนก ไยอินทร์, นายดาวเหนือ บุตรสีทา
ส่วนงาน: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม (๒) ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และ (๓) จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชน และแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผนวกเข้าด้วยกัน โดย (๑) สำรวจและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน ประชุมปรึกษาหารือระดมความคิด วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชนโดยใช้เทคนิค SWOT (๒) จัดกิจกรรมส่งเสริมการเก็บรวบรวมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยใช้เทคนิคแผนที่ความคิด การมีส่วนร่วมเพาะปลูก เก็บรวบรวมและคัดแยกเมล็ดพันธุ์ร่วมกันกับเกษตรกรในชุมชน สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เชิงลึก (๓) วางแผนด้วยเทคนิค AIC คือ การสร้างความรู้ การสร้างแนวทางการพัฒนา และการสร้างแนวทางปฏิบัติ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม ประกอบไปด้วย (๑) สาเหตุที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม คือ การเก็บเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิมมีความยุ่งยาก ขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันเมล็ดพันธุ์ คุณภาพสายพันธุ์พืชและการต้านทานโรค และความต้องการความสะดวกสบายของเกษตรกร (๒) ปัญหาและผลกระทบ คือ เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านสูญหายไปตามกาลเวลา เพิ่มต้นทุนในการเพาะปลูก ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ขยายพันธุ์ในฤดูกาลเพาะปลูกถัดไป และรสชาติของพืชผักไม่ถูกปากผู้คนในท้องถิ่น (๓) วิเคราะห์ SWOT Analysis จุดแข็ง: มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง มีความรู้การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิด เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ มีวัฒนธรรมประเพณีเชื่อมความสัมพันธ์ที่เนื่องด้วยการทำเกษตรกรรม จุดอ่อน: ขาดความรู้วิธีการป้องกันเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรยุคปัจจุบันชอบความสะดวกสบาย เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ และ ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีเพาะปลูก โอกาส: เกษตรบำบัด เกษตรทางเลือก เกษตรแปลงใหญ่ และ เกษตรเพื่อสุขภาพ

อุปสรรค: การลงทะเบียนเกษตรกร ข้อมูลหลอกลวงจากสื่อออนไลน์ การลอกเลียนแบบการเพาะปลูก และ ภาระหนี้สิน

๒. ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน มี ๒ กิจกรรม คือ (๑) การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน มีเป้าหมายเพื่อเชิญชวนเกษตรกรในพื้นที่หันมาตระหนักและใส่ใจกับสมบัติมรดกตกทอดของบรรพบุรุษที่เก็บรักษาไว้ เป็นมรดกในรูปแบบของเมล็ดพันธุ์และพืชผลทางการเกษตรไม่ให้เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นสายพันธุ์แบบดั้งเดิมสูญหายไปกับความมั่งง่าย (๒) การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านประเพณีบุญคูณลาน มีเป้าหมายเพื่อจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยการขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านประเพณีบุญคูณลาน หรือ “บุญกุ่มข้าวใหญ่”

๓. จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน โดยการนำเอาเครื่องมือที่เรียกว่า “เทคนิค AIC” มาช่วยในการออกแบบและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีเมล็ดพันธุ์ขยายพันธุ์โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ ป้องกันการกลายพันธุ์จากการติดต่อพันธุ์กรรมของนายทุน มั่งคั่งด้วยเมล็ดพืชสายพันธุ์ดั้งเดิม สร้างความรักความสามัคคีภายในชุมชน กิจกรรมการมีส่วนร่วมจากงานบุญประจำปีเนื่องด้วยอาชีพเกษตรกร

คำสำคัญ: ธนาคารเมล็ดพันธุ์, ความมั่นคงทางอาหาร, พืชดัดแปลงพันธุกรรม

Research Title: Development of Local Seed Banks and Food Security

Researchers: Phra Komsan Jalearnwong, Asst.Prof
Asst.Prof.Dr. Anek Yai-In
Mr. Daonue Bootsitha

Department: Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2567 / 2024

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research study, titled "Development of Local Seed Banks and Food Security," aims to: 1. Investigate the problems and impacts on farmers from cultivating genetically modified crops, and 2. Promote the collection and conservation of local plant varieties. 3. Establish a seed bank to conserve local plant varieties and build community-level food security. This is a participatory action research project that integrates the concepts of community-based food security and the creative economy. The research process involves (1) surveying and gathering initial community data, holding consultative meetings to brainstorm and analyse problems with the community using SWOT analysis. (2) Organising activities to promote the collection and conservation of local plant varieties, using techniques such as mind mapping, participatory cultivation, collaborative seed collection and sorting with farmers in the community, participatory observation, and in-depth interviews. (3) Planning with the AIC technique, which is to build knowledge, create development guidelines, and create practice guidelines.

The results revealed the following

Problems and impacts:

1. Problems and impacts of farmers from growing crops with genetic editing (1)

The reason why farmers decide to plant genetically edited crops is that traditional seed

collection is complicated. Lack of knowledge about seed protection, plant species quality and disease resistance, and the convenience needs of farmers. Increase the cost of cultivation. (3) SWOT Analysis Strengths: They have their own land for farming. Have knowledge of collecting certain types of seeds; cultivate only plants that the market needs. There is a culture and tradition that connects unity due to agriculture. Weakness: lack of knowledge of seed protection methods. Modern farmers prefer comfort, cultivate only the crops that the market needs, and lack knowledge of cultivation technology. Opportunities: Therapeutic Agriculture, Alternative Agriculture, Large-Plot Agriculture, and Healthy Agriculture Obstacles: Abandonment of agricultural occupation Scam information from online media Crop Imitation and Debt Burden

2. Promote the collection and conservation of local plant seeds. There are 2 activities: (1) Conservation of Seeds of Folk Plants, which aims to invite local farmers to be aware and pay attention to the inherited treasures of their ancestors. (2) Rice seed storage through the tradition of merit multiplication of the land. By driving activities through the tradition of merit multiplying the land, or "Boon Goom Khaw Yai".

3. Establish a bank to conserve local seeds and create food security at the community level. Using a tool known as the "AIC Technique" to help design and assess development approaches. This makes the community self-sufficient. There are seeds to propagate without wasting the budget. Prevent mutations caused by capitalist genetic editing. Creating love and harmony in the community. Participation in the yearly charity event owing to agricultural occupation.

Keywords: Seed Bank, Food Security, Genetically Modified Crops

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) ศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม (๒) ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และ (๓) จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย คณะสงฆ์ สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ ได้มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างความร่วมมือกันอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์และจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน รักษาเมล็ดพันธุ์ที่เป็นพืช GI หรือพืชพื้นบ้านประจำถิ่น ลดการใช้พืช GMO หรือพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรมบางชนิด เพื่อลดต้นทุนการผลิต ประหยัดค่าใช้จ่ายที่ไม่พึงจ่ายในครัวเรือน ผลักดันกิจกรรมการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน นำเมล็ดพันธุ์ที่เป็นชนิดพันธุ์ดั้งเดิมมาร่วมกิจกรรมเพื่อเพาะปลูกในแปลงทดลอง จัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน จัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวจากกิจกรรมบุญคุณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพื่อนำเมล็ดพันธุ์ข้าวเก็บไว้เป็นกองทุนส่วนกลางของชุมชน สมาชิกสามารถกู้ยืมนำไปเพาะปลูกหรือนำไปบริโภคในครัวเรือนตามความจำเป็น ซึ่งทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกลดภาระค่าใช้จ่ายการซื้อเมล็ดพันธุ์สำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไปได้เป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของคณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาลวน เขต ๑-๓ เกษตรกรชาวตำบลกุดยาลวน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล และภาคีเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่ได้ให้การตอบรับและให้ความร่วมมืออนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เข้าร่วมอบรมรับการถ่ายทอดความรู้จากเกษตรอำเภอและวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช และให้ข้อมูลเชิงลึกตอบข้อคำถามสัมภาษณ์แก่นักวิจัย ตลอดจนขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้โอกาสที่นักวิจัยได้ทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อช่วยผลักดันในการขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงพื้นที่และทำงานร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ จนทำให้กิจกรรมภายใต้โครงการวิจัยดังกล่าวนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.

หัวหน้าโครงการวิจัย

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๘
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๙
๑.๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดธนาคารเมล็ดพันธุ์.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง.....	๑๘
๒.๔ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์.....	๓๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๒
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๔๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๖
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๔๙
๓.๓ เครื่องมือวิจัย.....	๕๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๕
๔.๑ ศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มี การตัดต่อพันธุกรรม.....	๕๕

๔.๒	ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน.....	๘๕
๔.๓	จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และสร้างความมั่นคง ทางอาหารระดับชุมชน.....	๘๗
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๔
๕.๒	อภิปรายผล.....	๑๒๐
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๓
บรรณานุกรม.....		๑๒๕
ภาคผนวก.....		๑๓๓
ภาคผนวก ก	หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์.....	๑๓๔
ภาคผนวก ข	แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์.....	๑๓๖
ภาคผนวก ค	หนังสือนำ.....	๑๔๐
ภาคผนวก ง	ภาพประกอบ.....	๑๔๒
ภาคผนวก จ	การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๓
ภาคผนวก ฉ	ประวัตินักวิจัย.....	๑๕๔

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่ ๑.๑	แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	๙
รูปภาพที่ ๒.๑	สัดส่วน Prevalence of Undernourishment (PoU) ของไทย.....	๑๕
รูปภาพที่ ๒.๒	Global Food Security Index.....	๑๖
รูปภาพที่ ๔.๑	เมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปที่เกษตรกรยุคปัจจุบันนิยมนำมาเพาะปลูก.....	๕๘
รูปภาพที่ ๔.๒	เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านมีสภาพรูปลักษณะไม่สวยงาม.....	๕๙
รูปภาพที่ ๔.๓	พืชผักที่ไม่ได้ตัดต่อตัดแปลงพันธุกรรมมีสภาพไม่ทนต่อโรค.....	๖๑
รูปภาพที่ ๔.๔	เมล็ดพันธุ์พืชสำเร็จรูปที่เกษตรกรซื้อจากร้านค้า.....	๖๕
รูปภาพที่ ๔.๕	ข้าวนาดำเพื่อเก็บรักษาสายพันธุ์ข้าวพื้นบ้านและบริโภคในครัวเรือน.....	๖๘
รูปภาพที่ ๔.๖	วิเคราะห์ SWOT Analysis การเพาะปลูกของเกษตรกรตำบลกุดยาลวน.....	๖๙
รูปภาพที่ ๔.๗	ต้นพริก และพืชชนิดต่าง ๆ ที่เกษตรกรนิยมเพาะปลูก.....	๗๑
รูปภาพที่ ๔.๘	พิธีเลี้ยงปู่ตาและการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกเพื่อหว่านเอาฤกษ์เอาชัย.....	๗๓
รูปภาพที่ ๔.๙	ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์สำหรับการเพาะปลูกเกษตรแบบอินทรีย์.....	๗๘
รูปภาพที่ ๔.๑๐	เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกษตรกรนำเข้ามาใช้และแบกรับภาระหนี้สิน.....	๘๔
รูปภาพที่ ๔.๑๑	กิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน.....	๘๖
รูปภาพที่ ๔.๑๒	วิทยากรให้คำแนะนำและตอบข้อซักถามเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรม.....	๘๘
รูปภาพที่ ๔.๑๓	ร่วมกันปลูกเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านลงในท้องกล่ม.....	๘๙
รูปภาพที่ ๔.๑๔	เกษตรกรในชุมชนนำข้าวเปลือกมาบริจาคบุญกุ่มข้าวใหญ่.....	๙๑
รูปภาพที่ ๔.๑๕	ตะกร้าขวัญข้าวและพาขวัญข้าวสำหรับพิธีสู่ขวัญข้าว.....	๙๓
รูปภาพที่ ๔.๑๖	รายชื่อผู้บริจาคข้าวเปลือกและการคัดแยกสายพันธุ์ข้าว.....	๙๔
รูปภาพที่ ๔.๑๗	ยุ่งฉางภายในวัดสำหรับเก็บข้าวเปลือกและกระสอบคัดแยกสายพันธุ์ข้าว.....	๙๖
รูปภาพที่ ๔.๑๘	การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ ด้วยรูปแบบเทคนิค AIC.....	๙๘
รูปภาพที่ ๔.๑๙	พิธีเลี้ยงผีปู่ตาก่อนเข้าสู่ฤดูกาลทำนา.....	๑๐๐
รูปภาพที่ ๔.๒๐	แห่กลองยาวเฉลิมฉลองบุญกุ่มข้าวใหญ่.....	๑๐๓
รูปภาพที่ ๔.๒๑	พืชสายพันธุ์พื้นบ้านที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ.....	๑๐๖
รูปภาพที่ ๔.๒๒	การปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้รู้จักรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน.....	๑๐๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยของเราเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำ ดังคำที่ได้ยินติดหูของประชาชนทั่วไปที่ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” เป็นคำพูดหรือวลีเด็ดที่เราไม่ได้ยินมานานมากแล้ว หากย้อนกลับมาดูชุมชนบ้านเราจริง ๆ ว่าจะมีความมั่นคงทางอาหารจริงหรือไม่ กับการนำเข้าผลผลิตทางการเกษตรจากต่างประเทศจำนวนมาก และเกษตรกรเองก็เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคเองมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าโดยเน้นการปลูกเฉพาะพืชเชิงเดี่ยวเป็นจำนวนมาก เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าว ข้าวโพด ยางพารา ฯลฯ โดยทำการปลูกหมุนเวียนสลับเปลี่ยนแบบนี้ไม่รู้จบ จากข้อมูลของสำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร^๑ ได้นำเสนอรายชื่อพืชเศรษฐกิจสินค้าที่สร้างรายได้ในครัวเรือนและประเทศไทย ได้แก่ ข้าว ยางพารา อ้อย มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีพืชไร่ อาทิ ข้าวโพด ฝ้าย ถั่วเหลือง มะพร้าว ข้าวโอ๊ต ชา กาแฟ ยาสูบ ฯลฯ ไม่เศรษฐกิจ อาทิ ไม้ไผ่ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้ยางพารา ฯลฯ พืชเศรษฐกิจเหล่านี้เป็นพืชที่หน่วยงานภาครัฐพยายามผลักดันให้เกษตรกรไทยผลิตให้ได้จำนวนมาก ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของพ่อค้าพาณิชย์/พ่อค้าคนกลางที่รับซื้อสินค้าทางการเกษตรไปขายในท้องตลาดอีกทอดหนึ่ง โดยเน้นไปที่ปริมาณสินค้าจำนวนมาก รูปลักษณ์สวยงาม ไม่คำนึงถึงความปลอดภัยหรือสารพิษเจือปน สนับสนุนไปที่การทำเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกพืชประเภทเดิมซ้ำ ๆ ประกอบกับเกษตรกรไทยขาดแนวคิดเรื่องการทำเกษตรแบบยั่งยืน เมื่อปลูกพืชชนิดใดแล้วก็จะพากันปลูกตาม ๆ กัน เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้ได้จำนวนมาก ๆ จนเกิดสภาวะล้นตลาดและการขาดตลาดสำหรับพืชบางชนิด เมื่อมีการปลูกจำนวนมาก ผลที่ได้ทำให้เกิดปัญหาราคาตกต่ำตามมา สมชาย บุญประดับ^๒ ได้อธิบายไว้ว่า เกษตรกรไทยนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้เกษตรกรมักประสบปัญหารายได้ต่ำ ขาดความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรรม มีคุณภาพชีวิตไม่ดีและก่อให้เกิดมลภาวะต่อสภาพแวดล้อม มีปัญหาสารพิษตกค้างในผลผลิตพืช ระบบการผลิตไม่มีความยั่งยืน ทั้งด้านผลผลิต คุณภาพ และรายได้ เกษตรกรยังคงมีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกอยู่มาก โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ขาดความรู้ในการใช้สารเคมีที่ถูกต้อง เป็นเหตุให้

^๑ สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), “พืชเศรษฐกิจ สินค้าสร้างรายได้ในครัวเรือนและประเทศ”, <<https://www.arda.or.th/detail/6166>>, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^๒ สมชาย บุญประดับ, “วิจัยและพัฒนาระบบการปลูกพืชอย่างยั่งยืน”, รายงานการวิจัย กรมวิชาการเกษตร ๒๕๕๘. หน้า ๑๐-๑๒.

ต้นทุนการผลิตสูง รายได้ต่ำ ผลผลิตด้อยคุณภาพ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและสุขภาพเกษตรกรอ่อนแอ ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังต้องการพึ่งพาปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย เพราะเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าสำหรับการเพาะปลูกได้ง่ายและทันต่อการผลิตสินค้าการเกษตรส่งไปยังพ่อค้าได้ทันตามเวลากำหนด ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัญหาของการปนเปื้อนสารเคมีในพืชผลทางการเกษตร เกษตรกรจำเป็นต้องจ่ายเงินเพิ่มมากขึ้นในจุดนี้เพื่อแลกมาด้วยสุขภาพที่ย่ำแย่ลง และบางฤดูกาลผลผลิตที่ผลิตได้ไม่เป็นราคา ราคาตกต่ำ ยิ่งเป็นสิ่งที่ซ้ำเติมความทุกข์ของเกษตรกรมากยิ่งขึ้น ทำให้เกษตรกรหลายคนฆ่าตัวตาย หันไปประกอบอาชีพอื่น ผลผลิตสินค้าทางการเกษตรน้อยลง สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้จึงนำมาสู่วิกฤตทางอาหารและความมั่นคงทางอาหารในที่สุด เพราะเหตุที่ว่าการผลิตอาหารให้ได้จำนวนมาก ๆ ในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงในการควบคุมการผลิตเป็นหลัก ทำให้ได้ผลผลิตและวัตถุดิบสำหรับผลิตอาหารไม่สะอาดและไม่ปลอดภัย

ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนคือการที่ประชากรสามารถเข้าถึงอาหารได้โดยไม่ขาดแคลน เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ปลอดภัย ตอบสนองต่อความต้องการ เพียงพอต่อการบริโภค เพื่อให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีจิตใจที่สดใสเบิกบาน^๓ แต่ในปัจจุบันนี้ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนตามคำนิยามนั้นค้นหาได้ยากยิ่ง แม้ว่าประเทศไทยจะผลิตสินค้าทางการเกษตรได้จำนวนมากมายมหาศาลก็ตาม ผลผลิตที่ผลิตได้นั้นปนเปื้อนสารเคมีและยาฆ่าแมลง เกษตรกรส่วนใหญ่ผลิตพืชเชิงเดี่ยวเน้นการผลิตเพื่อส่งขาย พื้นที่สำหรับทำการเกษตรลดลงทุกปี เกษตรกรรุ่นใหม่หันไปใส่ใจการทำเกษตรแบบประณีต ทำน้อย ได้ผลผลิตมาก มีรายได้หรือผลตอบแทนค่อนข้างสูง ไม่เปลืองแรง ไม่เปลืองทุน คุ่มค่ากับการลงทุน พื้นที่สำหรับการเกษตรที่เหลือก็นำไปทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ร้านกาแฟ ร้านอาหาร สวนหย่อม ปลูกไม้ประดับตกแต่งบ้านเพื่อบำบัดผ่อนคลายทางอารมณ์ เป็นต้น ข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร^๔ ได้นำเสนอข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกของประเทศไทยไว้ว่า ในปี ๒๕๖๕ เนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปี และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เนื้อที่เก็บเกี่ยวมันสำปะหลัง และเนื้อที่ให้ผลยางพาราลดลงจากปี ๒๕๖๔ ซึ่งจากตัวเลขสถิติพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปีซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจและเป็นอาหารพื้นฐานเลี้ยงชีพของคนไทย ชี้ให้เห็นว่า ปี ๒๕๖๔ มีพื้นที่เพาะปลูก ๖๓.๐๑ ล้านไร่ ปี ๒๕๖๕ มีพื้นที่เพาะปลูก ๖๒.๙๒ ล้านไร่ จากข้อมูลเห็นได้ชัดว่าพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปีของไทยมีอัตราลดลง ๐.๐๓ ล้านไร่ และคาดการณ์ว่าในอนาคตจะมีทิศทางและแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ เพราะลูกหลานเกษตรกรมีการศึกษาสูงขึ้น รายได้และผลตอบแทนจากการทำเกษตรไม่คุ้มทุน ไม่คุ้มค่าเสียเวลาที่ได้

^๓ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), “ความมั่นคงทางอาหาร”, <<http://www.aecth.org/>>, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^๔ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, *ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรปี ๒๕๖๕ และแนวโน้มปี ๒๕๖๖*, (กรุงเทพฯ: เอกสารเผยแพร่ E-BOOK, ๒๕๖๖), หน้า ๑๒.

ดำเนินกิจการ ฯลฯ พืช รมสุข และคณะ^๕ ได้อธิบายไว้ว่า วิทยุแรงงานชาวอีสาน เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ต่อยอดเพื่อการเกษตรจากรุ่นพ่อแม่ เน้นการเพิ่มผลผลิตได้อย่างได้ผล ยกย่องขีดความสามารถในการแข่งขันของเกษตรกร เลือกปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ที่เป็นที่ต้องการของตลาด แต่ต้องเป็นทางที่ตนเองมีความถนัด ปลูกพืชทำเงินไว เพื่ออุดช่องว่างรายจ่าย เช่น ค่น้ำ กวางตุ้ง ผักบุ้ง ต้นหอม กระเพรา ผักชี ฯลฯ วิทยุเกษตรกรสมัยใหม่จะนิยมความทันสมัยและความรวดเร็วเพื่อตอบโจทย์ผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรจะไม่ค่อยมีความหลากหลาย นิยมปลูกพืชระยะสั้น โตเร็ว ดูแลง่าย เพื่อลดต้นทุนการผลิต โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยของนักวิชาการเกี่ยวกับสรรพคุณ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการบริโภคพืชผักชนิดนั้น ๆ ซึ่งทำให้ขาดความหลากหลายทางด้านอาหาร ผู้บริโภคก็จะถูกบังคับโดยทางอ้อมให้บริโภคพืชผักประเภทเดิม ๆ ไม่กล้าที่จะบริโภคพืชผักชนิดอื่นที่ไม่ได้อยู่ในกระแสนิยมของกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชและนำส่งต่อสู่ตลาด

ชุมชนที่อยู่ภายใต้การดูแลและการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน มีครัวเรือนทั้งหมด ๘๒๓ ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด ๓,๔๖๘ คน มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๑,๒๕๐ ไร่^๖ ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนาตามฤดูกาลหรือทำนาปี เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวพื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกปล่อยว่างเปล่ารอการเพาะปลูกฤดูกาลถัดไป ช่วงเวลาที่พื้นที่การเกษตรว่างเปล่าจะกินระยะเวลาประมาณ ๕ เดือน (มกราคม-พฤษภาคม) ช่วงเวลานี้ชาวบ้านบางส่วนก็จะปลูกพืชอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้ในช่วงฤดูร้อน เช่น ผักชี ผักบุ้งจีน ต้นหอม กระเทียม พริก ขี้พ้า ผักชีลาว ผักเสี้ยน ผักกาดขาว ผักกวางตุ้ง แตงกวา แตงข้าง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวโพดข้าวเหนียว ฯลฯ เมล็ดพันธุ์ข้าวและเมล็ดพันธุ์พืชผักชนิดต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำมาเพาะปลูกเป็นเมล็ดพันธุ์แบบผสม ไม่สามารถระบุชนิดพันธุ์พืชได้ว่า ชนิดไหนเป็นพันธุ์พื้นเมือง ชนิดไหนเป็นพันธุ์พืชจากถิ่นอื่น หรือพืชชนิดใดเป็นพืชตัดต่อตัดแปลงพันธุกรรมจากบริษัทการเกษตร ทำให้ปัจจุบันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงนิยมซื้อเมล็ดพันธุ์จากร้านค้าทางการเกษตรมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีความสะดวกสบาย ประหยัดเวลา ไม่ต้องเสียเวลาคัดแยกเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกฤดูกาลถัดไป ทำให้เมล็ดพันธุ์ทางการเกษตรดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ตัดต่อตัดแปลงพันธุกรรมกำลังจะสูญหาย ชาวคนสวนต่อและสืบทอดการรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นถิ่น ประกอบกับความต้องการความสะดวกสบายของเกษตรกรยุคใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อตอบโจทย์ผู้บริโภคและปลูกพืชระยะสั้น ให้ผลผลิตสูงต่อไร่ ได้กำไรจากการลงทุนลงแรง ยิ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านลดลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงตระหนักถึง

^๕ พืช รมสุข และคณะ, “เมื่อลูกอีสานคืนถิ่นเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ จะเฮ็ดเกษตรจั่งได้ ถึงจะเป็นอาชีพใหม่ที่ยั่งยืน”, <<https://www.salika.co/2020/08/02/howto-success-to-be-farmer-in-hometown-isan-thailand/>>, สิงหาคม ๒๕๖๓.

^๖ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน, “ข้อมูลสภาพทั่วไป”, <<http://www.kudyaluan.go.th/>>, กันยายน ๒๕๖๖.

ความมั่นคงทางอาหารในอนาคตของคนไทยจึงต้องเน้นการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านหรือพืชท้องถิ่นที่จะช่วยสามารถลดต้นทุนการผลิตสำหรับการเพาะปลูกของชาวบ้าน เพราะในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านได้รับข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ที่ให้ความรู้แบบผิด ๆ กับชาวบ้าน ไม่ให้ชาวบ้านเก็บเมล็ดพันธุ์และให้ซื้อเมล็ดพันธุ์จากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งต่อมาทำให้การเพาะปลูกพืชในประเทศไทยเป็นพืช GMO ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไปขยายพันธุ์หรือนำไปปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก ๆ ได้อีก ต้องซื้อใหม่เรื่อย ๆ ต้องอาศัยเมล็ดพันธุ์จากร้านค้าหรือพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับภาระต้นทุนจำนวนมากต่อการเพาะปลูก การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านจะสามารถแก้ไขปัญหาและสร้างความมั่นคงทางอาหารในอนาคตต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม

๑.๒.๒ เพื่อส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

๑.๒.๓ เพื่อจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สาเหตุของเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรมของเกษตรกรมีสาเหตุเกิดจากปัจจัยอะไรบ้าง

๑.๓.๒ เกษตรกรได้ประสบปัญหาและผลกระทบอะไรบ้างจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม

๑.๓.๓ การเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน มีวิธีการและกระบวนการอย่างไรบ้าง

๑.๓.๔ การจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน มีขั้นตอนและกระบวนการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มีรายละเอียดสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่

๑) การศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม

๑.๑) ลงพื้นที่ประชุมปรึกษาหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกรชาวบ้านทั่วไปหรือตัวแทนเกษตรกร

๑.๒) แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรของชาวบ้าน รูปแบบการทำเกษตร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรพื้นบ้าน

๑.๓) การถ่ายทอดประสบการณ์การทำเกษตรพื้นบ้านและปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรพื้นบ้าน

๑.๔) การสะท้อนคิดการเกษตรแบบใหม่และการตัดสินใจเลือกใช้เมล็ดพันธุ์จากพ่อค้า นายทุนแทนการเก็บเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม

๑.๕) ถอดบทเรียนเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม

๒) การส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

๒.๑) ทำหนังสือประสานหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตรพื้นบ้าน เพื่อสร้าง ภาวศึเครือข่ายความร่วมมือขับเคลื่อนโครงการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนในพื้นที่ พระสงฆ์ และชาวบ้านในตำบลกุดยาลวนทั้ง ๗ หมู่บ้าน

๒.๒) ประชุมปรึกษาหารือหรือออกแบบกิจกรรมและการขับเคลื่อนโครงการร่วมกัน

๒.๓) ขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยการอบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับเกษตรประณีต เกษตรปลอดสาร เกษตรพื้นบ้านดั้งเดิม จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล รูปแบบวิธีการทำเกษตรดั้งเดิมและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์แบบโบราณจากปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญพืชพื้นบ้าน

๒.๔) ถอดบทเรียนและนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

๓) จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

๓.๑) ประชุมปรึกษาหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องถอดบทเรียนเพื่อจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

๓.๒) จัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ประจำตำบลเพื่อเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไป จากการขอความสะดวกสบายของเกษตรกรรุ่นใหม่

๓.๓) ตั้งคณะกรรมการกั๊ยมเมล็ดพันธุ์เพื่อเป็นทุนสำหรับการยืมไปลงทุนเพื่อเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป ซึ่งสมาชิกสามารถกั๊ยมเป็นเมล็ดพันธุ์พืชที่กำหนดไว้เท่านั้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่สำหรับในการวิจัย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน ตำบลกุดยาลวน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ คือ ประชาชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจากข้อมูลประชากรสำนักทะเบียนอำเภอตระการพืชผล พ.ศ. ๒๕๕๙ มีจำนวนทั้งหมด ๓,๔๖๘ คน^๗ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้คือกลุ่มเกษตรกรที่ยังคงรักษานุรักษ์พันธุ์พืช เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ กำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำแนกตามเครื่องมือในการศึกษาวิจัย ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการใช้เครื่องมือในการศึกษาจากกลุ่มประชากร ได้แก่

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน จำนวน ๑๗ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑.๑ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร จำนวน ๕ รูป/คน

๑.๒ ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน

๑.๓ ชาวบ้านหรือเกษตรกรในชุมชน จำนวน ๗ คน

๒. การขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน เช่น การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแบบประณีต การเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์โดยยึดถือแบบโบราณประเพณี กิจกรรมงานบุญที่สืบเนื่องด้วยประเพณีท้องถิ่นแบบนับถือผีและนับถือพุทธ เช่น พิธีตาแฮก พิธีจำขวัญข้าว บุญประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ เป็นต้น เป็นการทำกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participant) และเป็นการสังเกตการณ์โดยตรง (Direct Observation) จากการทำกิจกรรมและการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่สืบเนื่องด้วยวัฒนธรรมการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชจากเกษตรกรในท้องถิ่น ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และถอดบทเรียนการทำเกษตร ปัญหาอุปสรรคและการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อสืบทอดวิถีและเจตนารมณ์ของเกษตรกรจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีภาคีเครือข่ายหน่วยงานและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่

^๗ กรมการปกครอง สำนักทะเบียนอำเภอตระการพืชผล, “สถิติข้อมูลประชากร ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙”, <<http://www.kudyaluan.go.th/general6.php>>, กันยายน ๒๕๖๖.

๒.๑ คณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาลวน เขต ๑, เขต ๒ และ เขต ๓

๒.๒ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน

๒.๓ สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล

๒.๔ ชาวบ้านตำบลยาลวน ๗ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกุดยาลวน บ้านกุดเม็ก บ้านกาจับ บ้านหนองเต่า บ้านคิม บ้านดอนเสือ และบ้านไผ่

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนโครงการการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นพืชสายพันธุ์ดั้งเดิม ไม่มีการตัดต่อหรือตัดแต่งดัดแปรพันธุกรรมของพืช ให้สามารถผลัดกันให้เกิดธนาคารเมล็ดพันธุ์เพื่อเก็บสะสมเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ได้ดัดแปรสายพันธุ์ สมาชิกหรือชาวบ้านสามารถกู้ยืมเมล็ดพันธุ์เพื่อไปทำการเพาะปลูกและทำการส่งคืนเมล็ดพันธุ์ที่เป็นต้นทุนและเมล็ดพันธุ์ที่เป็นดอกเบี๋ยหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว โดยใช้ฐานความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านประเพณีวัฒนธรรมทางความเชื่อของชาวบ้านเรื่องผีและความเชื่อทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑. ประเพณีเลี้ยงผีหมู่บ้านหรือผีปู่ตา ก่อนฤดูกาลลงหว่านไถทำนา

๒. พิธีเลี้ยงผีตาแฮก

๓. ประเพณีบุญเดือนสาม (บุญข้าวจี) / บุญกุ่มข้าวใหญ่

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา สำหรับการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ – ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๘ ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ดังนี้

๑. แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

๒. แนวคิดธนาคารเมล็ดพันธุ์

๓. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

๔. แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

อาหาร หมายถึง สิ่งที่เราได้รับประทานเข้าไปสู่ร่างกายแล้วเกิดประโยชน์แก่ร่างกาย ไม่เป็นพิษ ไม่เป็นภัย หรือไม่ส่งผลเสียต่อร่างกาย สามารถทำให้เกิดพลังงานแก่ร่างกาย ช่วยให้ร่างกายเจริญเติบโต ซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายให้ทำงานได้อย่างปกติ อาหารผลิตมาจากพืช สัตว์ แมลง แร่ธาตุ เช่น ข้าว ถั่ว ปลา เนื้อวัว ผัก ผลไม้ ขนมอบ เป็นต้น

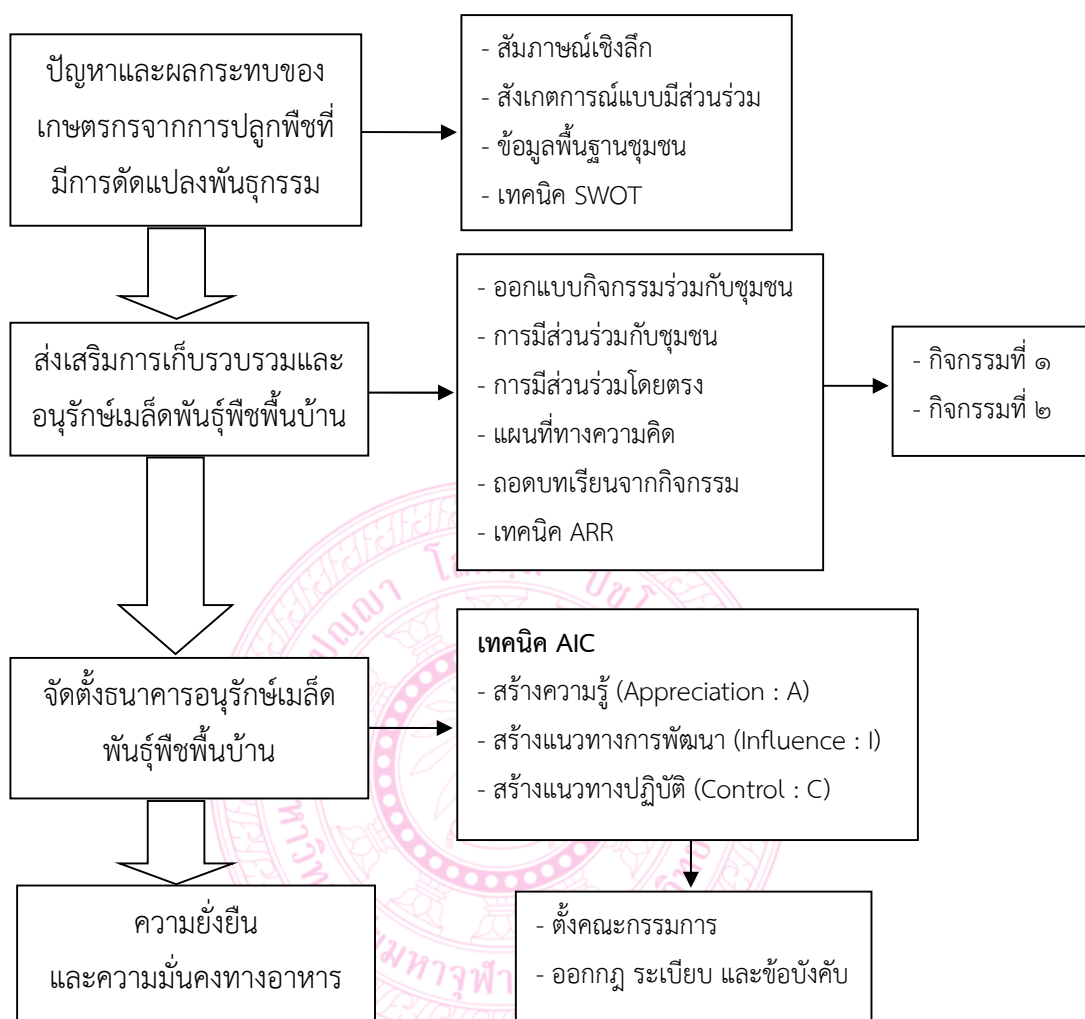
ความมั่นคง หมายถึง สิ่งที่ทำให้คนเรารู้สึกปลอดภัย ปราศจากภัยคุกคามและการบุกรุกที่จะมาทำร้ายจากบริบทสังคมรอบตัว เช่น การตบ การตี การชกต่อย การข่มขู่ ทำให้เกิดความเสียหายและเป็นอันตรายต่อร่างกาย รวมไปถึงการปลอดภัยจากการถูกทำร้ายทางด้านจิตใจ เช่น การเหยียดเพศ การกลั่นแกล้งที่แสดงออกด้วยคำพูด

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่คนเราได้รับประทานหรือบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ มีคุณภาพ มีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเข้าไปสู่ร่างกาย โดยไม่ทำให้อวัยวะเกิดความเสียหายหรือเป็นอันตรายจากการบริโภคอาหารนั้น ๆ ทั้งนี้ อาหารที่มีความสะอาดและถูกหลักโภชนาการจำเป็นจะต้องมีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการของคนในสังคมและชุมชน ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้อย่างเท่าเทียมกัน ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านอาหารหรือกลุ่มบางกลุ่มขาดแคลนอาหาร

พืชดัดแปลงพันธุกรรม หมายถึง พืชที่ไม่ใช่พืชพันธุ์พื้นบ้านหรือสืบต่อสายพันธุ์ดั้งเดิมจากท้องถิ่น เป็นพืชที่เกษตรกรสมัยใหม่นำเข้ามาปลูกโดยการซื้อจากร้านค้าการเกษตร ซึ่งพืชชนิดนี้ได้รับการถ่ายดัดแปลงพันธุกรรม จากกรรมวิธีการทางพันธุกรรมวิศวกรรมนำยีนที่ควบคุมลักษณะที่ต้องการไปใส่ไว้ในพืช ไม่ให้ยีนถ่ายทอดพันธุกรรมไปสู่รุ่นลูกหลาน

ธนาคารเมล็ดพันธุ์ หมายถึง สถานที่ที่ทำการรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อทำการเก็บอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์ที่เป็นดั้งเดิมไม่ถูกตัดต่อหรือดัดแปลงพันธุกรรม โดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มจากสมาชิกในชุมชน มีการให้ยืมเมล็ดพันธุ์และส่งเมล็ดพันธุ์ที่เป็นต้นทุนและดอกเบี้ยหลังฤดูเก็บเกี่ยว

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

รูปภาพที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ของเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรมทางการเกษตร

๑.๗.๒ ได้ทราบปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรที่ได้รับจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม

๑.๗.๓ ได้ผลักดันให้เกษตรกรรู้จักวิธีการและกระบวนการการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ถูกต้องและสามารถเก็บรักษาได้นานขึ้น

๑.๗.๔ ได้ขับเคลื่อนและวางกฎระเบียบ ขั้นตอน และกระบวนการการจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

๒.๒ แนวคิดธนาคารเมล็ดพันธุ์

๒.๓ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

๒.๔ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

๒.๑.๑ ความหมายความมั่นคงทางอาหาร

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ^๑ (Food and Agriculture Organization of the United Nations : FAO) ได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” หมายถึง สภาวะที่คนทุกคนและทุกขณะมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขาเพื่อให้เกิดชีวิตและสุขภาวะที่ดี ซึ่งความมั่นคงทางอาหารตามมิติแนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) จะต้องมียอดประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

๑. Availability : ความพอเพียงของปริมาณอาหาร ที่อาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศ หรือการนำเข้าจากต่างประเทศ รวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหารจากประเทศอื่น

๒. Access : การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ซึ่งทรัพยากรนั้นคือความสามารถของบุคคลที่กำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่ง ๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ การมีส่วนร่วมกับชุมชน การดำเนินการตามประเพณีและขนบธรรมเนียมของชุมชน

^๑ Food and Agriculture Organization of the United Nations, **The State of Food and Agriculture**, (Sales and Marketing Group: Rome Italy, 2006), pp. 7-11.

๓. Utilization : การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัย เพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ ความมั่นคงทางอาหารจึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

๔. Stability : เสถียรภาพทางอาหารที่ประชาชน ครว้เรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่สามารถเข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ซึ่งจะครอบคลุมถึงมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหารด้วย

องค์การอนามัยโลก^๒ (World Health Organization : WHO) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” หมายถึง การที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหาร ได้อย่างเพียงพอในทุกเวลา รวมทั้งอาหารมีความปลอดภัยและคุณค่าทางโภชนาการที่เพียงพอในทุกเวลา รวมทั้งอาหารมีความปลอดภัยและคุณค่าทางโภชนาการที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาพที่แข็งแรง ทั้งนี้ได้เพียงให้มีผลผลิตทางอาหารมากขึ้น แต่รวมถึงโอกาสของประชาชนที่สามารถมีรายได้ในการซื้ออาหารด้วย และต้องคำนึงถึงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปอีกด้วย ซึ่งความมั่นคงทางอาหารที่องค์การอนามัยโลกได้กำหนดไว้นั้น มีเสาหลักสำคัญ ๓ อย่าง ได้แก่

๑. Food Availability : ความเพียงพอของปริมาณอาหารซึ่งจะต้องมีอาหารที่เพียงพออย่างสม่ำเสมอ

๒. Food Access : การเข้าถึงแหล่งอาหารที่มีอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะได้รับอาหารที่เหมาะสมและมีคุณค่าทางโภชนาการ

๓. Food Use : การใช้ประโยชน์ด้านอาหารอย่างเหมาะสม โดยการอ้างอิงจากโภชนาการและการดูแลสุขภาพพื้นฐานตลอดจนการมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและถูกสุขอนามัย

พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑^๓ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการ ตามวัยเพื่อการมีสุขภาพที่ดี รวมทั้ง การมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาและความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ สาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร ทั้งนี้ การที่จะมีความมั่นคง

^๒ World Health Organization, *The State of Food Security and Nutrition in The World*, (Sales and Marketing Group: Rome, 2023), pp.5-16.

^๓ พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑, “ราชกิจจานุเบกษา”, <<https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2551/A/031/39.PDF>>, กันยายน ๒๕๖๖.

ทางอาหารได้นั้น อาหารจะต้องมีคุณภาพและมีความปลอดภัยด้านอาหาร หมายความว่า การจัดการให้อาหารและสินค้าเกษตรที่นำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรับมนุษย์มีความปลอดภัย โดยไม่มีลักษณะเป็นอาหารไม่บริสุทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยอาหาร และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งอาหารที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

๑. อาหารที่มีจุลินทรีย์ก่อโรคหรือสิ่งที่มีอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพเจ็บป่วย
๒. อาหารที่มีสารหรือวัตถุเคมีเจ็บป่วยตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในปริมาณที่อาจเป็นเหตุให้เกิดอันตราย หรือสามารถสะสมในร่างกายที่ก่อให้เกิดโรค หรือผลกระทบต่อสุขภาพ
๓. อาหารที่ได้ผลิต ปรง ประกอบ บรรจุ ขนส่งหรือมีการเก็บรักษาไว้โดยไม่ถูกสุขลักษณะ
๔. อาหารที่ผลิตจากสัตว์ หรือผลผลิตจากสัตว์ที่เป็นโรคอันอาจติดต่อถึงคนได้
๕. อาหารที่ผลิต ปรง ประกอบจากสัตว์และพืช หรือผลผลิตจากสัตว์และพืชที่มีสารเคมีอันตราย เกสซ์เคมีภัณฑ์ หรือยาปฏิชีวนะตกค้างในปริมาณที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ
๖. อาหารที่มีภาชนะบรรจุประกอบด้วยวัตถุที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

๒.๑.๒ ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน

มูลนิธิเกษตรรักษาสีงแวดล้อม^๔ (Foundation for Agricultural and Environmental Conservation) ได้อธิบายถึงคำว่า “ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน” คือ ประชากรสามารถเข้าถึงอาหารได้โดยไม่ขาดแคลน เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ปลอดภัย ตอบสนองต่อความต้องการเพียงพอต่อการบริโภคเพื่อให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีจิตใจที่สดใสเบิกบาน ทั้งนี้ การที่จะได้ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการผลิตทางการเกษตรที่ดี ซึ่งอาจจะเรียกว่า “การทำเกษตรแบบยั่งยืนนำมาสู่ความมั่นคงทางอาหาร” โดยการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเองที่เน้นการผลิตอาหารตามความเหมาะสมพอดีเป็นหลัก สามารถดูแลได้ทั่วถึงจึงไม่ต้องใช้สารเคมีควบคุมเหมือนการปลูกในปริมาณมาก และเกษตรแบบยั่งยืนจะเน้นไปที่การอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรและระบบนิเวศไปพร้อมกันด้วย โดยอาศัยภูมิปัญญาเดิมของท้องถิ่นนำเข้ามาปรับใช้ให้เข้ากับเทคโนโลยีในปัจจุบัน สำคัญคือเน้นไปที่การทำเกษตรแบบปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ถ้าเกษตรกรทุกคนทำได้แบบนี้ปัญหาการขาดความมั่นคงทางอาหารก็จะไม่มีเลย

สันติ ชัยศรีสวัสดิ์สุข^๕ ได้อธิบาย “ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน” ไว้ว่า ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนนั้น ไม่จำเป็นต้องสร้างหรือผลิตอาหารเป็นจำนวนมาก ๆ (แต่ต้องมีการพัฒนาระบบอาศัยเทคโนโลยีการผลิตอาหารที่ดี มีคุณภาพ ปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา) ราคาของอาหารก็ไม่

^๔ มูลนิธิเกษตรรักษาสีงแวดล้อม, “ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน”, <<http://www.aecth.org/>>, ตุลาคม ๒๕๖๖.

^๕ สันติ ชัยศรีสวัสดิ์สุข, “ความมั่นคงทางอาหารกับความยั่งยืน”, <<https://econ.nida.ac.th/>>, ตุลาคม ๒๕๖๖.

จำเป็นต้องราคาถูกเสมอไป (ต้องมีราคาถูกและแพงผสมผสานกัน) การที่จะเกิดสังคมที่มีความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนได้นั้นจำเป็นอยู่อย่างยิ่งจะต้องลดความเหลื่อมล้ำทางด้านอาหาร กล่าวคือ ประชาชนทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ของประเทศสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่มีความสะอาด มีคุณภาพ มีความปลอดภัย มีมาตรฐานและมีคุณค่าทางโภชนาการ เพราะอาหารคือเครื่องบ่งชี้ว่า ความมั่นคงทางอาหารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ คนส่วนใหญ่ของประเทศต้องสามารถเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพ มีโภชนาการ และมีความปลอดภัยที่ผลิตขึ้นในประเทศนั้น ๆ

สุภา ไยเมือง^๖ ได้อธิบาย “ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน” ไว้ว่า การที่จะมีความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนนั้น ไม่ใช่มีแค่ความเพียงพอในการมีอาหารบริโภคเท่านั้น แต่ได้รวมไปถึงความหมายในเรื่องการผลิตอาหารเอง หรือการมีแหล่งอาหารของสมาชิกในชุมชน และการมีอาหารที่ปลอดภัย รวมทั้งการให้ความหมายในเชิงเศรษฐกิจ คือการมีรายได้เพียงพอสำหรับการซื้ออาหาร ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน จึงมีนัยยะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การพึ่งพาตนเองด้านอาหาร ชาวบ้านสามารถผลิตอาหารเองได้ ปลูกเองได้ หรือการหาจากธรรมชาติ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนอาหารของชุมชนระหว่างชุมชน

๒. ความเพียงพอของอาหารในการบริโภค ชุมชนต้องมีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่ผลิตอาหารชนิดเดียว หรือผลิตอาหารที่เน้นแต่ปริมาณโดยไม่เน้นคุณภาพ อาหารหลักที่เพียงพอต่อการบริโภคจะต้องมีเพียงพอตลอดปี เช่น ข้าว ผัก เนื้อสัตว์ และน้ำดื่ม

๓. ความเกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาอาหารจากธรรมชาติ การหาอาหารจากป่า จากแหล่งน้ำ ฝืนดิน ในไร่นา ที่มีอาหารเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จับปลาในแม่น้ำ ลำคลอง เก็บผักจากท้องไร่ปลายนา มีข้าวเป็นอาหารหลัก มีผักเป็นสมุนไพร และมีป่าเป็นชีวิต

๔. อาชีพและรายได้ ครอบครัวมีรายได้ที่มั่นคงจากการประกอบอาชีพสามารถที่จะซื้อหาปัจจัยสี่ โดยเฉพาะอาหารที่มีคุณภาพ สะอาด และปลอดภัย มาให้คนในครอบครัวได้ทานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งไม่มีหนี้สิน ไม่ต้องไปทำงานไกลบ้าน และมีเวลาอยู่กับครอบครัว

๕. ความปลอดภัยด้านอาหารและคุณค่าทางโภชนาการ หาดอาหารกินเองได้ ผลิตเองได้ ปลอดภัยต่อสุขภาพ มีสารอาหารครบถ้วน มีกระบวนการผลิตที่ปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๓ ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร

ปางอุบล อำนวนยสิทธิ์^๗ ได้อธิบายเกี่ยวกับ “ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร” ไว้ว่า สถานการณ์การขาดแคลนอาหารทั่วโลกมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. ๒๐๑๔

^๖ สุภา ไยเมือง, *ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน*, (กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙-๖๑.

^๗ ปางอุบล อำนวนยสิทธิ์, “Food Security : วิฤตความมั่นคงทางอาหารท่ามกลางการแพร่ระบาดของ COVID-19”, <<https://www.scbeic.com/th/detail/product/7400>>, กันยายน ๒๕๖๖.

ประชากรโลกกว่า ๑๓๕ ล้านคน กำลังเข้าสู่ภาวะอดอยาก สะท้อนถึงวิกฤตความมั่นคงทางอาหารที่มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ซึ่งการแพร่ระบาดของ COVID-19 ก็เป็นอีกปัจจัยที่เข้ามาเพิ่มแรงกดดันต่อวิกฤตความมั่นคงทางอาหารเช่นกัน เนื่องจากการประกาศภาวะฉุกเฉินด้านสุขภาพในหลายประเทศตั้งแต่ช่วงเดือนมีนาคม ค.ศ. ๒๐๒๐ ที่ทำให้เกิดการปิดประเทศและจำกัดการเคลื่อนย้ายทั้งสินค้าและแรงงานระหว่างประเทศหรือระหว่างเมือง จนนำไปสู่ปัญหาการขาดห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมอาหาร รวมถึงการจำกัดการส่งออกและนำเข้าอาหารในบางประเทศ โดยสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ยืดเยื้อกินเวลาหลายปีทำให้มีความเสี่ยงต่อปัญหาการขาดแคลนอาหารในอนาคตข้างหน้า ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่

๑. การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรโลก
๒. ภาวะโลกร้อนที่ส่งผลโดยตรงต่อการลดลงของพื้นที่ทำการเกษตร
๓. การขาดแคลนน้ำที่เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญในการเกษตร
๔. การขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรที่เพิ่มขึ้น
๕. พฤติกรรมการบริโภคที่ก่อให้เกิดการสูญเสียอาหารและขยะอาหาร

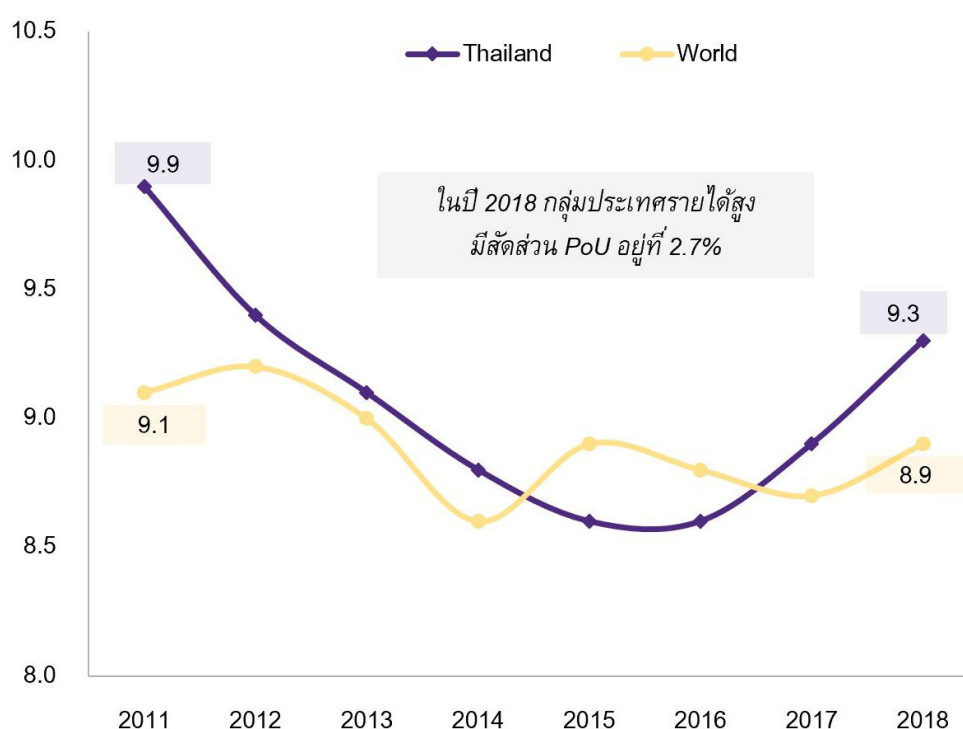
นอกจากปัจจัยข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เช่น พื้นที่ทำการเกษตรที่ลดลงจากการขยายของเขตเมือง ปัญหาดินที่เสื่อมโทรมจากการทำการเกษตรที่มากเกินไป รวมถึงการครองตลาดของบริษัทขนาดใหญ่ในอุตสาหกรรมเกษตร ที่ทำให้เกษตรกรรายย่อยมีข้อจำกัดในการผลิตและขายสินค้าเกษตร และราคาสินค้าเกษตรที่ถูกกำหนดจากบริษัทใหญ่นอกจากนี้ การที่บริษัทใหญ่เพียงไม่กี่บริษัทควบคุมสัดส่วนปริมาณการผลิตอาหารที่มากเกินไปจะเป็นความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหาร ถ้าหากว่าบริษัทใหญ่ปฏิเสธที่จะส่งอาหารไปจำหน่ายในบางภูมิภาค หรือประสบปัญหาในกระบวนการผลิต

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO)^๔ เผยข้อมูล ปี ค.ศ. ๒๐๒๒ พบว่าดัชนีราคาอาหารในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๒๐๒๒ เพิ่มขึ้นเกือบ ๑๓% จากเดือนกุมภาพันธ์ในปีเดียวกัน และราคาอาหารพุ่งขึ้นเกือบ ๓๐% เมื่อเทียบเป็นรายปีในเดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๒๒ ตามดัชนีราคาอาหารของ FAO เมื่อราคาสินค้าอุปโภคบริโภคที่พุ่งสูงขึ้น แต่ประชาชนมีรายได้เท่าเดิม และต้องหักส่วนรายได้เพื่อมาใช้จ่าย ในประเทศรายได้ต่ำจึงได้รับผลกระทบอย่างมาก ส่งผลโดยตรงต่อการเข้าถึงอาหาร และนำไปสู่ปัญหาความอดอยากและขาดสารอาหาร ขณะที่ FAO ระบุว่า ปี ค.ศ. ๒๐๑๙ ประชากรโลกกว่า ๒ พันล้านคน เผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหาร คิดเป็นประมาณ ๒๕.๙% ของ

^๔ Food and Agriculture Organization of the United Nations, “FAO Food Price Index Posts Significant leap in March”, <<https://www.fao.org/newsroom/detail/fao-food-price-index-posts-significant-leap-in-march/en>>, October 2023.

ประชากรโลก สัดส่วนนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. ๒๐๑๔ ทุกภูมิภาคทั่วโลก ยกเว้นอเมริกาเหนือและยุโรป โดยเอเชียมีประชากรที่เผชิญความไม่มั่นคงทางอาหารมากที่สุดถึง ๑ พันล้านคน แอฟริกา มีสัดส่วนประชากรที่เผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหารสูงที่สุดที่ ๕๑.๖% ของประชากรในภูมิภาคเอเชียประมาณ ๒๒.๔% ภูมิภาคลาตินอเมริกาและแคริบเบียนมีสัดส่วนประชากรที่เผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้นเร็วที่สุดโดยเพิ่มจาก ๒๒.๙% ในปี ค.ศ. ๒๐๑๔ ไปอยู่ที่ ๓๑.๗% ในปี ค.ศ. ๒๐๑๘

หน่วย : % ของประชากรทั้งหมด

หมายเหตุ : Undernourishment พิจารณาจากปริมาณอาหารที่มีในประเทศสำหรับประชากร 1 คน, ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงอาหาร, และแคลอรีขั้นต่ำที่ต้องได้รับใน 1 วัน โดยมีข้อมูลทั้งสิ้น 157 ประเทศทั่วโลก

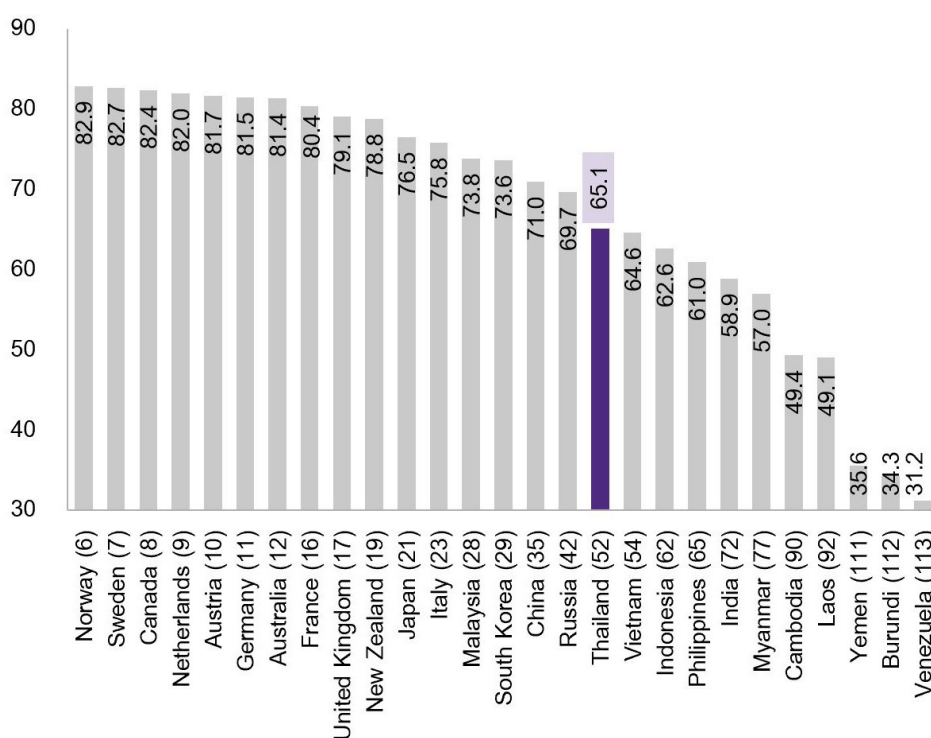
ที่มา : องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

รูปภาพที่ ๒.๑ สัดส่วน Prevalence of Undernourishment (PoU) ของไทย

ประเทศไทยถือเป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกอาหารอันดับต้น ๆ ของโลก และมีความมั่นคงทางอาหารอยู่ในเกณฑ์สูง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งสำคัญในการเพาะปลูก และผลิตอาหารหลากหลายชนิด จึงเป็นโอกาสดีในการส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารให้เติบโตในฐานะ “ครัวของโลก”

แต่จากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO)^๙ ที่มีการเผยแพร่ข้อมูล Prevalence of Undernourishment (PoU) หรือสัดส่วนประชากรที่ขาดแคลนสารอาหารต่อจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งสามารถสะท้อนถึงความเสี่ยงที่แต่ละประเทศจะเผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหารได้ ในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ประเทศไทยมีสัดส่วน PoU อยู่ที่ ๙.๓% ของประชากรทั้งหมด เพิ่มขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. ๒๐๑๖ (รูปที่ ๒.๑) และสูงกว่าค่าเฉลี่ยของโลกที่ ๘.๙% ขณะที่กลุ่มประเทศรายได้สูงมี PoU อยู่ที่เพียง ๒.๗% นอกจากนี้ จากข้อมูล Global Food Security Index (GFSI) ที่จัดทำโดย The Economist Intelligence Unit ในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ พบว่า ประเทศไทยมีระดับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในอันดับที่ ๕๒ จากทั้งหมด ๑๑๓ ประเทศ ด้วยคะแนน ๖๕.๑ (รูปที่ ๒.๒) ทั้งนี้จากข้อมูล PoU และ GFSI จะสังเกตได้ว่า ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารของไทยนั้นยังไม่ถึงขั้นที่รุนแรง แต่ขณะเดียวกัน ไทยก็ยังมีประชากรที่ขาดแคลนสารอาหารในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจสะท้อนว่าประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารอาหารที่เพียงพอและหลากหลายของประชากรในประเทศ

หน่วย : ดัชนี, ยิ่งสูงยิ่งสะท้อนความมั่นคงทางอาหารที่ดีของประเทศนั้น ๆ

หมายเหตุ : ใน () แสดงอันดับ Global Food Security Index ของจากแต่ละประเทศจากทั้งหมด 113 ประเทศ
ที่มา : The Economist Intelligence Unit

รูปภาพที่ ๒.๒ Global Food Security Index

^๙ Food and Agriculture Organization of the United Nations, “SDG Indicators Data Portal”, <<https://www.fao.org/sustainable-development-goals-data-portal/data/indicators/>>, September 2023.

การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารอาหารที่เพียงพอของไชนั้น อาจเริ่มจากนโยบายภาครัฐที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงอาหารของคนไทย เช่น การสนับสนุนเกษตรกรให้ผลิตและคงความหลากหลายของอาหารเพื่อให้ผู้บริโภคเลือกบริโภคได้มากขึ้น สนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านโภชนาการที่มากขึ้น รวมไปถึงมาตรการที่ช่วยประคับประคองรายได้ของกลุ่มครัวเรือนรายได้น้อยที่เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงที่จะเผชิญความไม่มั่นคงทางอาหารมากกว่าครัวเรือนกลุ่มอื่น ๆ เป็นต้น

๒.๒ แนวคิดธนาคารเมล็ดพันธุ์

จารุพล เรืองสุวรรณ ได้อธิบาย^{๑๐} “ธนาคารเมล็ดพันธุ์” ไว้ว่า การขับเคลื่อนนโยบายด้านการเกษตรของประเทศไทยต้องแก้ไขที่ต้นตอ หัวใจการแก้ไขปัญหา คือ ลดต้นทุน หนุนรายได้เพิ่ม ผลักดันให้มีการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ประจำหมู่บ้าน เพราะธนาคารเมล็ดพันธุ์จะเป็นสถานที่รวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ในพื้นที่ ทั้งเมล็ดพันธุ์ออร์แกนิก พันธุ์พืชท้องถิ่นที่สำคัญ โดยการทำกรวิจัย ต่อยอด ให้ยืม แต่มีข้อแม้คือต้องนำมาคืนพร้อมดอกเบี้ย ซึ่งนั่นก็คือเมล็ดพันธุ์ที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นั่นเอง เป็นการรักษาอธิปไตยพันธุ์พืชไว้ได้ เกษตรกรไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินตราซื้อเมล็ดพันธุ์

พงศกร นิตยมี^{๑๑} ได้อธิบาย “ธนาคารเมล็ดพันธุ์” ไว้ว่า เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดพืชในศตวรรษนี้ เพราะสามารถเก็บรวบรวมความหลากหลายได้ในปริมาณมาก ใช้ต้นทุนต่ำ และมีประสิทธิภาพ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช โดยมีจุดมุ่งหมายในการเก็บรักษาความแปรปรวนของพืช สำหรับรักษาสายพันธุ์พืช และถ่ายทอดสายพันธุ์ไปยังสถานที่อื่น ๆ

สุริวิธสา กล่อมเดช^{๑๒} ได้อธิบาย “ธนาคารเมล็ดพันธุ์” ไว้ว่า เป็นการต่อสู้เพื่อความยั่งยืนและอธิปไตยในการครอบครองพันธุ์กรรมพืช เพื่อเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชเศรษฐกิจที่ไม่ได้ผ่านการตัดต่อพันธุกรรม เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วพู ฯลฯ เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ขยายพันธุ์ต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน เป็นการระบายเมล็ดพันธุ์จากแปลงผักหนึ่งไปยังอีกแปลงผักหนึ่ง มีการแบ่งปันเมล็ดพันธุ์และส่งต่อระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม มีการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์และส่งคืนดอกเบี้ยเป็นเมล็ดพันธุ์ให้กับธนาคาร เป็นดอกเบี้ยที่ไม่ต้องผ่อนผันชำระ เพราะไม่มีเดดไลน์ส่งดอก ใจใจแลกใจ โดยมีกฎเหล็ก คือ เมล็ดพันธุ์ที่นำมาแบ่งปัน แจกจ่าย แลกเปลี่ยนเท่านั้น แต่หากมีการจำหน่ายเพื่อการค้าเมื่อไรจะขับให้พ้นจากกลุ่มทันที

^{๑๐} จารุพล เรืองสุวรรณ, “ธนาคารเมล็ดพันธุ์”, <<https://www.thaipost.net/columnist-people/324623/>>, กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๑} พงศกร นิตยมี, “ธนาคารเมล็ดพันธุ์”, <<https://www.tistr.or.th/tistrblog/>>, กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๒} สุริวิธสา กล่อมเดช, “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ของแผ่นดิน พื้นที่แลกเปลี่ยน ส่งต่อความยั่งยืน”, <https://krua.co/food_story/seeds-bank/>, กันยายน ๒๕๖๖.

มนตรี แก้วดวง^{๑๓} ได้อธิบาย “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน” ไว้ว่า ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชนมุ่งดำเนินงานขับเคลื่อนใน ๓ มิติหลักคือ การสำรวจและการอนุรักษ์ เก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืช เป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางด้านเมล็ดพันธุ์ การวิจัยและการนำไปใช้ประโยชน์ ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืช ศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านเมล็ดพันธุ์นำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการบริการชุมชน รวมทั้งการให้บริการด้านวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืช การใช้ประโยชน์และการดำเนินงานของธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน

ชุติมา เอี่ยมโชติชวลิต^{๑๔} ได้อธิบาย “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน” ไว้ว่า เป็นวิธีการหนึ่งสำหรับการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชแบบนอกถิ่นที่อยู่อาศัย โดยการสร้างสภาพแวดล้อมในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ให้คงความมีชีวิตและอยู่ได้นานที่สุด เป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชป่าและพืชพื้นเมือง เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและมุ่งสู่การเป็นผู้นำด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชของประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมและเก็บรักษาพันธุกรรมพืชที่ดีและพืชที่มีความสำคัญต่องานด้านการอนุรักษ์

๒.๓ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

๒.๒.๑ ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๑๕} ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชน สำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะต้องเป็นการดำเนินงานแบบร่วมคิดร่วมทำ และมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

^{๑๓} มंत्री แก้วดวง, “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน อนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืช”, <<https://www.prd.go.th/th/content/page/index/id/35375>>, กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๔} ชุติมา เอี่ยมโชติชวลิต, “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน อนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืช”, <<https://www.prd.go.th/th/content/page/index/id/35375>>, กันยายน ๒๕๖๖.

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๖.

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔^{๑๖} ให้ความหมายว่า ชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สนธยา พลศรี^{๑๗} ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี^{๑๘} ได้อธิบายความเป็นชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

กล่าวโดยสรุป ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการติดต่อสื่อสาร การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้น ตามลำดับการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

๒.๒.๒ ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

สมณะ โพธิ์รักษ์^{๑๙} ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีทั้งหมด ๑๔ ประการ ดังนี้

๑. เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดถึงลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม
๒. เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ไม่เป็นภาระผู้อื่น
๓. มีงาน มีกิจการที่มั่นคง
๔. ชยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น
๕. อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง
๖. ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่อง ไม่พลาญพรา รุ่ยสุร่าย
๗. มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๒๓๘.

^{๑๗} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^{๑๘} ประเวศ วะสี, “ประชาสังคมเพื่อการพัฒนากระบวนการชุมชนทหารเข้มแข็ง”, <<http://www.rakban.kerd.com>>, ธันวาคม ๒๕๖๖.

^{๑๙} สมณะ โพธิ์รักษ์, “ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง”, <<http://www.asoke.info/04Agriculture/OFNT/KudinfaProject/01Community.html>>, ธันวาคม ๒๕๖๕.

๘. ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม
 ๙. มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคี อบอุ่น เป็นเอกภาพ
 ๑๐. สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่น แน่นหนา ของความเป็นภราดรภาพ
 ๑๑. มีความแข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน
 ๑๒. เป็นสังคมที่สร้าง “ทุนทางสังคม” มีประโยชน์ คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคม ในรอบกว้าง
 ๑๓. อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม ไม่กักตุนหรือกอบโกย
 ๑๔. มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละ อย่างเป็นสุข และเห็นคุณค่าของคนตามสังขธรรม
- คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้^{๒๐} ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้
๑. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
 ๒. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
 ๓. มีกระบวนการของชุมชนที่มีความเคลื่อนไหว
 ๔. มีกระบวนการของชุมชนที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
 ๕. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
 ๖. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
 ๗. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุป ๔ ประการ คือ ๑) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือ การที่ชุมชน มีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการที่ชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ๒) เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง ด้วยระบบการบริหารจัดการในกิจกรรมที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผนงาน และมีการประเมินผล ๓) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความห่วงหา

^{๒๐} คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้, นโยบายสังคมแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐.

ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน ๔) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีความสงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่เอื้อกัน มีคุณภาพ และมีคุณธรรม

๒.๒.๓ องค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชน

องค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาแบบองค์รวมที่สามารถเชื่อมโยงในทุกมิติในชุมชน ประกอบไปด้วย ความน่าอยู่ที่ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ สภาพแวดล้อม มีความน่าอยู่ สังคมเข้มแข็ง คุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตที่ดีมีความสุข มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเกื้อกูลในชุมชนเข้มแข็ง มีการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาต่อยอดให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสม นำมาใช้ประโยชน์ของกับการผลิตและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง สมดุล มีภูมิคุ้มกัน สามารถเพิ่มรายได้และการมีงานทำด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ เชื่อมโยงสู่ตลาดภายในและภายนอกประเทศ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและพัฒนาเชื่อมโยงกันระหว่างเมือง และการมีระบบบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ ประชาชนและภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนา^{๒๑} โดยระบบที่เป็นองค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชน คือ ๑) ระบบคุณค่า เป็นนามธรรมที่คอยกำกับกิจกรรมหรือกิจกรรมระบบอื่น ๆ โดยมีคุณค่าและการอยู่ร่วมกันของชุมชน เป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชน ๒) ระบบการเรียนรู้ จะเป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้โดยมีภูมิปัญญาเป็นแกนกลางเชื่อมโยงร้อยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน ๓) ระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เป็นการเกษตรที่คำนึงถึงความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ ๔) ระบบทุนชุมชน มีการสะสมทุนของชุมชนทั้งในด้านการระดม การบริหารจัดการ หลักเกณฑ์ และกฎระเบียบ โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน ๕) ระบบธุรกิจชุมชน มีการจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตของตนเอง มีระบบการจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชนและระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ๖) ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจมีรากฐานจากระบบการพึ่งตนเองเดิมที่ครอบครัวเป็นผู้แปรรูปการผลิต เครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้านต่าง ๆ ๗) ระบบสิ่งแวดล้อม เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิตการจัดการทางกายภาพของชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญชีวิต ๘) ระบบสวัสดิการชุมชน มีกองทุนที่เกิดจากผลกำไรของกองทุนชุมชนต่าง ๆ มาจัดสรรเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ และอื่นๆ ที่เป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการใช้ชีวิตร่วมกันของชุมชน ๙) ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน เป็นการดูแลสุขภาพ และตั้งอยู่บน

^{๒๑} นิตยา กมลวัฒน์นิศา, “บริบทไทยว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน”, เศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ ๔๐ เล่มที่ ๒, (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๖): หน้า ๑๔-๒๐.

ฐานความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย และ ๑๐) ระบบจัดการชุมชนโดยชุมชนจะต้องมีการจัดการร่วมรวมทั้ง ๙ ระบบข้างต้นเพื่อพัฒนาให้เป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้^{๒๒}

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ^{๒๓} ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย ๑) การมีอุดมการณ์ร่วม คือ การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนร่วมกันและยอมรับในอุดมการณ์และทิศทางการพัฒนา ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวการรวมกลุ่มหรือองค์กรไว้ ๒) มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยมีการจัดทำข้อตกลงในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการพัฒนาร่วมกัน ๓) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นความพยายามขององค์กรชุมชนในการสร้างผลประโยชน์และกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากการรวมตัวขององค์กรชุมชนโดยมีการกระจายอย่างเป็นธรรม ๔) ทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นส่วนสำคัญขององค์กรชุมชนโดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านความคิด ศิลธรรม การประกอบอาชีพ การพูด การประสานงานและผู้นำที่มีบารมี ผู้นำด้านต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทและความสำคัญต่อองค์กรชุมชน ๕) สมาชิกทั้งที่เป็นสมาชิกในองค์กรชุมชนและชาวบ้านทั่วไปที่ไม่เข้าร่วม แต่มีผลกระทบต่องค์กรทั้งด้านความร่วมมือข้อพิพาทวิจารณ์และผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ๖) การบริหารจัดการถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยในด้านการบริหารจัดการมีรายละเอียดที่สำคัญคือ การตัดสินใจร่วม การจัดโครงสร้างองค์กรและบทบาทหน้าที่ การกำหนดกฎกติการ่วมกัน สถานที่ และทรัพยากรที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ การสื่อสารและการประสานงาน กระบวนการควบคุมตรวจสอบและประเมินผล ๗) กิจกรรม การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและมีประโยชน์ต่อองค์กร สมาชิก และชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนา และ ๘) ทรัพยากรที่เป็นทุนและงบประมาณ เช่น ทรัพยากรในด้านความรู้ประสบการณ์เทคโนโลยี ทรัพยากรในการระดมทุนและงบประมาณ และการประสานทุนจากทั้งภายในและนอกชุมชน จากองค์ประกอบดังกล่าวทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เรียนรู้รู้จักการจัดการกับตนเอง มีจิตวิญญาณ และมีสันติภาพในชุมชน^{๒๔} ซึ่งชุมชนเข้มแข็งจะต้องมีเครือข่ายเชื่อมโยงและเกื้อกูลต่อกัน ในการดำรงรักษาแบบแผน ความคิด คุณค่า จิตสำนึกที่ดีงามของชุมชน

^{๒๒} วิจิต นันทสุวรรณ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: มูนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗-๘๐.

^{๒๓} สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๙.

^{๒๔} ทศนีย์ (ไทยาภิรมย์) ลักขณาภิชนชัย, การสังเคราะห์ชุมชน มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

และการเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรหน่วยงานภายนอก^{๒๕}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงหลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

๒.๒.๔ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากการยกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการปลูกจิตสำนึกของคนในการมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง และเรื่องของการพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง^{๒๖} ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่าเป็นเรื่องเดียวกับการเสริมสร้างชีวิตสาธารณะ คือ เป็นการแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การค้นหากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ความสัมพันธ์ของผู้คนกลายมาเป็นความสัมพันธ์เชิงสาธารณะ มีการพบปะและแก้ไขปัญหาระหว่างกัน ประการสำคัญ คือ กิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงสาธารณะ โดยมียุทธศาสตร์หลัก ๔ ประการ คือ

๑) การกำหนดประเด็นปัญหา ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ค้นหาปัญหาที่มุ่งประโยชน์ของส่วนรวมถือเป็นขั้นแรกที่น่าชาวบ้านไปสู่การร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นของชุมชน

^{๒๕} ขาดิชาชัย ณ เชียงใหม่. การบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหน่วยงานให้ได้ผล, (กรุงเทพฯ: รัฐสภาสาร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๖.

^{๒๖} สี่ลาภรณ์ นาคทรพรพ, แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม : ระดับกลุ่ม/ชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๙.

๒) การสร้างทางเลือกให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ คือ ต่างคนเป็นพลเมืองเหมือนกันกระบวนการตัดสินใจสามารถเชื่อมโยงกับการปฏิบัติ สร้างสำนึกที่ดีของคน มีเวทีการเรียนรู้ประสบการณ์ของผู้อื่น และเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

๓) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะจะเป็นกิจกรรมที่รวมพลังของชาวบ้าน มีความหลากหลาย การมีเป้าหมายที่ร่วมกันได้ และเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากที่เป็นผลมาจากการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ก่อให้เกิดการรวมพลังที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

๔) การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจถึงประโยชน์และคุณค่าที่แท้จริงของชุมชน รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ประเมินและปรับเปลี่ยนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง^{๒๗}

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ^{๒๘} ได้กล่าวถึงกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ดังนี้

๑) การส่งเสริมศักยภาพกรรมการหมู่บ้านในการเป็นแกนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการสร้างจิตสำนึกของประชาชน กลุ่ม/องค์กรให้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหา ผลกระทบของวิกฤตการเพิ่มขีดความสามารถของผู้นำหมู่บ้านในการวิเคราะห์สถานการณ์ การจัดทำแผนปฏิบัติการและการดำเนินงานตามแผน การจัดเวที การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ ผลกระทบของวิกฤติที่มีต่อชุมชน วางแผน แก้ไขปัญหา ติดตาม การปฏิบัติตามแผนและประเมินตามผลการปฏิบัติงานร่วมกัน และส่งเสริมเครือข่ายระหว่างหมู่บ้านในการทำแผนร่วมกัน

๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบล โดยการพัฒนาศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล/สภาตำบลให้ยอมรับและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาวิกฤตการเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบล/สภาตำบลในการบริหารจัดการในกระบวนการแก้ปัญหาผลกระทบของวิกฤตและส่งเสริมบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล สภาตำบลในการสนับสนุนกรรมการหมู่บ้านจัดเวทีการแลกเปลี่ยน

๓) การสนับสนุนการส่งเสริมศักยภาพของกรรมการหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล โดยการจัดตั้งกลุ่มแกนนำระดับตำบลให้สนับสนุนการบริหารจัดการพัฒนาและวิชาการให้แก่หมู่บ้าน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายระหว่างกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล/สภาตำบลให้

^{๒๗} ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓) หน้า ๑๙๑-๑๙๒.

^{๒๘} คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ, การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติฉบับชุมชน, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖-๕๗.

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการสนับสนุนศูนย์ข้อมูลของกรมการพัฒนาชุมชนในการให้ข้อมูลแก่หมู่บ้านในการจัดทำแผน

อุทัย ดุลยเกษม และ อเนก นาคะบุตร^{๒๙} ได้กล่าวว่า กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มี ๔ กระบวนการ คือ

- ๑) กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ร่วมและปฏิบัติร่วม
- ๒) กระบวนการกลุ่ม
- ๓) กระบวนการรวมตัวกันระหว่างกลุ่ม
- ๔) การขยายเครือข่ายจากกลุ่มที่หลากหลายและหลายมิติ

ชาญวิทย์ โวหาร^{๓๐} ได้ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการลดปัญหาความยากจนของชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร มีกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ๕ ขั้นตอน อันนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน คือ

- ๑) ขั้นตอนการรวมกลุ่มของคนในชุมชน
- ๒) ขั้นตอนการส่งเสริมด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมของคนในชุมชน
- ๓) ขั้นตอนการสร้างทุนให้แก่ชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชน
- ๔) ขั้นตอนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน
- ๕) ขั้นตอนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบไปด้วยกิจกรรมที่เป็นการสร้างความเข้มแข็ง

ของชุมชน คือ การมีกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนชุมชนเมือง เงินออม การฝึกประหยัด เงินกู้ฉุกเฉิน เงินทุนหมุนเวียนในด้านอาชีพ กิจกรรมที่เพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพ การตอบสนองต่อความต้องการด้านปัจจัยสี่ การมีสวัสดิการชุมชน ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนยากจน เงินสงเคราะห์สำหรับผู้ได้รับเชื้อ เอช.ไอ.วี ผู้ป่วยเอดส์ และครอบครัวได้ผลกระทบจากเอดส์ การมีโอกาสด้านการศึกษา การรวมกลุ่มและเครือข่าย การมีอาชีพเป็นที่ยอมรับ การต่อรองด้านอาชีพ ความร่วมมือต่อกัน การมีจิตสำนึกที่มีส่วนร่วม การตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และการมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีแนวทางการพัฒนาในการบริหารจัดการกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วม คิดร่วม ทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจกระดับครอบครัวจนถึงระดับ

^{๒๙} อุทัย ดุลยเกษม และ อเนก นาคะบุตร, เสริมความเข้มแข็งในตำบลจากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๓๐} ชาญวิทย์ โวหาร, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการลดปัญหาความยากจน : กรณีศึกษาชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพฯ: วิทยานพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

ชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชน และสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน โดยการส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของ ชุมชน การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร และการสร้างภูมิคุ้มกัน ให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

๒.๒.๕ กลยุทธ์และแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต^{๓๑} ได้กล่าวถึง กลยุทธ์และแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีเป้าประสงค์ ๒ ประการ คือ

๑) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจวางแผนดำเนิน และ ติดตามประเมินผลการแก้ปัญหาวิกฤตของชุมชนในลักษณะประชาชน

๒) การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการ พัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งจำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ การปรับวิถีคิด ทักษะ และพฤติกรรมของบุคลากร โดยภาครัฐให้สนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกับภาคีการพัฒนา และ การระดมความร่วมมือทางสังคมทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถเผชิญกับปัญหาวิกฤตได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งฝ่ายพัฒนาสภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล กองราชการตำบล กรมการปกครอง

ทิตยา สุวรรณะชญ^{๓๒} ได้อธิบายเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน ไว้ดังนี้

๑) การดำเนินงานตามนโยบายของคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ (กนส.) ภายใต้ แนวทางการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลาง คือ การพัฒนาประชาชนเพื่อประชาชน และโดยประชาชน และการพัฒนาแบบองค์รวมเป็นการพัฒนาที่ทุกฝ่ายในสังคมมีโอกาสได้รับผลประโยชน์จากการ พัฒนาไปพร้อมๆ กัน ทั้งด้านคุณภาพชีวิต จิตใจ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม

๒) การดำเนินการตามนโยบายองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยเน้นที่ชุมชนทำ หน้าที่ในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ เสริมสร้างกระบวนการประชาคม การแก้ไขปัญหาเสียดิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม การป้องกันโรคเอดส์ การให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อการตัดสินใจทางการเมืองและ

^{๓๑} คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต, การเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตฉบับชุมชน, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕-๕๖.

^{๓๒} ทิตยา สุวรรณะชญ, ประชาคมตำบล แนวคิดตัวแบบ การทดลองและสังเคราะห์ใน กระบวนการพัฒนาทางสังคมของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: มิตรภาพ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑-๔๒.

ปกป้องคุ้มครองประชาชนในการใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม และการกำกับดูแลตรวจสอบการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ทัศนีย์ (ไทยาภิรมย์) ลักษณะวิชชชัย^{๓๓} ได้กล่าวถึงกลยุทธ์และแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

๑) การลงทุนทางสังคม เป็นโครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project : SIP) โดยเน้นกระบวนการรวมกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มทางสังคม ความเป็นชุมชน ตั้งอยู่บนหลักของศีลธรรมว่าทุกคนมีความเป็นคนเสมอกัน มีศักยภาพที่จะเอื้ออาทรต่อกัน เรียนรู้ร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ทางราบ

๒) กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) เป็นกองทุนชุมชน เพื่อสนับสนุนองค์กรท้องถิ่นให้เกิดกิจกรรมที่ยั่งยืน

๓) การสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นการช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว สามารถหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นกระบวนการในการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดสัมมนา การรวมตัวกันจัดการกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ

๔) องค์การประชาสังคมมีบทบาทในการเฝ้าระวังติดตามสถานการณ์และปัญหาของสังคม ทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงของประชาชนและเป็นตัวเร่งเพื่อให้รัฐบาลและประชาชนมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

๕) เศรษฐกิจชุมชนที่เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๖) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนแห่งชาติ

๗) ธนาคารประชาชนเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้มีเงินทุนสนับสนุนในการประกอบอาชีพ สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ^{๓๔} ได้กล่าวถึงกลยุทธ์และแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยให้ความสำคัญกับองค์กรชาวบ้านซึ่งมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการภายในชุมชน สามารถแบ่งประเภทของการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้านออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านโดยภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีจุดเน้นที่สิทธิและอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ โดยมีจุดสำคัญ ๒ ประการ คือ นโยบายของรัฐและกฎหมาย จะต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านมากขึ้น เช่น การจัดการ

^{๓๓} ทัศนีย์ (ไทยาภิรมย์) ลักษณะวิชชชัย, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๔๕.

^{๓๔} สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, “การวิจัย เรื่อง เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” ใน เอกสารประกอบเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ครั้งที่ ๒, วันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖, (ขอนแก่น: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๓-๑๑๗.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และการกำหนดแผนงานงบประมาณและโครงการจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนต่าง ๆ โดยให้องค์กรชาวบ้านเข้ามามีบทบาทให้มากขึ้น รวมถึงการมีสิทธิและอำนาจในการดูแลงบประมาณ การดำเนินงานและการติดตามผลเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

๒) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็ง คือ การศึกษาปัญหาของชาวบ้านแบบมีส่วนร่วมโดยให้ชาวบ้านร่วมทำการศึกษาค้นคว้าร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐหรือเอกชน ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านเกิดแนวคิดร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและช่วยเหลือกัน การเรียนรู้และคิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา การเปิดโอกาสให้มีการอบรมศึกษาดูงานจากพื้นที่ ๆ เคยประสบปัญหามาก่อนจะเป็นแนวทางแก่ชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหาว่ามีกิจกรรมในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาอย่างไรบ้าง การรวมกลุ่มเพื่อเกิดการช่วยเหลือกันทั้งความคิดเทคนิค ตลอดจนการช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การติดตามแก้ไขปัญหาและพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเจ้าหน้าที่จากภายนอกและผู้นำชาวบ้านต้องติดตามสมาชิกขององค์กรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น

๓) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบันมีแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็ง คือ การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้านในการช่วยให้ผู้นำองค์กรชาวบ้านเข้มแข็งขึ้นมาได้นั้นต้องมีการแยกแยะความรู้ ความสามารถของผู้นำ และเสริมสร้างให้จุดที่ผู้นำมีอยู่แล้วเข้มแข็งยิ่งขึ้นหรือเพิ่มเติมทักษะด้านอื่น ๆ การเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ แนวความคิด เช่น กระบวนการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การวางแผนจากชาวบ้าน การวิเคราะห์ เป็นต้น เจ้าหน้าที่รัฐและเอกชนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานกับองค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว ควรนำองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านเป็นตัวชี้วัดการทบทวนและปรับตัวขององค์กรชาวบ้าน เพื่อจะทำให้ได้อุดมการณ์ร่วม วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ซึ่งจะทำให้องค์กรชาวบ้านสามารถแก้ไขปัญหาของตนได้มากขึ้น

๒.๒.๖ ปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจ และเกิดประโยชน์แก่ตัวเอง ครอบครัวและสังคม ต้องมีปัจจัยพื้นฐานที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สามารถตอบสนองต่อความต้องการในเชิงอุปโภค บริโภคของคนในชุมชน และจะต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรได้อย่างชาญฉลาด โดยคนทุกคนในชุมชนและคนภายนอกต้องร่วมกันจัดการพัฒนาให้เกิดการผสมผสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ สรุปก็คือ คนในชุมชน

นั้นเข้มแข็ง ทรัพยากรมีพร้อม ใช้ทรัพยากรให้เป็นและจัดการให้ถูกต้องโดยมีพลัง หรือองค์กรประชาชน^{๓๕} อันประกอบด้วย

๑) ระบบคุณค่า อุดมการณ์ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไป

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น การจัดการทรัพยากรและการแพทย์พื้นบ้าน รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนประสบอยู่

๓) ผู้นำทางปัญญาของชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ เช่น ผู้อาวุโสพระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งหลายแห่ง พบว่าปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน

๔) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ ซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่นระบบครอบครัว เครือญาติ สถาบันผู้อาวุโส การเอามื้อเอาร้าง

๕) ระบบสิทธิและการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิมนุษยชนในการจัดการทรัพยากรอันเป็นสิทธิในการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชน

๖) สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎหมาย จารีตประเพณี วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วมกัน รวมถึงองค์กรชุมชนที่ควบคุมดูแลให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและระบบความคิดที่เป็นอยู่

๗) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิธีคิดที่แตกต่างกันไป ตามระบบนิเวศและเงื่อนไขต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

๘) กลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายภาคประชาชน องค์กรเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการ เป็นต้น^{๓๖}

อมรวิชัย นาครทรรพ และคณะ^{๓๗} ได้กล่าวว่า จากการศึกษางานวิจัยได้พบเงื่อนไขและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ ปัจจัยอันเนื่องมาจากสภาพทางกายภาพของชุมชน เช่น จุดที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิประเทศที่โอบคนไว้ด้วยกัน ปัจจัยผู้นำที่เข้มแข็ง ชื่อสัตย์เป็น

^{๓๕} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, “การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน”, วารสารพัฒนาชุมชน, ๓๘(๗), ๒๕๔๒: ๒๔.

^{๓๖} สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

^{๓๗} อมรวิชัย นาครทรรพ และคณะ, “การศึกษากับวิถีชุมชน” ในเอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ ๑, ชุมชนไทพำกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง, วันที่ ๓๐-๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

แบบอย่างทางคุณธรรม ปัจจัยระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์แน่นแฟ้นในชุมชน และปัจจัยการจัดการ กลุ่มการเชื่อมประสานทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้

สถาบันชุมชนท้องถิ่น^{๓๘} ได้อธิบายว่า ปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นจะต้องมีกิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันคิด ร่วมกันทำในฐานะสมาชิกอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ต้องมีผู้นำชุมชนที่มีจิตสำนึกและเกิดการมีส่วนร่วมของการนำที่หลากหลายที่มีการแบ่งขอบเขตความรับผิดชอบตามประสบการณ์ ความถนัดและทำงานร่วมมือกัน ไม่ใช่ผู้นำคนเดียวจะต้องมีเศรษฐกิจที่ดี เช่น การทำธุรกิจชุมชนและมีการสร้างเครือข่ายเรียนรู้ระหว่างชุมชน ซึ่งมุมมองในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในเมืองและชนบทเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะแข่งขันกับการเปิดเสรีการลงทุนในระบบการผลิต การค้าแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างเสรีในยุคโลกาภิวัตน์^{๓๙} มีดังนี้

๑) การให้ประชาชนมีความรู้และสำนึกเพื่อสังคมโดยรวม กล่าวคือ จะต้องเป็นความรู้ในการพัฒนาตนเองและสังคมที่ควบคู่กับจิตสำนึก โดยเฉพาะความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรได้รับการส่งเสริมฟื้นฟู

๒) ประชาชนมีปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดินและทุนทรัพย์ของตนเอง หรือสามารถหาได้โดยต้นทุนไม่สูง เพราะปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพและพัฒนาตนเอง

๓) ชุมชนมีทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค ฐานทางสังคมในหมู่สมาชิกของชุมชนไม่แตกต่างกันมากนัก ไม่มีการเอาเปรียบกันอย่างรุนแรง มีความเป็นเครือญาติ หรือสามัคคีช่วยเหลือกันและเป็นประชาธิปไตย

๔) ความเป็นชุมชนมีสมาชิกที่มีความตื่นตัวเป็นพลเมืองดี ดูแลช่วยเหลือไม่ให้คนในชุมชนติดยาเสพติด สุรา การพนัน อบายมุขต่าง ๆ อันเป็นช่องทางที่ทำให้ชีวิตตกต่ำและชุมชนอ่อนแอ

อุทัย อดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์^{๔๐} ได้อธิบายปัจจัยและเงื่อนไขในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นกรอบแนวคิด ประกอบไปด้วย

๑) โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนราบ (Horizontal) ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่อยู่ในแนวนราบหรือแนวนอน ดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิต

^{๓๘} สถาบันชุมชนท้องถิ่น, **พลวัฒน์ชุมชนไทยสมัยโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๔.

^{๓๙} วิทยากร เชียงกุล, **วิพากษ์ไทยรักไทยบนฐานคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบองค์รวม**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๒-๑๔๔.

^{๔๐} อุทัย อดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์, **ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย**, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒-๑๓.

กิจกรรมภายในชุมชน อันเป็นสิ่งที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือและเกิดการมีส่วนร่วม รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้และสามารถแสดงศักยภาพอันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงฐานของความเข้มแข็ง

๒) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (แบบยังชีพ) ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นลักษณะของการพึ่งตนเอง เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชน สามารถผลิตและจัดการโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นจากภายนอก ในด้านรูปแบบการผลิตที่เน้นปัจจัยการผลิตภายในชุมชน แรงงาน วัตถุดิบ ความรู้และเทคโนโลยีที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นเบื้องต้น ทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนอันเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาและความแน่นแฟ้นของจิตวิญญาณของคนในชุมชน ด้านการบริโภคเป็นการเน้นการบริโภคในสิ่งที่ผลิตหรือหาได้ตามธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของมากกว่าการอาศัยเงินตรา เน้นการให้ทานและแบ่งปัน ประการสำคัญเป็นการบริโภคที่ไม่ทำลายธรรมชาติ การสะสมและการจ่ายส่วนเกิน การที่ชุมชนผลิตเพื่อการยังชีพทำให้ไม่มีการผลิตสิ่งที่เป็นส่วนเกินจำนวนมาก ส่วนเกินจากการบริโภคจะถูกกระจายไปยังญาติมิตรและการทำงานทำให้ไม่มีการสะสมทุน

๓) ค่านิยมจากศาสนาธรรม ขึ้นอยู่กับค่านิยมที่สมาชิกในชุมชนยึดถือทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนา และลัทธิทางจิตวิญญาณ อันเป็นปัจจัยที่กำหนดทางวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต เช่น การสร้างความเป็นปึกแผ่น จิตวิญญาณที่มีความผูกพันกับชุมชน สนับสนุนการพึ่งตนเอง และสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในเชิงพึ่งพา

๔) กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการศึกษาของชุมชนมาจากการเรียนรู้ที่อยู่รอบตัว ครอบครัวในชุมชนและต่างชุมชน เป็นการเรียนรู้เนื้อหาในการดำเนินในชีวิตประจำวัน และถือเป็นภูมิปัญญาของชุมชนในการดำรงอยู่และแก้ไขปัญหาชุมชน รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้มีการถ่ายทอดค่านิยม พัฒนาการความรู้กลายเป็นภูมิปัญญาเฉพาะของแต่ละแห่ง

๕) กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ จะมีกลุ่มผู้นำที่มีอำนาจในการตัดสินใจได้ด้วยตนเองและพึ่งพากันในชุมชน

๖) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relation) ที่แน่นแฟ้น การที่ชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงสังคมสืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมแนวราบ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ที่เอื้อเฟื้อต่อกัน ตามค่านิยมของลัทธิความเชื่อ อันเป็นการพัฒนาด้านจิตใจที่ส่งผลต่อการร่วมใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

๗) กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา มีการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ และทัศนคติร่วมกัน เป็นการส่งเสริมในการร่วมมือและการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นและการมีจิตวิญญาณของชุมชนที่เข้มแข็ง

๒.๔ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๒.๓.๑ ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งได้มีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง และได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

กิลฟอร์ด (Guilford)^{๔๑} ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิด เป็นความคิดนอกเนกนัย (Divergent thinking) คือ ความคิดหลายทิศทางหลายแง่มุมที่จะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ และแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนนำความคิดไปประยุกต์ใช้กับงานต่าง ๆ

ทอร์เรนซ์ (Torrance)^{๔๒} ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ คือ ความสามารถของบุคคลในการคิดแก้ปัญหาด้วยการคิดอย่างลึกซึ้ง ที่นอกเหนือไปจากลำดับขั้นของการคิดอย่างปกติธรรมดา เป็นลักษณะเฉพาะตัวบุคคลที่จะสามารถคิดได้หลายแง่หลายมุมผสมผสานจนได้ผลใหม่ซึ่งถูกต้องสมบูรณ์กว่า

วอลลาซและโคแกน (Wallach and Kogan)^{๔๓} ได้กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ ว่าเป็นความสามารถของบุคคลที่จะคิดแบบโยงสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เช่น เมื่อนึกถึงสิ่งใดได้ก็จะเป็นสะพานเชื่อมโยงให้ระลึกถึงสิ่งอื่น ๆ ติดต่อกันเป็นลูกโซ่ เช่น เมื่อนึกถึงปากกาก็นึกถึงกระดาษ ดินสอ ดินสอ ดินสอ เป็นต้น คำที่ระลึกออกมาต่างก็เป็นสิ่งสมกับไว้ในสมองของตน เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นก็จะตอบสนองออกมา ยิ่งคิดได้มากก็ยิ่งแสดงถึงศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น จึงกล่าวได้ว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง

อรรถเจษฎ์ สุขสาสนี^{๔๔} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการคิดบูรณาการที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับความรู้ต่าง ๆ ในแง่มุมใหม่ ๆ และเป็นกระบวนการคิดที่เกิดขึ้นหลายทิศทาง

เลิศ อานันนันทะ^{๔๕} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดหรือการแสดงออกในลักษณะแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากความคิดของบุคคลธรรมดา

^{๔๑} Guilford, J.P., **Personality**. (New York: McGraw-Hill, 1959), P. 389.

^{๔๒} Torrance, Paul, **E. Education and The Creative Potential**, (Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1963), P.47.

^{๔๓} Wallach, Michael A. and Nathan Kogan, **Model of Thinking in Young Children**. (New York: Rinehart and Winston, 1965), P.43.

^{๔๔} อรรถเจษฎ์ สุขสาสนี, “ความคิดสร้างสรรค์”, **วารสารไปรษณีย์โทรเลข**, (พฤษภาคม ๒๕๓๐): ๑๕-๑๗.

^{๔๕} เลิศ อานันนันทะ, “สอนอย่างไรให้มีความคิดสร้างสรรค์”, **แม่และเด็ก**, (๑๑ มีนาคม ๒๕๓๐): ๔๒-๔๓

พรพรรณ อินทสงค์^{๔๖} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของบุคคลในการคิด ตัดแปลงสิ่งเดิมให้ดีขึ้นและแปลกใหม่ หรือผลิตสิ่งแปลกใหม่ขึ้น และเมื่อมีปัญหาก็สามารถแก้ปัญหาได้ อย่างรวดเร็วด้วยวิธีแปลกใหม่ และเป็นวิธีเฉพาะของตนเอง ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วย ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม และความคล่องในการคิด

วิรุณ ตั้งเจริญ^{๔๗} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหา ต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่ดีเยี่ยม ซึ่งสมรรถภาพในการแก้ปัญหานั้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ การริเริ่มและ ศักยภาพของแต่ละบุคคลโดยแก้ปัญหา และสร้างหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดรูปแบบหรือเนื้อหา สารใหม่ขึ้น ความคิดสร้างสรรค์นี้มีความเกี่ยวเนื่องกับประสบการณ์สะสม ซึ่งเป็นตัวกระตุ้น ความคิดสร้างสรรค์

สุรางค์ โค้วตระกูล^{๔๘} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดใหม่แตกต่างกับคนอื่น เป็นความคิดที่หลีกเลี่ยงออกไป ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นผู้ที่มีความคล่องในการคิด ความใหม่ ของความคิด และการปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามกาลเทศะ

สุนทรีย์ สราญชาติ^{๔๙} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของสมองในการคิด ผสมผสานและตัดแปลงจากความรู้ประสบการณ์ แล้วแปรความคิดออกมาใช้ในการแก้ปัญหา ซึ่ง อาจะอยู่ในรูปของการกระทำหรือผลผลิตที่แปลกใหม่ออกไปจากเดิม

จิรฐา ชิตประสงค์^{๕๐} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการคิดแปลกใหม่ และสามารถคิดได้หลายทางหรือที่เรียกว่า ความคิดไดเอนกันย (Divergent thinking) โดยอาศัย ประสบการณ์ที่มีอยู่มาตัดแปลงทำให้เกิดความแปลกใหม่ต่อเนื่องกันไป และสามารถนำไปใช้ในการ แก้ปัญหาและประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

^{๔๖} พรพรรณ อินทสงค์, “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะคิดต่อวิชา ภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากการสอนแบบสืบสวนกับการสอนตามแผนการสอนของกลุ่ม โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดฉะเชิงเทรา”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑.

^{๔๗} วิรุณ ตั้งเจริญ, **ศิลปทรรศน์**, (กรุงเทพฯ: ดันอ้อ, ๒๕๓๒), หน้า ๑๙๑.

^{๔๘} สุรางค์ โค้วตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๐.

^{๔๙} สุนทรีย์ สราญชาติ, “ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและ จังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐาน”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๓), หน้า ๘.

^{๕๐} จิรฐา ชิตประสงค์, “การหารประสิทธิภาพของแบบฝึกการเขียนแบบสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐.

กานดา พุทธรักษา^{๕๑} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของบุคคลในการคิดได้หลายทิศทาง แปลกใหม่ เป็นความคิดที่มีประโยชน์มีคุณค่าและสามารถคิดได้หลายทิศทาง หรือที่เรียกว่าความคิดนอกเนกนัย โดยอาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่มาดัดแปลงให้เกิดความคิดแปลกใหม่ และสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

วีระวัฒน์ วัฒนา^{๕๒} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการคิดของบุคคลในลักษณะที่เป็นอเนกนัย (Divergent thinking) คือ ต้องมีความรวดเร็วในการคิด คิดได้อย่างคล่องแคล่วมีความยืดหยุ่นทางความคิด และเป็นความคิดที่มีความแปลกใหม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

สมคิด กอมนี^{๕๓} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดได้หลายทาง แปลกใหม่ มีคุณค่า ซึ่งจะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของบุคคลในการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้หลายทิศทาง และเมื่อพบปัญหาก็สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วด้วยวิธีการที่ดีเยี่ยมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

๒.๓.๒ องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

กิลฟอร์ด (Guilford)^{๕๔} ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

๑. ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้ อย่างรวดเร็ว และปริมาณคำตอบนั้นไม่ซ้ำกันในเรื่องเดียวกันในเวลาจำกัด แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑) ความคล่องแคล่วด้านถ้อยคำ (Word fluency) เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่างคล่องแคล่ว

^{๕๑} กานดา พุทธรักษา, “ผลการใช้แบบฝึกการเขียนแบบสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนพนัสศึกษาลัย อำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี”, รายงานการวิจัย, (สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๑๒, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๕๒} วีระวัฒน์ วัฒนา, “การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่าน การเขียนสร้างสรรค์ และความคงทนในการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ที่ใช้ป้ายนิเทศประกอบภาพการ์ตูนกับภาพเสมือนจริงเป็นสื่อในการสอน”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

^{๕๓} สมคิด กอมนี, “การศึกษาความคิดสร้างสรรค์ด้านภาษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม)”, **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๗.

^{๕๔} Guilford, J.P., *The Nature of Human Intelligence*, (New York: McGraw-Hill, 1967), P.62.

๒) ความคล่องแคล่วทางการเชื่อมโยง (Association fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดหาถ้อยคำที่เหมือนหรือคล้ายกัน ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในเวลาที่กำหนด

๓) ความคิดคล่องแคล่วด้านการแสดงออก (Expressional fluency) เป็นความสามารถในการใช้ลีหรือประโยค โดยการนำถ้อยคำมาเรียงกันอย่างรวดเร็วเพื่อให้ได้ประโยคที่ต้องการ

๔) ความคล่องแคล่วในการคิด (Ideational fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดสิ่งที่ต้องการได้ในเวลาที่กำหนด โดยการคิดหลาย ๆ วิธี แล้วเลือกวิธีที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุด

๒. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ความคิดแปลกใหม่ที่แตกต่างไปจากความคิดธรรมดาหรือความคิดที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่น อาจเกิดจากการนำความรู้เดิมมาดัดแปลงและประยุกต์ให้เป็นสิ่งใหม่ ประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ ดังนี้

๑) ลักษณะทางกระบวนการ คือ เป็นกระบวนการคิดและสามารถแตกความคิดไปสู่ความคิดใหม่ที่ไม่ซ้ำของเดิม

๒) ลักษณะของบุคคล คือ เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์ของตนเองมีความเชื่อมั่น กล้าคิดกล้าแสดงออก และมีสุขภาพจิตดี พร้อมทั้งจะเผชิญหรือเสี่ยงกับสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ

๓) ลักษณะทางผลิตภัณฑ์ คือ เป็นผลที่เกิดจากความคิดริเริ่มเป็นผลงานแปลกใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน มีคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม

๓. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) คือ ความสามารถในการหาคำตอบได้ หลายประเภทหรือหลายทิศทาง แบ่งเป็น ๒ ด้าน ดังนี้

๑) ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous flexibility) เป็นความสามารถที่จะคิดได้หลายอย่างอย่างมีอิสระ

๒) ความคิดยืดหยุ่นด้านการดัดแปลง (Adaptive flexibility) เป็นความสามารถที่จะคิดได้หลากหลาย และสามารถดัดแปลงสิ่งหนึ่งไปเป็นหลายสิ่งได้ เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาอย่างหลากหลายด้วยวิธีที่ไม่ซ้ำแบบกันเป็นความคิดที่เสริมความคิดคล่องแคล่วให้มีคุณภาพมากขึ้น

๔. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) คือ ความคิดในรายละเอียดที่นำมาตกแต่งความคิดครั้งแรกให้สมบูรณ์ เกิดเป็นภาพชัดเจนและได้ความหมาย

สำหรับพัฒนาการของความคิดละเอียดลออนั้น จะพบว่าบุคคลที่มีความคิดละเอียดลออสูงจะมีการสังเกตสูงตามไปด้วย และเด็กผู้หญิงมักจะมีความคิดละเอียดลออสูงกว่าเด็กผู้ชายในวัยเดียวกัน นอกจากนี้ความคิดละเอียดลออจะขึ้นอยู่กับอายุของแต่ละคนอีกด้วย กล่าวคือ อายุยิ่งมากก็จะมีความคิดละเอียดลออมากขึ้น

นอกจากนั้น กิลฟอร์ด และ ฮูฟเนอร์ (Guilford and Hoepfner)^{๕๕} ได้ศึกษาองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์เพิ่มเติม และพบว่าความคิดสร้างสรรค์ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอย่างน้อย ๘ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. ความคิดริเริ่ม
๒. ความคิดคล่องตัว
๓. ความคิดยืดหยุ่น
๔. ความคิดละเอียดลออ
๕. ความไวต่อปัญหา
๖. ความสามารถในการให้นิยามใหม่
๗. ความซุ่มซ่าม
๘. ความสามารถในการทำนาย

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์มีหลายลักษณะ จากการค้นคว้าของกิลฟอร์ด ส่วนใหญ่จะใช้เพียง ๓ องค์ประกอบ คือ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว และความคิดยืดหยุ่น ทั้งนี้เพราะความคิดละเอียดลออนั้นได้สอดแทรกอยู่กับองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้าน และมีข้อจำกัดเกี่ยวกับอายุ เพศ และคุณสมบัติด้านการสังเกตอีกด้วย

๒.๓.๓ ลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถเฉพาะตัวที่มีลักษณะแตกต่างไปจากคนอื่น ซึ่งสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมาของแต่ละบุคคล ซึ่งมีลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

กิลฟอร์ด (Guilford)^{๕๖} ได้ศึกษาลักษณะพื้นฐานของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้

๑. มีความรู้สึกไวต่อปัญหา
๒. มีความคล่องในการคิด
๓. มีความคิดริเริ่ม
๔. มีความยืดหยุ่นในการคิด
๕. มีแรงจูงใจ

ไรซ์ (Rice)^{๕๗} ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้

^{๕๕} Guilford, J.P. and R. Hoepfner, *The Analysis of Intelligence*, (New York: McGraw-Hill, 1971), pp.125-143.

^{๕๖} Guilford, J.P., *Personality*, (New York: McGraw-Hill, 1959), pp.145-151.

^{๕๗} Rice, J.P., *The Gifted Developing Total Talent*, (Spring Field: Charles & C. Thomas., 1970), P.69.

๑. มีสติปัญญาหรือมีไหวพริบ
 ๒. มีความสามารถในการประยุกต์ และมีความยืดหยุ่นในความคิด
 ๓. มีการตอบสนองที่แสดงถึงความคิดริเริ่ม
 ๔. มีอิสระในการคิดและการทำ
 ๕. สนใจในสิ่งต่าง ๆ และสามารถรวบรวมสิ่งที่พบเข้ากับความรู้สึภายในใจได้
 ๖. มีความสามารถในการหยั่งรู้
 ๗. มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี และเข้าใจในคุณค่าของความงาม
 ๘. รู้จักตนเอง มีความเชื่อมั่น และมีกระบวนการคิดที่เป็นที่ยอมรับ
- แอนเดอร์สัน และคนอื่น ๆ (Anderson and other)^{๕๘} ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้

๑. มีความพึงพอใจและอุทิศในการทำงาน ชอบทำงานหลายชนิด
๒. ชอบติดตามปัญหา
๓. มีพลังงานจำนวนมากที่จะเป็นประโยชน์อย่างมีหลักเกณฑ์
๔. ชอบตั้งวัตถุประสงค์ในการคิด
๕. ใช้เหตุผลที่ดีช่วยในการสนองความต้องการของตน
๖. มีความเอาใจใส่
๗. สนุกที่จะคิดและยอมรับในสิ่งที่ท้าทายความสามารถ
๘. ชอบทำงานที่ใช้ฝีมือ
๙. ชอบความอิสระ
๑๐. กล้าเผชิญปัญหา
๑๑. มีความสงสัยก่อนกำหนดปัญหา
๑๒. ชอบแก้ปัญห
๑๓. มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลง และไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
๑๔. ชอบแสดงความคิดเห็น
๑๕. พิจารณาความคิดเห็นหลาย ๆ แนวก่อนแก้ปัญห
๑๖. ชอบตั้งคำถาม “อย่างไร” และ “ทำไม”
๑๗. ชอบใช้ความคิดอย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดขอบเขตของความคิด เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ในทางที่ดีขึ้น

^{๕๘} Anderson, R.D. and Other. *Developing Children's Thinking Through Science*, (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1979), P.91.

เบอร์นาร์ด (Bernard)^{๕๙} ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

๑. เป็นผู้ที่มีความสามารถพูดหรือแสดงออกถึงแนวคิดด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว
๒. เป็นผู้ที่ชอบและสามารถปรับตัวได้ดีในบรรยากาศที่เป็นอิสระในการแสดงออก และไม่ชอบบรรยากาศที่ไม่เป็นอิสระในการแสดงออก
๓. เป็นผู้ที่มีความคิดแบบอเนกนัย มีแนวทางในการสร้างสิ่งใหม่ ๆ มากกว่าการคิดแบบอเนกนัย หรือยอมตามความคิดที่ผู้อื่น ๆ คิดไว้

๔. เป็นผู้มีความสามารถคิดแบบโยงสัมพันธ์
๕. เป็นผู้ที่มีอารมณ์ขันและสนุกสนาน
๖. เป็นผู้ที่มีความคิดแปลก ๆ และคิดอย่างกว้างขวาง
๗. ลักษณะงานที่ทำ เป็นผลมาจากการใช้ความคิดหลาย ๆ ทาง
๘. เป็นผู้มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง
๙. เป็นผู้มีความรู้สึกและอารมณ์เปิดเผย

เจอซิลด์ (Jersild)^{๖๐} กล่าวว่า ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นผู้ที่คิดหลายแง่หลายมุม โดยใช้ประสบการณ์ที่เขาได้รับและไม่ถือว่าคำตอบที่ถูกต้องมีเพียงคำตอบเดียว แต่จะพิจารณาหลาย ๆ คำตอบที่เป็นไปได้

อารี รังสินันท์^{๖๑} กล่าวว่า ลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความอยากรู้อยากเห็น ช่างสังเกต ชอบสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง ยอมรับสิ่งแปลกใหม่ สนุกกับการแก้ปัญหา ชอบทำงานที่ยุ่งยาก มีความเชื่อมั่นตนเองสูง ไม่ชอบคล้อยตามผู้อื่น

สมศักดิ์ ภู่วิภาดาวรรณ^{๖๒} กล่าวว่า คนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนที่เป็นตัวของตัวเอง ทนต่อการสับสน ยุ่งเหยิงได้ดี มีความมุ่งมั่น มีความคิดอิสระไม่ขึ้นต่อกลุ่ม มีอารมณ์ขัน มีความยืดหยุ่น ใช้สามัญสำนึกมากกว่าใช้เหตุผล และมักถูกมองว่าเป็นคนไม่มีระเบียบ มีบุคลิกภาพเป็นคนขี้เล่น เป็นคนแปลกในสายตาของสังคม ไม่ชอบประเพณีนิยม ไม่ชอบผู้มีอำนาจเหนือกว่า ไม่ชอบทำงานมีระเบียบและซ้ำซาก

^{๕๙} Bernard, Harold. W., *Psychology of Learning and Teaching*, (New York: McGraw-Hill, 1972), P.302.

^{๖๐} Jersild, Arthur T., "Creative Expression", *Children Go Forth*, (January 1972): 153-158.

^{๖๑} อารี รังสินันท์, *ความคิดสร้างสรรค์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ช้างฟ้า, ๒๕๓๒), หน้า ก.

^{๖๒} สมศักดิ์ ภู่วิภาดาวรรณ, *เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์*, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๓๕.

วีระวัฒน์ วัฒนา^{๖๓} กล่าวว่า ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ควรมีลักษณะ ดังนี้

๑. มีความคล่องในการคิด
๒. มีความคิดริเริ่ม
๓. มีความยืดหยุ่นในการคิด
๔. มีความละเอียดลออ
๕. ความเป็นตัวของตัวเอง
๖. มีความคิดอิสระ
๗. มีความมุ่งมั่น
๘. มีอารมณ์ขัน
๙. มีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา
๑๐. มีใจเปิดกว้าง
๑๑. มีจินตนาการกว้างไกล
๑๒. ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
๑๓. สามารถคิดแก้ปัญหาได้หลายอย่าง
๑๔. มีสุขภาพกายและจิตสมบูรณ์
๑๕. ความเป็นผู้นำ
๑๖. กล้าแสดงออก
๑๗. มีความอยากรู้อยากเห็น
๑๘. เป็นคนช่างซัก ช่างสังเกต ช่างจดจำ
๑๙. มีความสามารถปรับตัวได้ดี
๒๐. มีความมานะ อดทนในการทำงาน

สรุปได้ว่า ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นคนชอบสังเกตชอบอิสระ ชอบแสดงความคิดเห็น มีสมาธิ ชอบตั้งคำถาม มีอารมณ์ขันสนุกสนาน เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. มีความคิดริเริ่ม
๒. มีความยืดหยุ่น
๓. มีความคิดคล่องแคล่วว่องไว และละเอียดลออ
๔. มีความอยากรู้อยากเห็น

^{๖๓} วีระวัฒน์ วัฒนา, “การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่าน การเขียนสร้างสรรค์ และความอดทนในการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ที่ใช้ป้ายนิเทศประกอบภาพการ์ตูนกับภาพเหมือนจริงเป็นสื่อในการสอน”, *ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑.

๕. มีสมาธิ
๖. มีความกล้าหาญ กล้าแสดงออก
๗. ชอบเสี่ยง และชอบการผจญภัย
๘. ชอบอิสระ และชอบอยู่คนเดียวมากกว่าการรวมกลุ่ม
๙. ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
๑๐. ไม่ชอบคล้อยตามผู้อื่นโดยไม่มีเหตุผล
๑๑. ชอบถ่อมตน และยกย่องผู้อื่นอยู่เสมอ
๑๒. มีความเป็นผู้นำ
๑๓. สามารถปรับตัวได้ดี
๑๔. ช่างสงสัย และชอบตั้งคำถามแปลก ๆ
๑๕. ช่างสังเกต และชอบสำรวจค้นคว้า ทดลอง
๑๖. พอใจและกระตือรือร้นที่จะเผชิญสิ่งแปลกใหม่
๑๗. เปิดรับประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง หลากแถม
๑๘. มองเห็นและตระหนักในปัญหา
๑๙. พินิจพิเคราะห์หาแนวทางแก้ปัญหาอย่างถี่ถ้วน
๒๐. สามารถรวบรวม และสรุปข้อมูลต่าง ๆ ได้
๒๑. มีแรงจูงใจที่จำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามคิดของตน
๒๒. อุทิศเวลาให้งาน ชอบทำงานที่ยากและซับซ้อน
๒๓. มีความมานะ และอดทนในการทำงาน
๒๔. มีความสนใจ เอาใจใส่ และตั้งใจทำงานจนสำเร็จ

๒.๓.๔ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ แตกต่างจากพัฒนาการด้านสติปัญญา ตรงที่สติปัญญาจะพัฒนาขึ้นตามวัยวุฒิภาวะและประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ความคิดสร้างสรรค์กลับเจริญสูงสุดช่วงแรกในตอนวัยเด็ก ดังนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรจะสนใจศึกษาลักษณะธรรมชาติ พฤติกรรมและกระบวนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กแต่ละวัยให้เข้าใจ เพื่อให้การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กวัยประถมศึกษา

ฮอลล์แมน (Hallman)^{๖๔} ได้ให้อธิบายการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่นักเรียนเพื่อเป็นข้อเสนอแนะสำหรับครู ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑. ให้นักเรียนมีโอกาเรียนรู้อย่างอิสระด้วยความคิดริเริ่มของตนเอง อันจะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนอยากค้นพบและอยากทดลอง

๒. จัดบรรยากาศการเรียนรู้แบบเสรี ให้นักเรียนมีอิสระในการคิดและการแสดงออกตามความสนใจและความสามารถของเขา ครูต้องไม่เป็นเผด็จการทางความคิด

๓. สนับสนุนให้นักเรียนเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น โดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่กระตุ้นให้นักเรียนสนใจที่จะเรียนรู้เพิ่มขึ้นด้วยตัวเอง

๔. ช่วยให้นักเรียนหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลในรูปที่แปลกใหม่จากเดิมส่งเสริมการคิดจินตนาการ ส่งเสริมให้คิดวิธีแก้ปัญหาแปลก ๆ ใหม่ ๆ

๕. ไม่เข้มงวดกับผลงานหรือคำตอบที่ได้จากการค้นพบของนักเรียน ครูต้องยอมรับว่าความผิดพลาดเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นไป

๖. ช่วยให้นักเรียนคิดหาวิธีการหาคำตอบหรือแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี

๗. สนับสนุนให้นักเรียนรู้จักประเมินผลสัมฤทธิ์ และความก้าวหน้าของตนเอง มีความรับผิดชอบ และรู้จักประเมินตนเอง พยายามหลีกเลี่ยงการใช้เกณฑ์มาตรฐาน

๘. ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่ไวต่อการรับรู้ในสิ่งเร้า

๙. ส่งเสริมให้นักเรียนตอบคำถามประเภทปลายเปิดที่มีความหมาย และไม่มีคำตอบที่เป็นความจริงแน่นอนตายตัว

๑๐. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เตรียมความคิดและแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

มุสตี ภูอินทร์^{๖๕} ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน ดังนี้

๑. ให้ความรักความเอาใจใส่ ให้ความรู้สึกลดภัยและความอบอุ่นแก่เด็ก

๒. จัดสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นไม่เคร่งเครียด

๓. ส่งเสริมให้คิดแบบอนกนัย หรือคิดได้หลายทาง

๔. ช่วยชี้แนะให้เด็กได้พัฒนาความสามารถ ความสนใจอย่างเต็มที่

๕. ยกย่องชมเชย และให้กำลังใจผู้ที่มีผลงานสร้างสรรค์

^{๖๔} Hallman, R.J., *Creative Imagination*, 3rd ed., New York: Charles Scribners, 1971), pp.220-224.

^{๖๕} มุสตี ภูอินทร์, *เด็กกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์*, ในเอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมวัยเด็กหน่วยที่ ๘-๑๕, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

๖. ครูต้องยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก และในการทำกิจกรรมไม่ควรแบ่งแยกเพศของเด็ก

๗. ไม่บังคับให้เด็กทำกิจกรรมที่ไม่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เช่น การเลียนแบบ นิพนธ์ จิตต์ภักดี^{๖๖} กล่าวโดยสรุปว่า วิธีสอนที่จะให้เกิดความคิดสร้างสรรค์มีหลายวิธี ได้แก่

๑. ใช้วิธีระดมสมอง (Brainstorming) คือ ให้นักเรียนทุกคนพูดหรือเขียนเท่าที่จะเขียนออกมาในประเด็นปัญหาอื่น ๆ เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหา นั้น ๆ

๒. การต่อเติมข้อความให้สมบูรณ์บางโอกาสครูผู้สอนอาจจะอ่านบทความ หรือเรื่องราวบางเรื่องให้นักเรียนฟังแล้วให้นักเรียนทุกคนเขียนต่อเติมให้จบบริบูรณ์

๓. ให้นักเรียนออกไปนอกห้อง เมื่อกลับเข้าห้องเรียนให้พยายามเขียนสิ่งที่คิดว่าคนอื่นอาจมองไม่เห็นใครบันทึกสิ่งที่ไม่ได้บันทึกจะได้คะแนนสูงสุด ถ้ามีคนอื่นเห็นบ้างก็ได้คะแนนรอง ๆ ไป

สรุปได้ว่า เด็กวัยประถมศึกษาเป็นช่วงสำคัญที่จะสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดกิจกรรม ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยจากผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นพดล สอดแสงอรุณงาม^{๖๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเก็บเมล็ดพันธุ์: ความมั่นคงทางอาหารในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย” ผลการศึกษาพบว่า เมล็ดพันธุ์คือแหล่งกำเนิดของอาหาร การได้ครอบครองเมล็ดพันธุ์คือการได้ครอบครองแหล่งอาหาร ชุดความรู้ของการเก็บเมล็ดพันธุ์ในสังคมไทยจำแนกได้เป็น ๒ แนวทาง คือ เมล็ดพันธุ์ที่ผลิตโดยนักวิชาการ นักวิจัยด้านการเกษตรที่มีความรู้และเทคโนโลยีขั้นสูงในการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ให้ผลผลิตดี สวยงาม จำหน่ายได้ราคาดี ผลลัพธ์ของชุดความรู้ในกลุ่มนี้จะเน้นการส่งเสริมสนับสนุนและดูแลเมล็ดพันธุ์ในอุตสาหกรรมเกษตร ที่มุ่งตอบโจทย์การผลิตรายใหญ่และการส่งออกต่างประเทศ ในขณะที่อีกชุดความรู้หนึ่งที่เสริมความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและความรู้การเก็บเมล็ดพันธุ์ด้วยวิธีการจัดเก็บแบบพื้นบ้านดั้งเดิม ใช้เทคโนโลยีไม่ซับซ้อน วิธีการเก็บลักษณะนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพันธุ์พืช ระหว่างภาค และท้องถิ่น จนทำให้ปริมาณความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชขยายกว้างออกจนเกิน

^{๖๖} นิพนธ์ จิตต์ภักดี, การสอนแบบสร้างสรรค์, สมัยศึกษา, เล่มที่ ๑๗, (๑๗-๑๘ มิถุนายน-กรกฎาคม, ๒๕๒๘): ๑๙.

^{๖๗} นพดล สอดแสงอรุณงาม, “การเก็บเมล็ดพันธุ์: ความมั่นคงทางอาหารในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต ๒๕๖๖, หน้า ๑๑๙-๑๒๑.

ความสามารถของภาครัฐราชการที่จะนำทรัพยากรที่มีมาระดมใช้ในการจัดการและควบคุมระบบ ลักษณะการเก็บเมล็ดพันธุ์ในสังคมไทยจึงอาจจะดูเหมือนเป็นสภาวะการกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (Dilemma) เพราะภาควิชาการเกษตรของภาครัฐและกลุ่มทุนภาคเอกชนก็มีระบบที่เข้มแข็งในการ จัดเก็บพันธุ์ แต่ยั้งต้องใช้กลไกการจัดการด้านเครื่องมือ คน งบประมาณ ในขณะที่ชุดความรู้ของพลัง เครือข่ายเกษตรการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ได้ขยายตัวอย่างเป็นธรรมชาติ สร้างความเข้มแข็งในการศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุงพันธุ์ โดยการเก็บ ปลุก กิน ใช้ รวมอยู่ในชุดความรู้การพัฒนาเมล็ดพันธุ์ ข้อเสนอคือ การมีชุดความรู้ในการเก็บเมล็ดพันธุ์ที่แตกต่างกันทั้งภาคส่วนของรัฐกลุ่มทุนเอกชน ภาคประชาสังคม เกษตรกร ตลอดจนกลุ่มที่เคลื่อนไหวและสนับสนุนได้ส่งผลดีต่อประเทศไทยในด้านการสร้างและเพิ่ม ความหลากหลายทางชีวพันธุ์พืช อันเป็นพื้นฐานในการนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร ที่มีคุณภาพการต่อ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว สังคมท้องถิ่น ภาค และภูมิภาคโลก

ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ^{๖๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเกษตรกับความมั่นคงทาง อาหาร: ทศนคติและแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ทายาทเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง โดย ได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด ในด้านอิทธิพลจากครอบครัวและเพื่อนนั้น ครอบครัวของทายาท เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้ทายาทเกษตรกรสืบต่ออาชีพเกษตร เพื่อนของทายาทเกษตรกรส่วนใหญ่ มาจากครอบครัวเกษตร ต้องการประกอบอาชีพด้านการเกษตร เพื่อนเคยแนะนำให้ทายาท เกษตรกร ประกอบอาชีพเกษตร และครอบครัวของทายาทเกษตรกรส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ในชุมชน เกษตรกรรม ในด้านอิทธิพลทางสังคมนั้น คนในชุมชนเห็นว่าอาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่ทำแล้วเห็นดี เห็น้อย ต้องใช้ความอดทนสูง มีความเสี่ยงจากภาวะสินค้าล้นตลาด เสี่ยงจากภัยธรรมชาติ มีรายได้ น้อย ทำแล้วยากจน ต้องกู้ยืมเงินมาประกอบอาชีพ แต่คนในชุมชนเกินกว่าครึ่งยังคงต้องการให้ ลูกหลานประกอบอาชีพเกษตร ด้านทัศนคติของทายาทเกษตรกรต่อการประกอบอาชีพเกษตรนั้น ทายาทเห็นว่า อาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อชุมชนและประเทศชาติในระดับมากที่สุด เป็น อาชีพที่สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน ทำให้มีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน ควรสืบ ต่ออาชีพต่อจากบรรพบุรุษ และทายาทเกษตรกรสนใจที่จะหาข้อมูลด้านการเกษตรเพิ่มเติมเพื่อเป็น ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในอนาคต ด้านแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรกร ในภาพรวม ทายาทเกษตรกรมีความคิดเห็นต่อแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรในระดับมาก โดยมีแรงจูงใจ ด้านความสำเร็จในชีวิตมากที่สุด รองลงมาคือ แรงจูงใจด้านการยอมรับหรือความผูกพัน แรงจูงใจ

^{๖๘} ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ, “การเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร: ทศนคติและแรงจูงใจใน การสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๘, หน้า ๘๗-๙๑.

ด้านสุขภาพร่างกาย แรงจูงใจด้านความมั่นคงปลอดภัย และแรงจูงใจด้านการได้รับการยกย่องนับถือ การมีความรู้ความสามารถ

อรพรรณ จันทรอินทร์ และคณะ^{๖๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ของจังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มแม่บ้านสตรีชุมชนชายแดนไทย-มาเลเซีย จังหวัดสงขลา มีภูมิปัญญาอาหารพื้นเมืองชายแดนไทย-มาเลเซีย จังหวัดสงขลา จำแนกได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) อาหารคาว จำนวน ๕๑ ชนิด ๒) อาหารหวาน จำนวน ๑๔ ชนิด และ ๓) อาหารว่าง จำนวน ๑๐ ชนิด สำหรับเทคนิคการปรุงอาหารนั้น กลุ่มแม่บ้านสตรีชุมชนชายแดนไทย-มาเลเซีย ได้นำเสนอ เทคนิคการปรุงอาหารพื้นเมือง จำนวน ๑๐ ชนิด คือ แกงเลียงผักพื้นบ้าน ต้มหางวัว แกงเนื้อลูกเหริยง แกงเห็ดเม็ดยอดมะขามกุ้งสด แกงส้มปลาช่อนนา หมูผัดสะตอ ผัดเผ็ดไก่ยอดฟักทองผัดน้ำมันหอย หมี่ผัดกะทิ ผักแช่ผัดไข่ พฤติกรรมผู้บริโภคอาหารพื้นเมืองชายแดนไทย-มาเลเซีย พบว่า ตลาดสดเป็นสถานที่ที่เลือกซื้ออาหารพื้นบ้าน ซื้ออาหารพื้นบ้านเพื่อบริโภค อาหารพื้นเมืองที่เลือกซื้อบ่อยที่สุด คือ ข้าวยาคความถี่ในการซื้ออาหารพื้นเมือง ๒ ครั้งต่อสัปดาห์ ความถี่ในการเลือกซื้ออาหารพื้นเมืองครั้งละ ๒ อย่าง เพื่อนและคนใกล้ชิดเป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้เลือกซื้ออาหารพื้นเมืองเลือกซื้ออาหารพื้นเมืองคนเดียวตัวเองเป็นผู้ตัดสินใจเลือกซื้ออาหารพื้นบ้าน ชอบซื้อสินค้าจากคนขายที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี และจากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และศาสนาต่างกัน มีพฤติกรรมการบริโภคอาหารพื้นเมืองไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ สำหรับแนวทางการบริหารจัดการอาหารพื้นเมืองชายแดนไทย-มาเลเซีย คือ ถ่ายทอดภูมิปัญญาเทคนิคการปรุงอาหารให้กับลูกหลาน

สุวารี ศรีบุญ และคณะ^{๗๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารในชุมชนนิเวศานเมืองสู่ความยั่งยืน ตำบลสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า อาหารตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนนิเวศานเมืองตำบลสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี มีความหลากหลายโดยมีอาหารคาวมากกว่า ๑๐๐ ตำรับ มีอาหารหวานกว่า ๕๐ ตำรับ อาหารว่างกว่า ๑๐ ตำรับ ด้วยเหตุที่ตั้งเดิมเป็นชุมชนมอญ อาหารพื้นเมืองจึงเป็นอาหารชาวมอญที่ใช้วัตถุดิบตามฤดูกาลและเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีอาหารที่โดดเด่นพิเศษเป็นสูตรเฉพาะ

^{๖๙} อรพรรณ จันทรอินทร์ และคณะ, “การบริหารจัดการความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ของจังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ๒๕๖๐, หน้า ๘๙-๙๑.

^{๗๐} สุวารี ศรีบุญ และคณะ, “การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารในชุมชนนิเวศานเมืองสู่ความยั่งยืน ตำบลสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๙, หน้า ๕๗-๕๘.

หลายอย่างที่ทำเป็นอาหารสำคัญ เช่น แกงมะตาด แกงปลาร้าหัวตาล แกงกระเจี๊ยบ แกงบอน แกงขี้เหล็ก ต้มส้ม แกงร้อน ปลาร้าทรงเครื่องหรือปลาร้าหลน หมี่กรอบ ข้าวตอกกวน ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวหัวหงอกและกะละแม และที่ต้องทำกันอย่างเคร่งครัดโดยเฉพาะในช่วงสงกรานต์เพื่อการทำบุญและถวายบูชาแก่นางสงกรานต์ คือ ข้าวแช่ เป็นอาหารคาวที่เป็นสูตรเฉพาะถิ่นประกอบด้วย ข้าวสวย หมูฉีก ปลาอย่างป่น ไข่เค็ม หัวไชเท้าและกระเทียมดอง ที่ต้องใช้เวลาเตรียมส่วนประกอบนาน ๓ เดือน เมื่อวิเคราะห์ปัญหาพบว่าคนรุ่นใหม่ไม่รู้จักอาหารพื้นเมือง มีบริโภคเฉพาะครอบครัวมอญดั้งเดิมที่ยังมีผู้สูงอายุเหลืออยู่ และมีในเทศกาลและประเพณีสำคัญเป็นส่วนใหญ่ จึงมีความต้องการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่เพื่อรักษาอัตลักษณ์และมีความภาคภูมิใจ รวมทั้งให้กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ทั้งชั่วคราวและถาวรในชุมชนซึ่งเป็นเขตนิเวศชนเมืองได้เห็นคุณค่าของอาหารพื้นเมืองมากขึ้น ส่วนประกอบอาหารพื้นเมืองบางอย่างเหลือน้อยมาก เช่น ต้นมะตาด บอน ขี้เหล็ก แนวทางสร้างความมั่นคงทางอาหารควรถ่ายทอดความรู้ด้านอาหารพื้นเมืองสู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเยาวชนและคนต่างถิ่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ เทศบาลและการท่องเที่ยวควรส่งเสริมการจัดอาหารพื้นเมืองในงานประเพณีต่าง ๆ สร้างค่านิยมการอนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านอาหารท้องถิ่น ควรปลูกและฟื้นฟูอนุรักษ์พืชอาหารให้เพิ่มขึ้นและส่งเสริมการจำหน่ายอาหารพื้นเมืองให้ทำได้ง่ายขึ้นและเผยแพร่คุณค่าอาหารสื่อเพื่อการท่องเที่ยวต่อไป

นุจรี ใจประนบ และ วาริช ราศรี^{๓๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม” ผลการศึกษาพบว่า ๑. สภาพการณ์ป่าชุมชนบ้านหนองโจด เป็นป่าที่ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดทั้งปี ซึ่งอาจทำให้ป่าชุมชนบ้านหนองโจดเกิดภาวะความเสื่อมโทรมและทรัพยากรบางอย่างลดน้อยถอยลงไป ๒. การค้นหารูปแบบได้จำนวน ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบหลักการ ๕ สร้าง ๒) รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ๓) รูปแบบธรรมนูญชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ๔) รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน ๓. การสร้างรูปแบบสามารถสร้างได้ทั้ง ๔ รูปแบบ ๔. การนำรูปแบบไปทดลองใช้ได้ ๒ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ๒) รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน ๕. การประเมินและสรุปผลรูปแบบที่ทดลองใช้ คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมจิตสำนึกที่ดีในการดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน และทำให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น

^{๓๑} นุจรี ใจประนบ และ วาริช ราศรี, “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ๒๕๖๒, หน้า ๑๐๓-๑๐๗.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” สำหรับในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการประชุมและวางแผนการดำเนินโครงการร่วมกัน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดและออกแบบการขับเคลื่อนให้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการทำวิจัย ๖ ระยะ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีการผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชน และแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผนวกเข้าด้วยกัน (Food Security and Creative Economy) ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดแปลงพันธุกรรม

ระยะที่ ๑ ก่อนทำการวิจัย (Pre-research Phase)

๑.๑ การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชนโดยคัดเลือกจากชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ รู้เท่าทันเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นแบบดั้งเดิม มีความต้องการอนุรักษ์รักษาพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อลดค่าใช้จ่ายการซื้อเมล็ดพันธุ์จากพ่อค้าทางการเกษตร

๑.๒ การบูรณาการตัวตนของนักวิจัยเข้ากับชุมชนโดยการมีส่วนร่วมกับชุมชนและการมีปฏิสัมพันธ์ของคณะผู้วิจัยกับคนในชุมชนเป็นสิ่งที่สร้างการบูรณาการและสร้างความกลมกลืนกับชุมชนสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (PAR) ซึ่งทำให้คนในชุมชนเปิดรับการถ่ายทอดความรู้ และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้น

๑.๓ การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ชุมชนที่มีการทำเกษตรและเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน รวมไปถึงการเก็บข้อมูลพื้นฐานจากเกษตรกรที่ปลูกพืชที่ตัดต่อตัดแปลงพันธุกรรม จากเกษตรกรและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่มีความเกี่ยวข้อง ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านเมล็ดพันธุ์

ระยะที่ ๒ การทำวิจัย (Research Phase)

๒.๑ การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน ประชุมปรึกษาหารือระดมความคิดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน คณะสงฆ์ และคณะผู้วิจัย ด้วยเทคนิค AIC ซึ่งจะให้เห็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแนวทางการแก้ไขปัญหาในอนาคต ใช้เทคนิค SWOT เพื่อให้มองเห็นถึงจุดเด่นของชุมชน และมองเห็นจุดอ่อนของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาจุดแข็งและแก้ไขจุดอ่อนให้ดียิ่งขึ้น

๒.๒ การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทางแก้ไข

๒.๓ การออกแบบกิจกรรมการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล มี ๒ วิธี คือ

๑) การศึกษาและจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชนเกี่ยวกับบริบทของชุมชน รูปแบบการทำเกษตรของชาวบ้านในปัจจุบัน การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์เพาะปลูก การจัดเก็บเพื่อรักษาเมล็ดพันธุ์ ปัญหาและอุปสรรคการเก็บเมล็ดพันธุ์ ฯลฯ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

๒) รวบรวมข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเขียนลงกระดาษ ด้วยเทคนิคแผนที่ความคิด (Mind map) เพื่อเตรียมนำข้อมูลนั้นเสนอในเวทีชาวบ้านหรือเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อร่วมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการมีส่วนร่วมกับชุมชนเป็นข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชน ปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและเสนอวิธีการพัฒนาต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมกิจกรรมเชิงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ โดยการวางแผนเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งด้วยเทคนิค AIC

๒.๕ การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมหมู่บ้านจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ การรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยการร่วมมือกับภาคีเครือข่ายการเกษตร เช่น เกษตรกรอำเภอตระการพืชผล องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน คณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาลวน เขต ๑-๓ และเกษตรกรในชุมชน เป็นต้น ทำการถอดบทเรียนเพื่อให้ได้องค์ความรู้ผ่านกิจกรรม เผยแพร่องค์ความรู้ผ่านเพจเฟซบุ๊กของชุมชน บอร์ดประชาสัมพันธ์หมู่บ้านและเวทีประชาคมหมู่บ้าน

ระยะที่ ๓ จัดเวทีเสวนาชาวบ้านโดยการถ่ายทอดประสบการณ์ ปัญหา อุปสรรค และเชิญชวนให้ชาวบ้านสะท้อนคิดเกี่ยวกับการทำเกษตรสมัยใหม่เปรียบเทียบกับการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ซึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติการ ดังนี้

๓.๑ ลงพื้นที่ประสานงานกับผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส ทีมแกนนำกลุ่มเกี่ยวกับการอนุรักษ์รักษา เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และการทำเกษตรวิถีใหม่แบบเกษตรประณีตผสมผสาน

๓.๒ ทำหนังสือขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน วัด กลุ่มผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อส่งตัวแทนหรือบุคคลที่มีความเหมาะสมเข้าร่วมกิจกรรมและเข้าร่วมฝึกอบรมการจัดเก็บและรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

๓.๓ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนภายในชุมชนได้รับรู้ ผ่านหอกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน กลุ่มไลน์ประจำหมู่บ้าน เพจหมู่บ้าน เพจองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน

๓.๔ ขับเคลื่อนกิจกรรมโดยการสร้างการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสะท้อนคิด ชักถามประเด็นที่เป็นปัญหาและอุปสรรค ผลได้และผลเสียจากการใช้เมล็ดพันธุ์ติดต่อพันธุ์กรรมเพื่อการเพาะปลูก เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมเสวนาได้ถ่ายทอดประเด็นต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด

๓.๕ ถอดบทเรียนปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการติดต่อดัดแปลงพันธุ์กรรม โดยใช้เทคนิค SWOT เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

ขั้นตอนที่ ๒ ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

ระยะที่ ๔ ออกแบบกิจกรรมและขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์เก็บรักษาพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางเมล็ดพันธุ์ของชุมชนในอนาคต มีกระบวนการดังนี้

๔.๑ ทำหนังสือประสานหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชุมชนพื้นบ้าน เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือขับเคลื่อนกิจกรรมของโครงการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนในพื้นที่ พระสงฆ์ และชาวบ้านทั้ง ๗ หมู่บ้าน

๔.๒ ประชุมปรึกษาหารือ ระดมความคิดเห็น วางแนวทางปฏิบัติและเลือกสถานที่

๔.๓ ขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรประณีต เกษตรปลอดภัย เกษตรพื้นบ้านดั้งเดิม จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล รูปแบบวิธีการทำเกษตรดั้งเดิมและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์แบบโบราณจากปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญและมีความชำนาญพืชพื้นบ้าน

๔.๔ ส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมประเพณีพื้นบ้าน ที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวอีสาน คือ “ประเพณีบุญคูณลาน” หรือ “บุญเดือนสอง” หรือ “บุญกุ่มข้าวใหญ่” เพื่อระดมเก็บเมล็ดพันธุ์

๔.๕ ถอดบทเรียนและนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

ขั้นตอนที่ ๓ จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

ระยะที่ ๕ ประชุมปรึกษาหารือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องถอดบทเรียน เพื่อจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน จัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ประจำตำบลเพื่อเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปจากการขอความสะดวกสบายของเกษตรกรรุ่นใหม่ ตั้งคณะกรรมการกั๊ยมเมล็ดพันธุ์เพื่อเป็นทุนสำหรับการยืมไปลงทุนเพื่อเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป ซึ่งสมาชิกสามารถกู้ยืมเป็นเมล็ดพันธุ์พืชที่กำหนดไว้เท่านั้น

ระยะที่ ๖ สรุปผลการดำเนินงาน ประเมินความคุ้มค่าจากการดำเนินโครงการ โดยใช้เทคนิค AAR ซึ่งเป็นการทบทวนผลหลังเสร็จสิ้นการดำเนินงาน ได้แก่ ความคาดหวัง เป้าหมาย ปัญหา อุปสรรค หรือจุดที่ควรแก้ไข เพื่อจะได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานหรือกิจกรรมครั้งต่อไป

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่วิจัย คือ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเกี่ยวกับการจัดการชุมชน มีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง มีคณะสงฆ์ระดับตำบลที่มีพระสงฆ์หลายรูปเป็นพระนักพัฒนาทำงานร่วมกับชาวบ้านด้วยหลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน (หน่วยงานราชการ) ทำงานร่วมกันช่วยเหลือเกื้อกูลกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และนอกจากนั้นชุมชนแห่งนี้มีแนวโน้มหันมาทำเกษตรแบบผสมผสาน เป็นการทำเกษตรสมัยใหม่โดยการนำเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่มีอยู่ดั้งเดิม และกำลังจะสูญหายไปจากการปล่อยปะละเลยของเกษตรกร ให้หันมาใส่ใจการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อความยั่งยืนทางด้านอาหารของชุมชนในอนาคต

๓.๒.๒ ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจากข้อมูลประชากรสำนักทะเบียนอำเภอดงหลวง พ.ศ. ๒๕๕๙ มีจำนวนทั้งหมด ๓,๔๖๘ คน^๑

๒. คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรกร กลุ่มอาสาสมัครเกษตรกร และกลุ่มพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร แบ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งประกอบไปด้วย

^๑ กรมการปกครอง สำนักทะเบียนอำเภอดงหลวง พ.ศ. ๒๕๕๙, “สถิติข้อมูลประชากร ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙”, <<http://www.kudyaluan.go.th/general6.php>>, กันยายน ๒๕๖๖.

๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน จำนวน ๑๗ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย

- ๑) พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร จำนวน ๕ รูป/คน
- ๒) ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
- ๓) ชาวบ้านหรือเกษตรกรในชุมชน จำนวน ๗ คน

๒.๒ การขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน เช่น การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแบบประณีต การเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์โดยยึดถือแบบโบราณประเพณี กิจกรรมงานบุญที่สืบเนื่องด้วยประเพณีท้องถิ่นแบบนับถือผีและนับถือพุทธ เช่น พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีจ้ำข้าวข้าว บุญประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ ฯลฯ เป็นการทำกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมประจำท้องถิ่น โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participant) และเป็นการสังเกตการณ์โดยตรง (Direct Observation) จากการทำกิจกรรมและการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่สืบเนื่องด้วยวัฒนธรรมการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชจากเกษตรกรในท้องถิ่น ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และถอดบทเรียนการทำเกษตร สอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อสืบต่อวิถีและเจตนารมณ์ของเกษตรกรจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีภาคีเครือข่าย หน่วยงานและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่

- ๑) คณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาลวน เขต ๑, เขต ๒ และ เขต ๓
- ๒) องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน
- ๓) สำนักงานเกษตรอำเภอดงรัก

๔) ชาวบ้านตำบลกุดยาลวน ทั้ง ๗ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกุดยาลวน บ้านกุดเม็ก บ้านกาจับ บ้านหนองเต่า บ้านคิม บ้านดอนเสือ และบ้านไผ่

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำเครื่องมือการวิจัยต่าง ๆ ประกอบไปด้วย กิจกรรมขับเคลื่อนธนาคารจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ การมีส่วนร่วมโดยตรง การสังเกตการณ์โดยตรง การสัมภาษณ์ ถอดบทเรียน และองค์ความรู้ การออกแบบกิจกรรมเก็บเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน การค้นหาบันทึกจากเอกสารอื่น ๆ การพัฒนาเกษตรแบบผสมผสาน แผนที่ความคิด (Mind map) เทคนิค AIC เทคนิค SWOT และเทคนิค ARR ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาและออกแบบเครื่องมือวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ การจัดกิจกรรมขับเคลื่อนธนาคารเมล็ดพันธุ์ ใช้วิธีการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยจัดกิจกรรมการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชที่ดัดแปลงพันธุกรรมและพันธุ์พืชที่ไม่ได้ดัดแปลงพันธุกรรม โดยการให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการสะสมเมล็ดพันธุ์เพื่อนำมาเป็นกองทุนเมล็ดพันธุ์ตั้งต้น จากการรวมตัวของพลังบวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน/หน่วยงานราชการ ผ่านกิจกรรมประเพณีบุญเดือนสอง บุญคูณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ ซึ่งอาศัยการบริจาคเมล็ดพันธุ์จากชาวบ้านให้กับทางวัด และวัดก็จะมอบเมล็ดพันธุ์ให้กับชุมชนเพื่อนำไปเป็นทุนตั้งต้นเพื่อให้ชาวบ้านที่ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์นำไปเพาะปลูกในฤดูกาลทำนาปีต่อไป

๓.๓.๒ การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participant) ใช้วิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยการทำกิจกรรมสืบทอดงานบุญเดือนสอง บุญคูณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน การระดมความคิดและประชุมปรึกษาหารือถอดบทเรียนและองค์ความรู้ กิจกรรมที่ทำร่วมกันกับภาคีเครือข่ายการเกษตรและชาวบ้าน ได้แก่ การอบรมให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การรณรงค์จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ประเภทพืชพื้นบ้านที่มีความเหมาะสมและไม่กลายพันธุ์ ด้วยการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายการเกษตรและชาวบ้านโดยตรงในขณะช่วงทำกิจกรรมนั้น ๆ

๓.๓.๓ การสังเกตการณ์โดยตรง (Direct Observation) ใช้วิธีการสังเกตโดยตรงจากพฤติกรรมการทำกิจกรรมบุญเดือนสอง บุญคูณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับภาคีเครือข่ายและชาวบ้าน เช่น กิริยาท่าทาง การให้ความร่วมมือ การกระตือรือร้นเข้าร่วมกิจกรรม การนำเมล็ดพันธุ์เข้าร่วมกิจกรรมและการบริจาคเมล็ดพันธุ์ให้กับวัด

๓.๓.๔ การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) โดยทำการซักถามพูดคุยกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร และกลุ่มบุคคลผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม อาทิ ภาคีเครือข่ายการเกษตรและชาวบ้านทั่วไป ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการพูดคุยซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบชาวบ้านทั่วไป เพื่อสร้างความคุ้นเคย

และไว้วางใจกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้ไม่เกิดการเกร็งหรือประหม่า กลัวจะให้ข้อมูลผิดๆ ถูกๆ ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกผ่อนคลายเหมือนกับว่าไม่ได้สัมภาษณ์แต่เป็นการพูดคุยกันแบบธรรมดา เพื่อให้สามารถได้ข้อมูลเชิงลึกมากที่สุดในการเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์

๓.๓.๕ การถอดบทเรียนเพื่อให้ได้องค์ความรู้ ใช้วิธีการถอดบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน ประเพณีบุญเดือนสอง บุญคูณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ เลี้ยงผีปู่ตา เลี้ยงผีตาแฮก เพื่อให้ได้ทราบแนวคิด วิธีการ กระบวนการ ของภาคีเครือข่ายการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์ ตั้งแต่การเริ่มต้นจนถึงการได้จัดตั้งเป็นธนาคารเมล็ดพันธุ์ของชุมชน และสามารถนำไปเป็นเมล็ดพันธุ์ของชาวบ้านสำหรับฤดูกาลเพาะปลูกปีถัดไป และลดรายจ่ายการซื้อเมล็ดพันธุ์จากพ่อค้าการเกษตร

๓.๓.๖ การค้นหาค้นหาบันทึกจากเอกสารอื่น ๆ ใช้วิธีการจดบันทึกจากเอกสารและข้อมูลการจดบันทึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์ การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ ฯลฯ ของเกษตรกรภายในชุมชน และข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลกุยเตา อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี

๓.๓.๗ แผนที่ความคิด (Mind map) ใช้ประกอบการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับธนาคารเมล็ดพันธุ์และการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การจดบันทึกการสัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมโดยตรง และการสังเกตการณ์จากการขับเคลื่อนกิจกรรมและการออกแบบอุปกรณ์ร่วมกัน โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดเป็นหมวดหมู่และนำเสนอในรูปแบบของแผนที่ความคิด เพื่อสร้างความน่าสนใจ ความน่าเชื่อถือของข้อมูลและสามารถเชื่อมโยงข้อมูลเป็นสิ่งเดียวกัน

๓.๓.๘ เทคนิค AIC เป็นเทคนิคที่นำมาใช้ในการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชน เริ่มตั้งแต่การค้นหาตัวตนของชุมชนตั้งแต่อดีต จนมาถึงการทบทวนการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชของชาวบ้านในชุมชนที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และภาพอนาคตที่คนในชุมชนต้องการอยากเห็นในการจัดการจัดทำธนาคารเมล็ดพันธุ์ในชุมชน จนนำมาสู่การสะสมเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และการให้กั๊ยมเมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกรนำไปเพาะปลูก รวมไปถึงการอบรมและรณรงค์การเก็บเมล็ดพันธุ์ที่เป็นพันธุ์ดั้งเดิมของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีการกำหนดรูปแบบและผู้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน

๓.๓.๙ เทคนิค SWOT ใช้สำหรับการวิเคราะห์ถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบ การดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรม เพื่อค้นหาจุดเด่น จุดอ่อน ซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่ต้องนำมาร่วมกันวิเคราะห์และทบทวนตัวเอง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งในด้านบวกและลบ คือ โอกาส และ อุปสรรค

๓.๓.๑๐ เทคนิค ARR เป็นการทบทวนผลหลังเสร็จสิ้นจากการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรม ได้แก่ ความคาดหวัง เป้าหมาย ปัญหา อุปสรรคหรือจุดที่ควรแก้ไข เพื่อจะได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในครั้งต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. เก็บรวบรวมและค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับธนาคารเมล็ดพันธุ์ และการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลการทำเกษตรของชุมชน ข้อมูลการส่งเสริมการเก็บและเผยแพร่เมล็ดพันธุ์พืช จากองค์การบริหารส่วนตำบล กุดยาลวน และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๒. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์โดยตรงจากการลงพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน กิจกรรมขับเคลื่อนการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์ และธนาคารเมล็ดพันธุ์ ผ่านกิจกรรมบุญประเพณีของชุมชน คือ บุญกุ่มข้าวใหญ่ โดยสังเกตจากพฤติกรรมการแสดงออก กิริยาท่าทาง การมีปฏิสัมพันธ์ การทำงานร่วมกับคนอื่น การให้ความร่วมมือ การบูชาเทิดทูลเมล็ดพันธุ์ การประกอบพิธีกรรม

๓. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) ด้วยการจดบันทึกและบันทึกเสียงด้วยเครื่องบันทึก นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนาพูดคุยจากเครื่องบันทึกเสียงมาถอดเป็นข้อความอักษร ใช้การโค้ดคำพูด (Code Words) ที่สำคัญ ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลมากยิ่งขึ้น

๔. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการมีส่วนร่วมโดยตรงซึ่งเกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อน ภายใต้กิจกรรมบุญประเพณีเดือนสอง บุญกุ่มข้าวใหญ่

๕. เก็บรวบรวมข้อมูลจากสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนความรู้ในขณะทำกิจกรรมจัดการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านภายในชุมชนร่วมกัน สนทนาแบบตัวต่อตัว สักถามข้อมูลขณะทำกิจกรรมและใช้กรณีศึกษาเชิงพื้นที่เป็นบริบทประกอบการอธิบายการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้โครงการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน การมีส่วนร่วมโดยตรง การสังเกตการณ์โดยตรง การสัมภาษณ์ การถอดบทเรียนเพื่อให้ได้องค์ความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยการผลักดันสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายและชาวบ้านสร้างการมีส่วนร่วมและการรับรู้การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านภายในชุมชนร่วมกัน ซึ่งพอจะสรุปการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์ที่จดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์

๓. ถอดบทเรียนหรือชุดองค์ความรู้จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านเพื่อจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ด้วยการใช้เครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์ SWOT Analysis มาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ของการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน และทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งทางด้านอาหาร

๔. ถอดบทเรียนเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบดั้งเดิมและการทำเกษตรแบบยุคสมัยใหม่ ปัญหา อุปสรรค และการสะท้อนคิดของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการเพาะปลูกทั้งการใช้เมล็ดพันธุ์แบบดัดแปลงพันธุกรรมและเมล็ดพันธุ์แบบไม่ดัดแปลงพันธุกรรม โดยการวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนร่วม/ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Content)

๕. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อรักษาเมล็ดพันธุ์ที่เป็นพืชประจำถิ่นไม่ให้สูญหายและลดต้นทุนค่าใช้จ่ายด้านการซื้อพันธุ์พืชเพาะปลูกของแต่ละฤดูกาลเพาะปลูก ภายใต้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการร่วมกันกับภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ประกอบไปด้วย ส่วนปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาหลวน นายกองค์การฯ สมาชิก อบต. และเจ้าหน้าที่ สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล คณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาหลวน เขต ๑, ๒, ๓ เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้ให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือสัมภาษณ์ให้ข้อมูลเชิงลึก ทำกิจกรรมร่วมกัน ออกแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านร่วมกัน สร้างการมีส่วนร่วมและเป็นภาคีเครือข่ายการทำงานจากหลายหน่วยงานร่วมกัน เป็นต้น จากการขับเคลื่อนกิจกรรมตามกระบวนการและวิธีการดำเนินการภายใต้โครงการวิจัย คณะผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดต่อพันธุกรรม
- ๔.๒ ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน
- ๔.๓ จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

๔.๑ ปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดต่อพันธุกรรม

การทำเกษตรกรรมของเกษตรกรชุมชนตำบลกุดยาหลวนในปัจจุบันนี้ ได้มีการพัฒนารูปแบบการทำเกษตรที่มีความทันสมัยมากขึ้น โดยการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการผ่อนแรงเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีความสะดวกสบาย สามารถช่วยทุ่นแรงการทำงาน เพิ่มประสิทธิภาพผลผลิตต่อหน่วย มีเวลาเพื่อจะไปประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้เสริม สร้างงาน สร้างเงิน จากอาชีพอื่น ๆ เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัวได้มากขึ้น เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่น่าสนใจมาช่วยในการทำเกษตร ได้แก่ รถไถนาจ้างขับ รถไถนาเดินตาม รถเกี่ยวข้าว โดรนพ่นยา/ปุ๋ย/ฮอร์โมน ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง และสารเคมีต่าง ๆ ซึ่งเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ล้วนแต่เพิ่มต้นทุนในการทำเกษตรของเกษตรกร ส่งผลให้เกษตรกรจำเป็นต้องกู้ยืม รับประทานเป็นลูกหนี้ โดยการหาแหล่งทุนเพื่อลงทุนอุปกรณ์

และเทคโนโลยีเพื่อการเพาะปลูก นอกจากนั้นแล้วการเข้ามาของเทคโนโลยีและความสะดวกสบายที่เอื้ออำนวยความรวดเร็วต่ออุตสาหกรรมการผลิตเชิงเกษตร ทำให้เกษตรกรลืมนึกถึงการทำการเกษตรแบบดั้งเดิม เน้นความสะดวกสบายและมีความรวดเร็ว เพื่อให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภค ทำให้กระบวนการและขั้นตอนทำการเกษตรแบบพื้นบ้านดั้งเดิมถูกล้มหายไป โดยเฉพาะขั้นตอนที่ยุ่งยาก ต้องใช้ความอดทน ความเชี่ยวชาญที่สั่งสมจากการลงมือทำและเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการลองผิดลองถูก นั่นก็คือ “การเก็บเมล็ดพันธุ์” ซึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนที่ค่อนข้างยุ่งยาก ต้องคัดเลือกพื้นที่เพาะปลูก จำกัดปริมาณน้ำและปุ๋ย บำรุงต้นพันธุ์ด้วยความเอาใจใส่และพิถีพิถัน ไม่ให้มีศัตรูพืชมารบกวน ฯลฯ ด้วยกระบวนการจัดเก็บที่ค่อนข้างมีความยุ่งยากหลายขั้นตอน จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่นิยมจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่เลือกที่จะหันหลังให้กับการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์แบบเดิมแล้วหันไปใช้บริการซื้อเมล็ดพันธุ์จากการร้านค้าเพื่อการเกษตร ซึ่งมีความสะดวกสบายและรวดเร็วทันใจ ไม่เหนื่อย ไม่ยุ่งยากคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งค่อนข้างจะเสียเวลาและใช้เวลานานเพื่อที่จะได้เมล็ดพันธุ์พืชที่สมบูรณ์ ขณะเดียวกันเมล็ดพันธุ์พืชที่ซื้อจากร้านค้าทางการเกษตร ถือว่าเป็นเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ มีอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างดี ให้ผลผลิตตอบแทนต่อไร่ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน นั่นจึงเป็นเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรหันไปปลูกพืชที่ซื้อจากร้านค้าทางการเกษตรมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้การนำเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อจากร้านค้าทางการเกษตรมาเพาะปลูกนั้น เกษตรกรยังขาดความรู้เรื่องการกลายพันธุ์ของเมล็ดพันธุ์ ซึ่งถูกดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม ทำให้ไม่สามารถเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อเก็บไว้เพาะปลูกในปีถัดไปได้ ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุก ๆ ครั้ง เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูก ซึ่งจากการลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมกับเกษตรกรและผู้คนในชุมชน พร้อมกับสะท้อนปัญหาและผลกระทบจากการทำการเกษตรและการนำเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อจากร้านค้าทางการเกษตร ที่ได้ถูกดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรมเรียบร้อยแล้ว ซึ่งพอจะสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

๔.๑.๑ สาเหตุที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกพืชที่มีการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม

การตัดสินใจเลือกปลูกพืชที่มีการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรมของเกษตรกรในชุมชนตำบลกุดยาลวน อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี เกิดจากหลายสาเหตุ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. การเก็บเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิมมีความยุ่งยาก การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดีมีความสมบูรณ์และมีอัตราการงอกจากการเพาะปลูกสูง จำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้ทักษะและความเชี่ยวชาญค่อนข้างสูง ต้องดูแลเอาใจใส่คอยประคบประหงม ไม่ให้มีศัตรูพืชต่าง ๆ มารบกวนหรือทำลายต้นพันธุ์ ต้องมีการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลผลผลิตในแต่ละช่วงเวลา พืชบางชนิดให้ผลผลิตหลายครั้ง/ฤดูกาล พืชบางชนิดให้ผลผลิตจากการเพาะปลูกเพียงครั้งเดียว/ฤดูกาล พืชบางชนิดไวต่อแสง พืชบางชนิดไม่ไวต่อแสง พืชที่ให้ผลผลิต

ครั้งเดียวต่อการเพาะปลูก เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฯลฯ พืชประเภทนี้หากเก็บเมล็ดพันธุ์จะต้องบำรุงต้น บำรุงดอก บำรุงผล บำรุงรวง บำรุงหัว ให้ดีที่สุดเพื่อให้ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ พืชที่ให้ผลผลิตมากกว่าหนึ่งครั้งต่อการเพาะปลูก เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม แตงกวา แตงร้าน พริกสวน พริกจินดา พริกชี้หนู มะเขือพวง มะเขือเปราะ ฯลฯ พืชประเภทนี้จะต้องใช้วิธีการสังเกตและการนับวันการให้ผลผลิต พืชชนิดนี้จะให้ผลผลิตหลายครั้ง การเก็บเมล็ดพันธุ์จะใช้วิธีการเก็บผลผลิตรุ่นที่สอง หากเป็นพืชเถาเลื้อยหรือเถาเครือจะเก็บผลผลิตที่เน้นเมล็ดพันธุ์ในระดับเอว-ระดับอก ของผู้ปลูก พืชที่ขยายพันธุ์โดยใช้ต้น หัว กิ่ง และไหล เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ มันแกว (มันเทศ) ฯลฯ พืชชนิดนี้มีระยะเวลาในการเก็บรักษาพันธุ์โดยประมาณ ๓-๖ เดือน พืชตระกูลนี้จะต้องขยายพันธุ์อย่างต่อเนื่อง หากเก็บไว้นานจะเกิดการเน่าเสียหรือทำให้เมล็ดพันธุ์เกิดการฝ่อ ไม่สามารถขยายพันธุ์ได้อีก

“...การทำนาในทุกวันนี้มีความสะดวกสบาย ขอให้เงินมีทุนเท่านั้นแหละ ไม่ได้ทุกข์ยากลำบากเหมือนสมัยแต่ก่อน รุ่นโบราณ รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ทุกข์ยากหลาย ปุ๋ยจะใส่ข้าวยังไม่มีเลย ต้องอาศัยปุ๋ยคอกจากขี้วัวขี้ควายจากไถ่ถุนบ้าน ใครขยันหน่อยก็กวาดใบไม้ ใบไม้ ตีคอกใส่ไม้สับผากหมักทำเป็นปุ๋ยหมัก ใครขยันเพียร (ดูแล) นาข้าวก็จะสวยงามให้ผลผลิตดี มีข้าวพอกอยู่พอกิน ถึงแม้ว่าจะได้ข้าวไม่เต็มเล้า (ยั้งฉาง) แต่ก็ไม่ถึงกับขาดแคลนข้าวกิน จนต้องไปขุดมัน ขุดเผือก ขุดกลอย หรือกินดินโป่งทดแทนการกินข้าว ถ้าเทียบกับทุกวันนี้ การทำนาได้ผลผลิตดีกว่า ได้ข้าวหลายกว่าเดิม ข้าวงาม ข้าวสวย เม็ดดี มีน้ำหนักร เพราะเกษตรกรมีการพัฒนาสายพันธุ์ที่ดีขึ้น พันธุ์ข้าวปลูกเราต้องซื้อเขามาหว่าน ซื้อเอาจากร้านเจ็กรางกว่าเอาพันธุ์ข้าวปลูกเอง หว่านแล้วออกดีกว่าเก็บพันธุ์ตัวเอง เก็บพันธุ์ข้าวปลูกไว้ใช้เองก็ลำบาก ยุ่งยาก ต้องมานั่งคัดแยกรวงข้าว คอยคลี่เลือกเม็ดที่สวยงามและต้องมานวดตีด้วยไม้ฟาดมือ ทำให้เหนื่อยเฉย ๆ ซื้อเอาเลยง่ายกว่า ไวกว่า ปลูกแล้วงามกว่า...”^๑

“...เมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านปลูกเพื่อไว้รับประทานในครัวเรือนและขาย เพื่อสร้างรายได้ หาเงินเลี้ยงครอบครัวและส่งลูกเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อจากร้านค้าการเกษตร หรือบางครั้งบางปีเกษตรกรอำเภอ, เกษตรตำบล นำมาแจกจ่ายหรือได้สิทธิรับฟรี ส่วนใหญ่ที่ได้รับก็จะเป็นยี่ห้อเจียไต๋ ยี่ห้อศรีแดง เมล็ดพันธุ์จะบรรจุเป็นซองสำเร็จรูป มีวันที่หมดอายุ บอกกำหนดวันสำหรับการเพาะปลูก เช่น ถั่วฝักยาว พริก แตงกวา แตงร้าน มะเขือเปราะ ผักกาดขาว ผักกะจ้อน (ผักกวางตุ้ง) ผักหอมป้อม (ผักชี) ผักชี (ผักชีลาว) ผักบัว (ต้นหอม) ใช้ปลูกแล้วเกิด (งอก) ดี โตเร็ว ใบสวย ต้นสวย ลูกสวย หัวสวย ราคาเมล็ดพันธุ์ก็ไม่แพงจนเกินไป ซองละ ๑๐-๒๐ บาท ซึ่งก็แล้วแต่ร้านค้า บางที่อาจจะได้ราคาถูก บางที่อาจจะซื้อได้ราคาแพง ซึ่งก็อยู่ราว ๆ ซองละ ๑๐-๒๐ บาทนี่แหละ หากเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง บางทีลืมปลูกเอาลง

^๑ สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ดิน เมล็ดพันธุ์นั้นก็เสีย ปลุกไม่ได้ จำเป็นก็ต้องทิ้ง สุดท้ายแล้วก็ต้องไปขอหรือซื้อจากเพื่อนบ้านอยู่ดี ซึ่งหากซื้อที่ร้านค้าการเกษตรต้องการปลุกเมื่อไหร่ เวลาใดที่สะดวก ก็สามารถซื้อและแกะซองเพาะปลูกได้เลย ทำให้เกษตรกรได้รับความสะดวกสบาย ไม่ต้องลำบากคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ยุ่งยากหาที่จัดเก็บ จนในปัจจุบันนี้เกษตรกรมีความซื่อเกียจซื้อเพิ่มมากขึ้น และทำให้มีเวลาว่างนอนเฝ้ามากขึ้น...”^๒

รูปภาพที่ ๔.๑ เมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปที่เกษตรกรยุคปัจจุบันนิยมนำมาเพาะปลูก

๒. ขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันเมล็ดพันธุ์ ปัญหาใหญ่และเป็นสาเหตุสำคัญของเกษตรกรชุมชนตำบลกุดยาลวนที่ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์พืชที่ตัวเองปลูกไว้ใช้เองได้ คือ การขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ชนิดนั้น ๆ ซึ่งเกิดจากการไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ พืชศาสตร์ และธรรมชาติวิทยา เกษตรกรส่วนใหญ่ในยุคอดีตที่ผ่านมา มีสภาพครอบครัวที่ยากจน จบการศึกษาค่อนข้างต่ำ คือ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔ (ป.๔) เนื่องจากครอบครัวไม่มีทุนส่งเสริมให้เรียนระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไปได้ และในยุคสมัยนั้นการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดบังคับให้เรียนจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔ เท่านั้น ความรู้เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์และป้องกันเมล็ดพันธุ์จึงมีลักษณะเป็นแบบครึกครื้นจำ ถ่ายทอดความรู้แบบครอบครัวและเครือญาติ โดยการจดจำและกระทำซ้ำ ๆ ตาม ๆ กันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบางครั้งบางปีเกษตรกรมีเมล็ดพันธุ์ล้นเหลือเกินความต้องการ แต่บางครั้งบางปีเกษตรกรขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ การเก็บเมล็ดพันธุ์ก็ต้องเก็บไว้จำนวนมากว่าความต้องการ เพราะป้องกันความเสียหายจากการเก็บรักษา เนื่องจากไม่สามารถมีอุปกรณ์ป้องกันเมล็ดพันธุ์ที่ทันสมัย โรงเรือนสำหรับเก็บเมล็ดพันธุ์นิยมใช้พื้นที่ตามความเหมาะสมภายใน

^๒ สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ครัวเรือน เช่น ใต้ถุนบ้าน ยุ้งฉาง โรงเรือนเก็บฟางเลี้ยงสัตว์ ครัวเรือนไฟ ฯลฯ ไม่มีโรงเรือนสำหรับเก็บรักษาและป้องกันเมล็ดพันธุ์ที่สามารถควบคุมอุณหภูมิและป้องกันเชื้อราบางชนิด รวมไปถึงบรรจุภัณฑ์ที่ใช้สำหรับเก็บเมล็ดพันธุ์ที่มีความเหมาะสม เกษตรกรยังขาดความรู้และไม่มีหน่วยงานภาครัฐมาแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับใช้บรรจุภัณฑ์สำหรับใช้เก็บเมล็ดพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรจะนิยมการเก็บและป้องกันรักษาเมล็ดพันธุ์ด้วยวิธีการตากให้แห้งหรือตากผึ่งลม โดยการมัดเป็นกระจุกรวมกันแล้วนำไปห้อยตากผึ่งลมจนกว่าจะถึงฤดูกาลเพาะปลูก จึงจะนำไปเพาะชำเพื่อปลูกขยายพันธุ์ต่อไป

รูปภาพที่ ๔.๒ เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านมีสภาพรูปลักษณะไม่สวยงาม

“...การเก็บพันธุ์ข้าวปลูกและเมล็ดผักต่าง ๆ ของไทยบ้านเฮา ตั้งแต่สมัยโบราณจนฮอดปัจจุบัน ใช้วิธีการจ่อจำทำตามกันมา เพราะเพื่อนสอนไว้ว่า “มื่ออย่าลั่นหลัว จั่วอย่าลั่นเจ้าหัว” พ่อแม่เพื่อนพาเฮ็ด จังใดก็ทำตามเพิ่นจั้งชั้น เพิ่นพาเฮ็ดเลี้ยงลูกเลี้ยงเต้าจนพาใหญ่พาโต เพิ่นพาเฮ็ดพาเก็บพาเมี้ยนแบบใด เฮากะพากันเฮ็ดตามเพิ่น เถิงว่าปัจจุบันทุกมือนี้อะเฮ็ดบ่ได้คือเพิ่นทั้งเบิด แต่เฮากะเก็บรักษาฮึดเก่าครอง หลังกะเฮ็ดตามเพิ่นบ้านเฮา สืบฮอยดาวฮอยปู่ รักษาฮึดครองไว้ให้ลูกหลานรุ่นต่อไป ได้รับฮู้รับทราบ ถึงแม่นว่าในอนาคตคนรุ่นใหม่เขาสิปล่อยป่าถึมกะตาม แต่ถ้ารุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ รุ่นนี้กะสียงรักษาฮึดครองไว้บ่ให้สูญหาย ถึงแม่นว่าสิมีลูกหลานไปเฮียนจบสูง ๆ มากะตาม พวกเขาสิพัฒนาจังใดกะคือรุ่นของเขา แต่รุ่นพ่อรุ่นแม่กะสียงรักษาฮึดครอง การเฮ็ด การสร้าง ของพ่อแม่เพิ่นพาเฮ็ดพาใหญ่...”^๓

“...เมล็ดผักที่เก็บไว้ส่วนใหญ่จะเป็นผักที่มีความทนต่อโรค รักษาง่าย ไม่มีเชื้อรา มีกิมน้อย รักษาและเก็บได้ง่าย ไม่ต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับการเก็บรักษา แค่ว่าตากให้แห้งหรือมัดแขวนผึ่งลมทิ้งไว้เลย เช่น ถั่ว

^๓ สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ผักหอมป้อม ผักชี บักพริก บักอ้อ บักบวบ ผักกาด แต่ก็จะมีผักจำพวกใช้หัวปลูก เช่น ผักบัว ผักเทียม อันนี้จะต้องเก็บพันธุ์เพื่อไว้หลาย ๆ เพราะว่าหากเขาเก็บรักษาไว้ไม่ดี มีละอองฝนตกกระเด็นมาถูก ก็จะทำให้หัวผักเน่า แต่ถ้าหากเก็บไว้นานเกินไปหรือมีความแห้งมากเกินไป หัวผักก็จะลีบจะฝ่อ นำไปขยายพันธุ์ปลูกได้ผลไม่ดี ดังนั้น จึงต้องเก็บไว้เพื่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ถ้าเหลือปลูกก็จะนำมากิน ล้างเทือกก็แจกคน แต่ถ้าเสียหายหมดก็ต้องขอคนอื่นปลูกใหม่ หรือต้องซื้อจากร้านค้ามาปลูก ก็เข้าข่ายต้องเสียเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ หัวผัก อยู่ดีนั่นเอง...”^๔

๓. คุณภาพสายพันธุ์พืชและการต้านทานโรค ความแตกต่างของเมล็ดพันธุ์ที่มีการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม กับเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านประจำถิ่น ซึ่งในปัจจุบันนี้เกษตรกรทราบกันในชื่อ พืช“GMO” และ “พืช GI” พืชทั้ง ๒ ชนิดนี้มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะการนำมาคิดคำนวณในด้านเศรษฐกิจ เพราะพืช GMO เป็นพืชที่มีการตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรม และทำการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ที่สุด มีอัตราการงอก ๙๕% เจริญเติบโตได้ดีทุกสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย ผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างสูง ทนต่อโรคต่าง ๆ และสภาพอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลง ทนต่อสภาพอากาศที่แห้งแล้ง ทนต่อสภาพพื้นที่น้ำท่วม เมล็ดพันธุ์ที่ซื้อจากร้านค้าเกษตรจะไม่มีการกลายพันธุ์ แต่ก็ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพาะปลูกในฤดูกาลถัดไปได้เช่นกัน ถ้าหากนำมาปลูกก็เพาะปลูกได้ แต่ก็จะได้ผลผลิตไม่คุ้มค่ากับการลงทุนและลงแรง ส่วนพืช GI เป็นพืชประจำท้องถิ่นนั้น ๆ ค่อนข้างจะมีข้อจำกัดหลาย ๆ อย่างในการเพาะปลูก ใช้เพาะปลูกได้เฉพาะพื้นที่ หากมองในด้านเศรษฐกิจถือว่าไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ให้ผลผลิตต่อไร่ไม่มากนักหากเทียบกับพืช GMO มีสภาพไวต่อโรค พืชมีภูมิคุ้มกันต่อโรคค่อนข้างต่ำ ต้องใช้ความรู้และประสบการณ์เฉพาะของเกษตรกรสำหรับการบำรุงรักษาและป้องกันโรคพืช ในแต่ฤดูกาลเพาะปลูกจะประสบปัญหาเกี่ยวกับโรคพืชแตกต่างกัน เกษตรกรจะต้องหาวิธีการและรูปแบบการป้องกันโรคพืชแตกต่างกันออกไป ไม่มีเครื่องมือหรือวัคซีนที่ใช้ประจำ จะต้องปรับเปลี่ยนสูตรการป้องกันโรคพืชไปเรื่อย ๆ ซึ่งบางครั้งทำให้ก่อเกิดต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นสำหรับเกษตรกร

“...เมล็ดผักที่ซื้อจากร้านเจ๊ก บ่ว่าจะเป็นเม็ดผัก เม็ดข้าวปลูกกะตาม เมื่อปลูกแล้วมันงอกดีงามดี เขียวงาม เอาไปขายคนกะซื้อ ปลูกกินกะเป็นตากิน ถ้าเป็นข้าว ต้นกะงาม ออกฮวงสวย เม็ดกะตั้งมีน้ำหนัก ถ้าเป็นผักก็กะตั้งงาม ใบเขียว เป็นตากิน เอามาลวกกินกับป่นก็เป็นตากิน ต้นทนต่อโรค บ่ต้องฉีดยาหลาย บ่ต้องเปลืองเงินซื้อยา (เคมี) ฉีด ล้างเทือกกะฉีดยู ล้างเทือกก็ลืมฉีดกะแล้วไป ต้นก็ยังงามคือเก่า ขายก็ได้ราคาอยู่ แต่ถ้าเป็นพืชผักบ้านเฮาแบบเก็บเม็ดไว้เอง มันลืบค่อยทนต่อโรคพืชแบบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นทุกปี ถ้าปลูกไว้ขายก็ถือว่าบ่คุ้ม เพราะว่าต้องดูแลต้องเพียรฮักฮักอย่างหลาย ทั้งยาทั้งปุ๋ย บ่ว่าสิ

^๔ สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

เป็นปุ๋ยน้ำไว้ฉีดใบ ปุ๋ยเม็ดไว้ใส่ดิน ยานี้ฉีดเข้าไป ถ้าบฉีดได้กินดอก ปลุกขายบักมทุนดอก ถ้าปลุกกินสิ
ทรงคืออยู่ดอก เพราะว่าหยิ่ง? เพราะว่าถ้าเป็นผักบ้านเฮาอีหลียามกินเข้าไปมันรู้สึกว่าแซบกว่า กินแล้ว
มันรสชาติแตกต่างกับผักที่เขาซื้อเม็ดจากร้านเจ๊กมาปลูกเด๊ะ ถ้ามันของแซบก็ปลุกพืชผักพันธุ์ของบ้านเฮา
ถ้าเห็ดปลุกขายก็ให้เอาเม็ดจากร้านเจ๊กมาปลูก...”^๕

รูปภาพที่ ๔.๓ พืชผักที่ไม่ได้ตัดต่อดัดแปลงพันธุกรรมมีสภาพไม่ทนต่อโรค

“...ผักบ้านเฮากินแซบกว่าผักตลาด ผักบ้านเฮาใบงามดอก แต่กินแล้วแซบกว่าผักตลาด ผัก
ตลาดใบงามเขียวเย้า ๆ คนบ้านเฮากินแล้วรู้สึกว่าบ่ค่อยแซบ ถามว่าพอกินได้บ่? ก็พอกินได้ กินเผื่อตาย
แต่เลือกกินผักบ้านเฮาดีกว่า แซบกว่าหลาย ทุกมือนี่ผักบ้านเฮากะสิสูญหายไปแล้วละ เพราะว่าคน
บ้านเฮาซื้อร้านเก็บพันธุ์ เก็บไว้ลงเทือกะลิมปลูก ลงเทือกะหลงหมองไว้ ปลูกแล้วก็บ่ค่อยงาม ขายก็
ค่อยได้ ก็เลยบ่พากันปลูก พากันหันไปซื้อเม็ดพันธุ์จากร้านเจ๊ก ซองละสิบ ซองละขาว ง่ายกว่า เร็วกว่า บ่
ต้องยากเก็บพันธุ์ ปลูกแล้วก็ต้นงามกว่า พ่อค้าแม่ค้าตลาดเขาก็อยากได้ไปขาย ผักบ้านเฮาที่ปลูกไว้ตั้งแต่
โบราณรุ่นปู่รุ่นย่ากะเลยสิสูญพันธุ์ บ่มีไว้ให้ลูกหลานได้เห็นได้พ้อจ้อย...”^๖

๔. ความต้องการความสะดวกสบายของเกษตรกร การทำเกษตรยุคใหม่ในปัจจุบันนี้
เกษตรกรได้นำเทคโนโลยีและวิวัฒนาการด้านการเกษตรเข้ามาช่วยในการเพาะปลูก ลดขั้นตอนและ
พิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยการศึกษาจากการอบรมให้ความรู้จากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ
ค้นหาข้อมูลจากการเสิร์ชกูเกิล (Search Google) ดูสารคดีจากช่องยูทูบเกี่ยวกับการทำเกษตร เพจเฟซบุ๊ก

^๕ สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^๖ สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ด้านการเกษตร ช่องผักตอกการเกษตร และข้อมูลต่าง ๆ จากกลุ่มการเกษตรที่มีการแชร์ในสื่อโซเชียลออนไลน์ ซึ่งมีทั้งข้อมูลจริงและข้อมูลปลอม เกษตรกรหลายคนก็ตกเป็นเหยื่อมิจฉาชีพที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการขายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร ทั้งนี้การที่เกษตรกรตกเป็นเหยื่อกลุ่มมิจฉาชีพนั้น โดย การถูกหลอกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการเกษตร เนื่องมาจากต้องการความสะดวกสบาย ต้องการ ความสำเร็จทางลัด ต้องการลดภาระความยุ่งยากและลดการใช้แรงงาน ลดการใช้ผลกำลังทางร่างกาย ด้วยวิธีการใช้เงินลงทุนเพื่อการเกษตร ยิ่งโดยเฉพาะเกษตรกรยุคใหม่ที่มีความต้องการประสบความสำเร็จ จากอาชีพเกษตรกรแบบรวดเร็ว ได้ชื่อว่าเป็นเกษตรกรยุคใหม่ที่ประสบความสำเร็จสูงและเป็นเกษตรกร ต้นแบบ ใช้แรงงานน้อย ใช้สมองและเงินทุนทำงานให้มาก ซึ่งท้ายที่สุดแล้วก็ประสบความสำเร็จล้มเหลว เพราะทุกอย่างที่ดำเนินการจำเป็นต้องใช้เงินทุนเพื่อสนองความสะดวกสบาย ไม่ว่าจะเป็นการไถกลบ การ ไถหว่าน การหว่านเพื่อเพาะปลูก การหว่านปุ๋ย การฉีดพ่นยา การฉีดฮอร์โมนพืช การเก็บเกี่ยวพืชผลทาง การเกษตร ฯลฯ เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว ผลผลิตที่เกษตรกรผลิตได้จะถูกนำไปขายให้ตลาดรับซื้อซึ่งทำ ให้เกษตรกรขาดทุน นอกจากนั้นเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ การถือครองกรรมสิทธิ์ ที่ดินยังถือว่าเป็นมรดกของรุ่นพ่อรุ่นแม่ ยังไม่ได้โอนถ่ายกรรมสิทธิ์ถือครองให้กับบุตรหลาน คนหนุ่มสาว จะนิยมเดินทางเข้าไปทำงานในโรงงานและรับจ้างทั่วไปในตัวจังหวัด กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมเรียนหนังสือในระดับที่สูงขึ้น เช่น ระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาโท ฯลฯ ทำให้ พวกเขาเหล่านั้นมีทางเลือกที่จะทำงาน สามารถเลือกทำงานที่สะดวกสบายมากกว่าทำการเกษตร เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท รับจ้างทั่วไป ฯลฯ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอายุหรือกลุ่ม ผู้สูงอายุ ซึ่งอายุเฉลี่ยอยู่ที่ ๕๐-๗๐ ปี ดังนั้น กระบวนการทำการเกษตรทั้งหมดจึงใช้วิธีการจ้างทำเกษตร เพื่อผ่อนแรงและความสะดวกสบาย

“...ทุกมือนี่เด็กน้อยมันเรียนสูง จบปริญญามาก็หลาย แต่ส่วนใหญ่ไปได้เรียนเกี่ยวกับการเกษตร ไปเรียนอย่างอื่น เรียนช่าง เรียนแพทย์ เรียนหมอ เรียนฝ่ายปกครอง จบออกมาแล้วก็ไปเห็ดเหี้ยกเห็ดงาน ทางอื่น ลงไปเห็ดงานกรุงเทพฯ สอบเข้าราชการได้ก็ไปตกตามที่ได้เลือกบรรจุ พวกบ่ได้เป็นราชการก็เข้าเห็ด งานเอกชน ทำงานบริษัท พวกที่หนีบ่พ้นบ้าน บ่ม่พ่อบ่ม่แม่ก็กลับมาเห็ดงานอยู่ อบต. สิบให้เขาเห็ด เหี้ยก เห็ดไฮ้เสน่า ตากแดดตากฝน ฮ้อนกะฮ้อน เขาคือสิพากันมาเห็ดอยู่ดอก บ่มีทางที่พวกเขาสิกลับมา เห็ดเกษตรในเร็วมือนี้ แต่ในอนาคตภายภาคหน้าก็บ่แน่ว่าสิกลับมาเห็ดกะได้ ที่เขาบ่พากันเห็ดเหี้ยกเกษตร ก็เพราะว่ามันฮ้อนแดด บ่คือนั่งเห็ดเหี้ยกในห้องแอร์เย็น ๆ ใช้แต่สมองเห็ดงาน เห็ดงานเห็ดเหี้ยกคือรุ่นพ่อ รุ่นแม่มันยากลำบาก ตากแดดตากนาย ฝนตกก็บ่ได้เข้าร่ม แดดฮ้อนก็บ่ได้เขาเหมื่อย มันทุกข์มันยาก เขา กะเลยสอนลูกสอนหลานไว้ว่า ให้ตั้งใจเรียนเก่ง ๆ เรียนให้ได้จบปริญญาสูง ๆ สิได้เป็นเจ้าของคนนายคน บ่ ต้องทำงานเห็ดเหี้ยกตากแดดตากฝน ทุกมือนี่เห็ดนาก็ซำบายคัก บ่ไปนาก็เห็ดนาแล้วคือกัน ขออย่างเดียว

คือ “มีเงิน” ถ้าคุณบออยากให้ข้าวงาม ได้ข้าหลาย มีเงินส่งมาให้โลด เดียวทางบ้านเพิ่นสิเพียรข้าวดูแลให้อย่างดีเลย ย้อนว่าทุกมือนี่มีทุกอย่างที่ช้อยเหลือบกินแรงเฮาเฮ็ดนาเฮ็ดเวียก จนทุกมือนี่เฮ็ดให้คนซื้อข้าว จนสิเป็นหล่อย คนบ้านเฮาทุกมือนี่บ่จักว่ายังจ้อยยังจำการดำนากิน ข้าว มัดข้าว หาบข้าว ฟาดข้าว ดีเพียง ไ้หรือบ่? กะบ่ฮู้ จนว่าเฮ็ดให้เด็กน้อยลูกหลานบ่พากันฮู้จักเปิงบ้านฮึดเก๋าคองหลัง...”^๗

“...ไ้บ้านเฮาที่เฮ็ดนาทุกมือนี่ นิยมใช้เครื่องทุ่นแรงช้อย ข้าวปลูกก็บ่ต้องเก็บพันธุ์ ผักนางอาจหญ่าก็บ่ต้องเอาพันธุ์ อยากรได้พันธุ์พืชพันธุ์ผักยังไปร้านค้าร้านเจ๊กมีขายเบ็ด มีเงินก็ซื้อสด บ่มีเงินก็เซ้นต์ไ้ ข้าวนาปลาแล้วค่อยมาใช้หนี้ใช้สิน ฮ้านเจ๊กเพิ่นกะให้เซ้นต์ แ่งเป็นคนฮู้จักกัน แ่งเซ้นต์ง่าย เป๊ะไ้ไ้ได้เลย เฮ็ดนาทุกมือนี่บ่ต้อไ้ฮุดเลย เขาใช้แบบไ้แล้วบ่ และก็หวานข้าวไ้เลย บ่ต้องดำ กล้ม ๆ เงย ๆ คือจ้งโบราณรุ่นพ่อรุ่นแม่ ไ้ปุ๋ยเดียนี่ก็บ่ต้องหวาน มีเครื่องบินโดรนรับจ้าง ไ้ละ ๑๐๐-๒๐๐ บาท ฮอดยามเกียวกี่ไ้รถเกียวเลย แถมทุกมือนี่กะบ่ต้องตาก แ่ไปขายโรงสีเลย ตากเฉพาะข้าวสิเอาไ้กินตลอดปี ในครัวเรือน มันกะถือว่าสะดวกสบาย เฮ็ดนาบ่ต้องเหมื่อย บ่ต้องใช้กำลัง ผู้เฒ่าผู้แก่กะยังเฮ็ดนาได้เดียนี่ผู้เฒ่า ๘๐ ปีปลายกะยังพากันเฮ็ดนาอยู่คือเก่า เพราะวามันซาบายคักอิหลี จนทุกมือนี่เด็กน้อยเด็กเล็ก รุ่นลูกรุ่นหลานพากันเฮ็ดนาบ่เป็นแล้ว ฮู้จักแต่กิน พากันซื้อข้าวจ้อย เป็นลูกเป็นหลานชาวไ้ชวาวนาอยู่ แต่เฮ็ดไ้ไ้ส่นาบ่เป็นกันเลย กะย้อนว่า ความซาบายยุคสมัยใหม่ เป็นไปตามยุคตามสมัย...”^๘

๔.๑.๒ ปัญหาและผลกระทบ

๑. เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านหรือพืชประจำถิ่นสูญหายไปตามกาลเวลา ความนิยมการใช้เมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกของเกษตรกรที่ต้องการความสะดวกสบาย และความรวดเร็วสำหรับการเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล โดยไม่จำเป็นต้องรอการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ตามฤดูกาลที่เหมาะสม พืชนั้นจึงจะงอกเงยตามธรรมชาติ เมล็ดพันธุ์ที่ถูกตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรมที่บรรจุของสำเร็จรูป มีความเหมาะสมและพร้อมปลูกได้ทุกฤดูกาล ซึ่งเกษตรกรสามารถอ่านข้อมูลข้างซอง มีคำอธิบายวิธีการปลูก ขั้นตอนการปลูก และระยะเวลาหรือกำหนดช่วงเวลาสำหรับการปลูกไ้ให้เกษตรกรได้ทราบและเข้าใจได้ง่าย โดยใช้ข้อความสั้น ๆ ประกอบรูปภาพ การงอกของเมล็ดพันธุ์มีอัตราการงอกสูงถึง ๙๕% เมล็ดพันธุ์ที่ซื้อใหม่ได้รับการรับรองไม่กลายพันธุ์ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นต่อเมล็ดพันธุ์ที่มีการตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรม ส่งผลให้เกษตรกรไม่นิยมเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิดที่เป็นพืชพื้นบ้าน เพราะวามันยุ่งยากต้องใช้พื้นที่สำหรับการจัดเก็บ ต้องคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ ต้องใช้เมล็ดพันธุ์จำนวนมากเพื่อป้องกันความเสียหาย เพราะอัตราการงอกของพืชพื้นบ้านมีอัตราการงอกไม่แน่นอน การเสพติดความสะดวกสบายจาก

^๗ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^๘ สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

การใช้เมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปจึงทำให้เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านสูญหาย พันธุ์พืชพื้นบ้านประจำถิ่นหลายชนิดได้สูญหายไปแล้ว แต่เกษตรกรกลับได้พืชที่ติดต่อดัดแปลงพันธุกรรมเข้ามาปลูกทดแทน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีพืชหลายชนิดซึ่งเป็นพืชประจำถิ่นในพื้นที่จะมีลำต้นสวยงาม เจริญเติบโตได้ดี ออกใบแตกกิ่งก้านจำนวนมาก แต่กลับไม่ออกดอก ออกผล ตามฤดูกาล หรือหากออกดอก ดอกก็ไม่ติดลูก

“...เมล็ดผักแบบบ้านเฮาคือสมัยแต่ก่อนมันบ่เหลือแล้ว ถ้าเหลือกะเหลือน้อย ลี้ยงเหลือให้แบ่งมาปลูกกะคือสินำพวกผู้เฒ่าสมัยก่อน พันละ รุ่น ๗๐-๘๐ ปี พวกเพิ่นบ่พากันกินของตลาด เพิ่นอยู่แต่ไฮ่แต่นา บ่เข้าบ้าน แต่กะพอเห็นเพิ่นเอาผักเอาหมีเข้ามาขายในบ้านอยู่ดอก ถ้าอยากได้พันธุ์กะต้องไปลองถามเบิ่ง แต่ถ้าเป็นพวกที่ปลูกอยู่ละะ ๆ บ้านนี้ กะคือ ใช้เมล็ดผักตลาดแทบจะทิ้งเบิด ซื่อมาของละสิบของละขาว ถ้าเป็นกระป๋องกะแล้วแต่ขนาดราคา ผู้ที่เพิ่นปลูกหลายเพิ่นกะซื้อกระป๋องใหญ่ เดียวนี้ชะเจ้าบ่เก็บพันธุ์ดอก เพราะว่าเพิ่นคร้านเก็บ เก็บไว้แล้วกะบ่มีหม่องเมี้ยน ลางเทื่อกะเนาะชะขายคุบที่บ่ ซื่อเอาง่ายกว่า เม็ดผักตลาดเก็บไว้ปลูกใหม่บ่ได้หลายเทื่อ ชุมที่เป็นหน่วย อย่างหลายกะปลูกได้ ๒-๓ รุ่น เก็บไว้ปลูกอีกหน่วยมันกะบ่ตั้ง บักแดง บักถั่ว บักบวบ บักฟัก พวกที่เป็นใบกะพอได้กิน แต่ใบบ่งาม บ่พอได้ขาย ถ้ารุ่น ๒ รุ่น ๓ ใบกะสิหัก ๆ งอ ๆ บ่ค่อยงาม ใส่ปุ๋ย ฉีดยา บำรุงกะบ่งาม ทุกมือนี้นะเลยสิเหลือแต่เม็ดผักตลาด ไปซื้อจากร้านค้า ร้านเจ๊ก เพิ่นเอามาขาย เม็ดผักตั้งแต่ปู่แต่ย่าคือสิทรงหายากอยู่ เหลือกะเหลือน้อย แต่กะสิพอหาซอกค้นได้อยู่ ลางอันลางพันธุ์คือสิหายจ้อยแล้วละ เพราะว่าคนรุ่นใหม่ เด็กน้อยเกิดได้ใหญ่ลุน บ่พากันกิน บ่พากันใช้ กะเลยบ่เอามาแผ่ โคนไปกะเลยสาบสูญไปเลย บ่เห็นฮอดทุกมือนี้น...”^๙

“...เมล็ดพันธุ์ที่เป็นเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมของชาวบ้านเหลือน้อย คนที่เก็บไว้ส่วนใหญ่จะเป็นคนเฒ่าคนแก่ บางทีผมไปตามดูหรือเข้าไปสอบถาม ครั้งแรกที่ไปก็ได้รับข้อมูล พ่อใหญ่แม่ใหญ่เพิ่นก็ให้ความร่วมมือ แต่พอไปลงหาอีกที ปรากฏว่าบางท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว เพิ่นไปสวรรค์แล้ว สอบถามลูกหลานเพิ่นก็ไม่ว่าจัก ทิ้งหมดเลย เป็นที่น่าเสียดายมาก ๆ ทางเกษตรอำเภอก็มีแนวทางที่จะทำโครงการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชของชาวอำเภอตระการฯ แต่ติดที่ไม่มีพื้นที่ ไม่มีห้องจัดเก็บ ไม่มีโรงเรือนสำหรับจัดเก็บ เคยทำโครงการเก็บรวบรวมแล้ว ปรากฏว่าไม่มีที่เก็บ จำเป็นก็เลยต้องทิ้ง เอาไปให้ชาวบ้านปลูกก็ไม่ค่อยมีคนสนใจ ไม่กล้าปลูก เพราะกลัวจะเสียพื้นที่ เกษตรอำเภอก็ทำได้แค่การส่งเสริมการปลูก แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมไปถึงการหาตลาดให้เกษตรกร จะมีบ้างก็จะเป็นพวกงานตลาดนัดอำเภอ ตลาดคนเดินทุกวันพุธ (บ้านเฮามีตลาดวันพุธเนาะ) ทางหน่วยงานมีงบสนับสนุนโครงการค่อนข้างน้อย หากแบ่งสัดส่วนตามตำบลต่าง ๆ จะทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้มากเท่าที่ควร เมล็ดพันธุ์ที่ทางเรานำไปให้เกษตรกรปลูกก็จะเป็นเมล็ดพันธุ์แบบสำเร็จรูป ยี่ห่อสีแดง เป็นเมล็ดพันธุ์แบบระบบเปิด หรือ Open Seed แบบนี้

^๙ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

เกษตรกรสามารถนำไปขยายพันธุ์และเก็บไว้ปลูกในปีถัดไปได้ แต่มันก็จะมีเมล็ดอีกแบบหนึ่งที่เรียกว่า Close Seed เป็นเมล็ดพันธุ์แบบปิด แบบนี้จะไม่สามารถนำไปขยายพันธุ์หรือเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ได้ ปลูกไปก็ไม่โต ถ้าโตก็ให้ผลผลิตไม่ดี ปลูกไปก็ไม่สวย ไม่งาม ไม่คุ้มค่ากับการเสียเวลาดูแลรักษา ไม่คุ้มค่าปุ๋ยค่ายา ทางบ้านเขาจะเรียกว่า ปลูกไปแล้วงามแต่ใบ หน่วยบ่ได้กิน...”^{๑๐}

๒. เพิ่มต้นทุนในการเพาะปลูก การทำเกษตรในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชที่เก็บเมล็ดพันธุ์ด้วยตนเอง หรือซื้อเมล็ดพันธุ์สำเร็จรูป ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ทุนและงบประมาณเพื่อลงทุนทำการเกษตร ข้อเสียของเมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปที่ถูกตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรม คือ ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพาะปลูกได้หลายครั้ง เกษตรกรผู้ปลูกพืชจะต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุกครั้งที่ทำการเพาะปลูก ต้องจ่ายงบประมาณเพื่อเมล็ดพันธุ์ หากปลูกจำนวนมากเพื่อส่งขายก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากและแพงขึ้น

รูปภาพที่ ๔.๔ เมล็ดพันธุ์พืชสำเร็จรูปที่เกษตรกรซื้อจากร้านค้า

“...เมล็ดผักที่คนบ้านเขาปลูกทุกมือนี่ เป็นเม็ดผักตลาดทั้งหมดแล้ว หากมีผักที่เป็นของเก่าของเก่าแทบจะบ่มิแล้ว สีเหลืองกะนำเหียนที่เพิ่นบ่กินผักตลาด ของบ้านเขาปลูกแล้วกะบ่ค่อยงาม แต่เวลากินมันสิแซ่บกว่ากัน แซ่บกว่าของตลาด ปลูกน้อยกะซื้อของละสิบของละขาว แต่ถ้าปลูกหลาย ปลูกขาย กะคือสิเบ็ดหลายเงินอยู่ คือจั่งเม็ดบักแตงที่อยู่เหียนนี้ ซื้อปลูกกะเม็ดละบาทแล้ว ปลูกเทื่อหนึ่งกะใช้ทุนซื้อเม็ด เบ็ดเทื่อละ ๔๐๐-๕๐๐ บาท บวกกับค่ายาฉีด ยาบำรุง ฮอร์โมน เพื่อสิให้ต้น ดอก ใบ หน่วยงาม ให้หน่วยมันตั้งงาม ขายกะได้ราคา เม็ดบักแตงที่ซื้อเพิ่นกับเม็ดบักแตงพันธุ์บ้านเขา มันแตกต่างกันอยู่เดื่อของซื้อมันสิตั้งงาม หน่วยงาม ได้ขนาดเดียวกัน เวลาปิดหมากมันไปขายตลาด คนซื้อกะมัก เพราะว่า

^{๑๐} สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

หน่วยงาม ขนาดซำกัน น้ำหนักพอดี บ่หนัก บ่เบา คนขายก็มัก เพราะว่าขายง่าย คนซื้อก็ซื้อง่าย บ่แพง ส่วนเม็ดบักแตงบ้านเฮา ลางเทื่อกะหน่วยใหญ่โพด ขายยาก พ่อค้าแม่ค้าบ่อยากเอาไปขาย เพราะว่าขายยาก ลางเทื่อโรคลง เป็นเชื้อรา หน่วยกะบ่ตั้ง หน่วยเป็นอ้อป้ออ้อแป้ หน่วยมะง่องมะแงง พอแต่สืได้กิน กับปน ขายกับได้ คั้นไผ่ปลุกขายหลายกะหลุบ ต้องปิดไปเทให้ควายกิน...”^{๑๑}

“...เฮ็ดนาทุกมือนี่ก็ซำบายคัก หว่างอยู่ดอกคูบา แต่ว่าต้องใช้ทุนหลาย ปลุกข้าวกะต้องซื้อข้าว ปลุกจากเจ๊กเต๊ะ น้อยคร้วแล้วแหละที่ยังเอาพันธุ์ข้าวปลุกไว้ อยู่เฮือนนี้มีแต่ซื้อเพิ่น สิมี่แน็กก็เอาข้าวกินไป เปลี่ยนข้าวปลุกนำพีน้องที่ได้บอกได้ขอเพิ่นไว้ เป็นการเอาข้าวไปเปลี่ยนหม่องซื้อ ๆ ดอก ข้าวที่ปลุกอยู่นี่สิเปลี่ยนพันธุ์ทุก ๆ ๓ ปี คั้นบ่ซันข้าวมันสิให้เม็ดบ่ดี เม็ดบ่ใหญ่ เม็ดบ่งาม เม็ดบ่มีน้ำหนัก ซื้อพันธุ์ข้าวแต่ละปี กะถือว่าแพงอยู่ดอก ซื้อจากเจ๊กเพิ่นก็กระสอบละสอง-สามพัน ซื้อจากคนบ้านเฮาที่ชะเจ้าเฮ็ดพันธุ์ข้าวปลุกขายก็กระสอบละเป็นพันอยู่เต๊ะ ถามว่า...มันมีต้นทุนบ่? ก็ตอบได้เลยว่าทุกมือนี่เฮ็ดเกษตร เฮ็ดนา แคล่งมือก็เสียเงิน บ่มีก็ต้องยืมเขาดัว กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน สหกรณ์ ธกส. ยืมได้เบ็ด เกี้ยวแล้วข้าวขึ้นแล้วจั่งเอาไปคั้นเพิ่น ทั้งต้นทั้งดอก ลางเทื่อกะส่งแต่ดอก ลางเทื่อกะส่งต้นส่งดอก แต่ก็เอาต้นออกมาใช้ลงนาคือเก่า ชีวิตชานาเกี้ยวอยู่แบบนี้แหละ จั่งบ่รวมนำเพิ่นจักเทื่อ พอแต่ได้อยู่ได้กิน ได้เลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน มุ่มปากมุ่มท้อง...”^{๑๒}

๓. ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ขยายพันธุ์ในฤดูกาลเพาะปลูกถัดไป พืชผักชนิดต่าง ๆ ที่ถูกตัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม จะค่อนข้างยากต่อการนำไปขยายพันธุ์ เพราะเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ทราบว่า เมล็ดพันธุ์ที่มีการตัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรมเหล่านั้น ไม่เหมาะที่จะนำเมล็ดพันธุ์ไปปลูกติดต่อกันหลาย ๆ ฤดูกาลเพาะปลูก เพราะพันธุ์พืชดังกล่าวนี้จะให้ผลผลิตลดลงเรื่อย ๆ เม็ด รวง ผล จะมีขนาดเล็กลงและแคระแกรนลดลงเรื่อย ๆ รวมไปถึงสภาพลำต้นและใบไม่ทนต่อโรคศัตรูพืช ซึ่งเกษตรกรมองภาพรวมแล้วไม่คุ้มทุน ไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ปลูกแล้วไม่คุ้มค่า เสียเวลาสำหรับการเพาะปลูก

“...ข้าวปลูก เม็ดผักที่ซื้อจากชะเจ้าแน้ว ร้านเจ๊กแน้ว บักพริก บักแตง บักถั่ว ข้าวโพด ส่วนใหญ่กะปลูกแค่เทื่อ สองเทื่อ ปลูกเทื่อใหม่กะซื้อใหม่ แต่ถ้าบ่คิดหลาย เม็ดหรือดอกที่มันขูลงดินเกิดขึ้นมาใหม่ ก็พอสิได้เล็ม เก็บกินอยู่ดอก แต่สิ่งามพอได้ขายนี่คือสิ่งามยาก พวกกระเพรา บักบวบ หัวระพา ที่มันเกิดขึ้นเองจากเม็ดที่มันขูลงดินก็พอได้กินในครัวเฮือนอยู่ดอก พอได้ใส่ปน ใส่ต้ม ใส่แกง พวกผักทอด มัก ผัด มักจิ้น กะเห็นมาเก็บใบกะเพรานั้นฮั่วได้เฮือนไปผัดอยู่เต๊ะละ แต่ถ้าเป็นพวกฮ้านค้าเพิ่นกะบ่เอา เพราะว่ามันบ่บ่งาม คนซื้อคนกินเพิ่นบ่มี คั้นสิปลุกขายกะต้องเอาพันธุ์จากเกษตร หรือพันธุ์ที่ฮ้าน

^{๑๑} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

เจ็กเพื่อนได้เพียรพัฒนาเอามาขาย อันนั้น ปลุกแล้วงาม ตลาดมัก ขายได้ดี พวกผู้หนุ่มผู้น้อยนำบ้านเฮาจะ มักแบบใบงาม ๆ แต่ถ้าบมีก็เก็บเลืตามคันฮั่วกะพอได้ใส่แนวกินแก้ขัด พอได้อยู่...”^{๑๓}

“...เดี๋ยวนี เฮ็ดนาคนกักร้าน คร้านทุกอย่าง สีไปคิดต่อว่าสีเอาพันธุ์ข้าวปลุก อยาไปฝัน เขา คือ สีนเฮ็ดให้เจ้าอยู่ติ เดี๋ยวนีมีแต่ซื้อมาหว่านโลด ผู้เพินเฮ็ดพันธุ์ข้าวปลุกขายก็มีอยู่ดอก แต่อันนั้นเพินเก็บ เม็ดพันธุ์ไว้เพื่อขาย แต่กัขายราคาแพงอยู่ กัจ้งว่าแหละ มันเฮ็ดยาก กัเลยแพงเป็นธรรมดา ข้าวปลุกที่ซื้อ นำคนบ้านเฮานี้ก็พอสิเก็บพันธุ์ไว้ปลูกปีหน้าได้อยู่ ยังให้เม็ดให้ผลผลิตได้อยู่ ได้ข้าวบ่หลุดเดิมหรือได้ซ้ำ ๆ เก่า แต่ถ้าเป็นข้าวปลุกที่ซื้อจากร้านเจ็กที่เพินเฮ็ดพันธุ์สำเร็จรูปมาขาย อันนั้นเก็บได้ เก็บไว้ปลูกกะบ่คุ้ม เกี่ยวแล้ว ตากแล้ว โยนขึ้นรถไปขายโรงสี ใช้หนี้ ธกส. ให้เบ็ด ถ้าราคาข้าวบ่ดีก็ห่าใส่กระสอบเก็บไว้ก่อน รอถ้าเวลาข้าวขึ้นราคา ค่อยจ้งแกไปขาย...”^{๑๔}

๔. รสชาติพืชผักไม่ถูกปากคนประจำถิ่น พืชผักที่เกษตรกรนำเมล็ดพันธุ์ที่มีการติดต่อและ ดัดแปลงพันธุ์กรรมมาเพาะปลูกในพื้นที่ เป็นพืชผักชนิดเดียวกัน แต่สำหรับความรู้สึกของชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่จะบอกเป็นเสียงเดียวกัน คือ รสชาติไม่อร่อยเหมือนกับพืชผักของท้องถิ่น ลำต้นสวย ผลสวย ลูกสวย ดูผิวเผินภายนอกชวนให้อยากจะนำไปบริโภค เหมาะสำหรับการเพาะปลูกเพื่อการตลาด หรือผลิตเพื่อขายส่งตลาดพืชผลทางการเกษตร

“...บักแตก บักถั่ว ผักหลาย ๆ อย่างที่เอาเม็ดมาจากเกษตร จากร้านเจ็ก ร้านค้า เอามาปลูก มันก็หน่วยงามอยู่ แต่ว่า...กินแล้วบ่แซบคือแนวของบ้านเฮาตั้งแต่คราวแต่กี้ ของบ้านเฮากินแล้วแซบกว่า หลาย รสชาติกะต่างกัน แค่เฮากัดคำตำอิดกะฮู้แล้วเป็นของบ้านเฮาหรืออันใดเป็นของตลาด แต่ทุกมือนี คนกะมักแต่พากันปลูกแต่พันธุ์ตลาด เพราะว่ามันได้ผลผลิตดี ปลุกแล้วงาม ขายกะง่าย พันธุ์บ้านเฮากิน แซบอยู่ แต่บ่ค่อยมีคนปลูก หาซื้อกะยาก ถ้ามีก็ซื้อกิน ซื้อใส่ตู้เย็นไว้เลย อย่างว่าแหละมันปลูกแล้วได้ผล ผลิตบ่หลาย หน่วยกะบ่งาม ขายยาก พอได้ขายเฉพาะแต่ในแถวบ้านเฮา เพราะว่าไทบ้านเฮากินแล้วแซบ ถูกปาก คันปลูกพันธุ์บ้านเฮากะพอได้ขายอยู่ในบ้านเฮา แต่ผู้เพินปลูก เพินกะปลูกไว้บ่หลาย...”^{๑๕}

“...ข้าวพันธุ์อีต่าง พันธุ์อีตูป พันธุ์ข้าวเม็ดใหญ่ ข้าวดอกงา อีกหลายพันธุ์ จื่อบ่ค่อยได้ ข้าวพันธุ์ โบราณตั้งแต่พ่อแต่แม่ สมัยก่อนเพินปลูกหลายอยู่ กินก็แซบกว่าข้าวที่ปลูกอยู่สู่มือนี ข้าวที่ปลูกอยู่สู่มัย เดี๋ยวนี มันเป็นพันธุ์ใหม่ดอก เกษตรเพินพัฒนาแล้วนำมาให้ปลูก แต่กะถือว่าดีอยู่ เพราะว่าได้ข้าวหลาย ขายนีแอ่งดี ข้าวได้หลาย ได้น้ำหนัก ส่วนใหญ่สิปลูกข้าวดอก คนที่ใส่ข้าวดอกกะสิเป็นพวกนาหลาย อยากิน

^{๑๓} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ข้าวใหม่ไว เกี่ยวได้ไวกะเอาไปใช้หนี้ได้ไว ออกพรรษากะเริ่มเกี่ยวกันแล้ว ข้าวอีกพวกหนึ่งกะสิเป็นข้าวมะลิ ข้าวกข (กอขอ) กข กะสิมีหลายพันธุ์ เช่น กข๑๕ กข๘ กข๔๓ กข๗๙ กข๙๕ บ้านเฮาสีเอ็นว่าเกี่ยวข้าวดอ เกี่ยวข้าวใหญ่ ข้าวดอกะคือข้าวเบา ข้าวใหญ่กะคือข้าวหนัก ในภาคกลางนั้นแหละ เกี่ยวข้าวดอกะออกพรรษา เกี่ยวข้าวใหญ่กะช่วงกฐินแล้ว ช่วงลอยกระทงแล้ว แต่ทุกมือนี่เกี่ยวยามใดกะได้ แล้วแต่ว่ารถเกี่ยวว่าง มือเดียวกะแล้ว ข้าวบ้านเฮากะเลียบค้อยเหลือพันธุ์หลาย ปลุกเฉพาะที่ขายได้ ส่วนที่เหลือกะห่ายสอไปกินเบตปี ข้าวพันธุ์โบราณ พันธุ์ต่าง ๆ สียังเหลือและปลูกกันก็ยังมีแต่ผู้เพิ่นเฮ็ดพันธุ์ข้าวขาย ผู้เพิ่นเฮ็ดข้าวเม่าขาย เพราะว่าข้าวพันธุ์โบราณบ้านเฮาเฮ็ดข้าวเม่าแซบ ตำออกมา สือออกมา เม็ดใหญ่ เม็ดงาม กินแซบ นุ่ม หวาน หอม ส่วนพวก ข้าวกข ข้าวดอ ก็เฮ็ดได้คือกันแต่แซบสู้ข้าวพันธุ์บ้านเฮาบได้...”^{๑๖}

รูปภาพที่ ๔.๕ ข้าวนาดำเพื่อเก็บรักษาสายพันธุ์ข้าวพื้นบ้านและบริโภคในครัวเรือน

^{๑๖} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๖, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

๔.๑.๓ วิเคราะห์ SWOT Analysis

จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และได้ดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ฯลฯ สามารถนำสาเหตุ ปัญหา และผลกระทบจากการเก็บเมล็ดพันธุ์ การตัดสินใจปลูกพืชที่มีการติดต่อและดัดแปลงพันธุกรรม โดยการใช้เครื่องมือ SWOT Analysis วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่วิจัยดังกล่าว ดังปรากฏในรูปภาพที่ ๔.๖ ซึ่งพอจะสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

รูปภาพที่ ๔.๖ วิเคราะห์ SWOT Analysis การเพาะปลูกของเกษตรกรตำบลกุยยาหลวง

๑. จุดแข็ง (Strengths)

๑.๑ มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง เกษตรกรในพื้นที่ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีที่ดินทำอยู่ทำกินในพื้นที่ดั้งเดิม ไม่มีกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายมาจากพื้นที่อื่น มีพื้นที่ทำกินเป็นของตัวเอง เช่น ที่นา ที่บ้าน แบบมีโฉนด สามารถโอนถ่ายการถือครองมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น พื้นที่ทำกินโดยเฉพาะที่นา ทุกครอบครัวมีโฉนดทำกิน ถือครองกรรมสิทธิ์ ส่วนพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ของ สปก. ป่าสงวน ถือว่า

มีน้อย และมีการเพาะปลูกน้อย อาชีพหลัก คือ ทำนา ปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด พืชผักตามฤดูกาล และรับจ้างทั่วไป

“...ข้อดีของคนบ้านเฮาคือมีที่อยู่เอ็ดกินเป็นของจะของ บ่ต้องเช่า บ่ต้องไปขอเพิ่นกิน ดุ่มันก็เอ็ดกิน คร้านกินนอนเว็น เป็นเจ้านายของจะของ ทุกมือนี่ก็มีแต่จ้างกัน เอ็ดแ่งกะเป็นพวกข้าวกิน ผักกะปลูกไว้แต่พอกิน ยาเคมีก็มีฉีดยู บ่ฉีดยูก็ได้กิน แต่ที่เฮากิน เฮากะบ่ฉีดยาแ่ง ถ้าเป็นพวกผักกะ ๔-๕ มื้อพุ่นละ หลังจากฉีดยาแล้วกะรอให้ยามันเหยก่อน โฉนดที่ดินที่นานันมีทุกเอือนแหละ แต่ว่าสืออยู่ในเอือนในบ้านบ่? หรือว่าอยู่กับผู้ปล่อยเงินกู้? หรือว่าอยู่กับ ธกส.? อันนี้ก็บ่จัก มันกะแล้วแต่เอือน แต่ส่วนใหญ่ไปเฮือบนาจะอยู่กับ ธกส. แหละเป็นส่วนหลาย...”^{๑๗}

“...คนเอ็ดนาบ้านเฮาทุกมือนี่มันซำบายโพด นากะนาจะของ เอ็ดได้ท้อได้ก็ได้อีกเหลือนั้น คันผู้จักเก็บจักกำ ก็พอหำงพอมืออยู่ดอก ส่งลูกเอียนหนังสือจนจบปริญญา ราชภัฏฯ กะหลาย บ้านเฮามันบ่คือภาคกลางเด๊ะ ภาคกลางหลายคนเพิ่นเข้าที่นาเอ็ด ทั้งค่าที่ ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่ำรถ ฯลฯ ค่าหลาย ๆ อย่าง มีแต่จ้างกับจ้าง บ้านเฮาเอ็ดนา นากะนามูลของพ่อของแม่ กะบ่ค่อยอยากเอ็ดกิน พวกกันสิจอบหลอยขายอย่างเดียว แต่ถ้ายังเหลือคนรุ่นพ่อรุ่นแม่อยู่ก็สียงเหลือที่เอ็ดกิน ที่ไเฮ่ที่นาอยู่ดอก เพราะว่ากะเจ้าพวกกันเอ็ดกันถาง กันแปลง กันซำว มากับมือ นอกจากเสียว่า สิวากันผลาญกันทั้งครัวจั่งสิจิบหายเบ็ดท่ง...”^{๑๘}

๑.๒ มีความรู้การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิด เกษตรกรในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิดเท่านั้น โดยใช้วิธีการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เรียนรู้จากสื่อออนไลน์ เช่น เพจเฟซบุ๊ก ยูทูบ ดิกต็อก ฯลฯ เมล็ดพันธุ์พืชที่เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการเก็บรักษาสายพันธุ์ ได้แก่ ข้าว แตงร้าน ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม มะละกอ ผักชี ต้นหอม ฯลฯ

“...สมัยก่อน ๔๐-๕๐ ปีให้หลัง บ้านเฮายังบ่ทันฮู้จักพืชผักที่เกษตรกรขาดตอนหรือดัดแปลงสายพันธุ์ ไทบ้านเฮาไปเห็น กะพ้าวเก็บมาเอ็ดพันธุ์ พวกที่ไปงานในเมืองเห็นดอกดาวเรืองงามในงาน กะพากันหอบใส่ถุงมาตากเต็มเดินเอือน ดอกมันบาน ดอกมันใหญ่ และก็มีนังงามแท้เด๊ะ พวกที่ไปเบ่งงานกลุ่มแม่บ้านเพิ่นแหละ ไปเบ่งงานเกษตร เห็นบักถั่ว บักแตง หน่วงาม กะพากันปิดเอาหน่วยแ่งมาเอ็ดแนว ฮอดยามปลูกกะพากันปลูกเด๊ะ ช่วงข้าวนาปลาแล้ว กะถืว่าเกิดดืออยู่ดอก ปังดี ต้นงามบักอย่างคัก ใบงาม แต่บ่ออกดอก ออกกะดอกขู บ่ได้กินฮอดหน่วย ดอกดาวเรืองกะมีแต่ใบ บ่มีดอก เป็นกะดอกบ่งาม บักถั่วบักแตงกะมีแต่ใบ เป็นหน่วยกะเป็นหน่วยงอ ๆ มะงอมะแง่ง หลังมาจากนั้นกะได้มีการเรียนรู้เสริม

^{๑๗} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระสงฆ์ รูปที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

เพิ่มเติม เกษตรอำเภอฟื้นกะไดออกมาอบรมให้ความรู้หลายอย่าง จนฮอดทุกมือนี่กะจั่งได้รู้วิธีการเก็บเม็ดผัก เม็ดข้าวปลุก เฉพาะแนวที่เฮาเอาไว้ปลุก ส่วนแนวที่เฮาปลุกกะบ่ค่อยได้ใส่ใจ...”^{๑๙}

“...ทุกมือนี่เกษตรอำเภอฟื้นกะไดให้เจ้าหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือคนบ้านเฮา เพิ่นสืแบ่งออกเป็นเขตไร่เขตมัน ดูแลโซนไร่ โซนมัน โซนบ้านเฮาเขตกุยาลวน เกษม ก็ผู้หนึ่ง โซนโนนกง ตากแดด ก็ผู้หนึ่ง โซนทางเซเป็ดกะผู้หนึ่ง โซนบ้านเป่า บ้านพอก กะผู้หนึ่ง อีกร้อยไทบ้านกะลี้กันกับเกษตรเพิ่นนำแหล่เพิ่นมาหาและถ่ายรูปสวนแถวบ้านเฮาอยู่เรื่อย ๆ หาเอาเม็ดผัก เม็ดพืช แนวพันธุ์ทางการเกษตรต่าง ๆ มาแจกบ้านเฮาอยู่เรื่อย ๆ เพิ่นกะบอกวิธีปลุก วิธีดูแล แบบใดเก็บไว้ปลุกต่อได้ แบบใดบ่สามารถเก็บไว้ปลุกต่อได้ ทุกมือนี่ก็เลยเป็นว่า พวกปลุกผัก เอ็ดเกษตร มีความรู้เกี่ยวกับการเอ็ดเกษตร การเก็บเม็ดผัก เอาแนวผักต่าง ๆ หลายขึ้นกว่าสมัยแต่ก่อนแท้...”^{๒๐}

รูปภาพที่ ๔.๗ ต้นพริก และพืชชนิดต่าง ๆ ที่เกษตรกรนิยมเพาะปลูก

๑.๓ เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ เกษตรกรส่วนใหญ่จะนิยมเพาะปลูกเฉพาะพืชพันธุ์ที่ตลาดต้องการ โดยมีพ่อค้าแม่ค้ามาชักชวนให้ปลูกและมีข้อตกลงร่วมกันรับซื้อตามออเดอร์ (Order) ซึ่งเกษตรกรจะมีการรวมกลุ่มกันตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไป พืชที่ได้รับความนิยมจากตลาด ได้แก่ ข้าว ตะไคร้ ต้นหอม ผักชี ผักกาด มะเขือเปราะ ฯลฯ นอกจากนั้นแล้วชุมชนแห่งนี้ยังมีพื้นที่ที่ประกอบอาชีพหลักและสร้างรายได้ประจำ คือ การปลูกข้าวนาปี ซึ่งส่วนใหญ่ผลิตขายให้กับโรงสีและพ่อค้าคนกลาง

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระสงฆ์ รูปที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

“...พืชที่ปลูกหลัก ๆ ของบ้านเฮาคือ ข้าว มีข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวตอก ข้าวข ข้าวเหนียว เอ็ดไว้กิน ข้าวเจ้าเอ็ดไว้ขาย แต่ว่าทุกวันนี้หลายเฮือนเพิ่นกะกินข้าวเจ้า เด็กน้อยรุ่นใหม่ ๆ พวกลูกพวกหลาน กะพากันกินข้าวเจ้า บ่อยกินข้าวเหนียว คีความมันน่าสติดการกินของกินจากร้านเซเว่น ลวกผัก ปั่นปลา ปั่นกบ เขากินกันบ่เป็นกันแล้ว ผักนางอ่างหย้าปลูกไว้หื้อสิพากันกิน บักสีดาเต็มต้น บักตากบแดงจิ้งคั้งเต็มต้น บมีเด็กน้อยปิ่นตันเก็บกินคือแต่ก่อนแต่ก็ เขากินแต่ของตลาด ผักหมี่สีใบในสวนกะปลูกตามแม่ค้าเพิ่นสั่ง ๒-๓ มื้อ กะเก็บเอาไปส่งเพิ่น หรือบางทีอะเจ้ากะโทรมาสั่งไว้ ให้เอาไปส่ง แนวนปลูกกะมีพวก ผักบัว ผักหอมป้อม ผักบุ้ง หมากพริก หมากเชือก หมากฮุง หมากถั่ว กล้วย หมากนาว ฯลฯ หลายอย่างอยู่ ปลูกอย่างละเล็กละน้อย ปลูกหลายกะย่านมันแก่ เก็บขาย เก็บกิน บ่ทัน...”^{๒๑}

“...ปลูกข้าวปีละเทื่อ เอ็ดนาได้ปีละเทื่อ หม่องโนนกะปลูกมันสำปะหลัง ปลูกแนวอื่นกะขายยาก ปลูกข้าวปลูกมันกะไคอยู่ มีหม่องให้ไปขาย บมีเงินใช้กะแก่ไปขาย ปลูกแนวอื่น พวกผักนางอ่างหย้า มันกะพอปลูกได้อยู่ดอก แต่ปลูกแล้ว ปลูกหลายกะขายยาก เฮือนนั้นกะปลูก เฮือนนี้กะปลูก ต้องขนใส่โซงเลงรถมอเตอร์ไซค์ไปหาเลาะขายตามบ้านอื่นอีก ลางเทื่อกะขายขาด ลางเทื่อกะขายขาด เหลือมากะเน่าถ่มซื้อ ๆ คันสิให้ผู้อื่น ให้ยายให้น้องได้กิน อะเจ้ากะปลูกกะมีคือกัน มวนผักหมี่กะเลยปลูกแต่ได้พอกินปลูกหลัก ๆ กะมีแต่ข้าวกับมันสำปะหลังแค่นั้นแหละ มันขายง่าย แก่ใส่รถไปขายโลด จำบายดี...”^{๒๒}

๑.๔ มีวัฒนธรรมและประเพณีเชื่อมความสามัคคี การเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีประเพณีและวัฒนธรรมตามแบบธรรมเนียมของชาวอีสาน คือ “ฮิตสิบสอง” หรือ “ประเพณีสิบสองเดือน” ทำให้ชุมชนมีกิจกรรมการมีส่วนร่วมภายในชุมชนร่วมกัน ประเพณีและวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกร เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการทำเกษตร การทำนา การปลูกข้าว การนำข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของคนในพื้นที่นำมาทำกิจกรรมตามฮิตสิบสอง ซึ่งคนในพื้นที่เรียกว่า “บุญประเพณี” ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำกิจกรรม ร่วมลงแรง ทั้งร่างกายและแรงใจ ช่วยกันจนสามารถดำเนินการงานบุญให้เสร็จลุล่วงไปด้วยดี บุญประเพณีถือว่าการสร้างขวัญกำลังใจและการแสดงความกตัญญูต่ออาชีพเกษตรกร เป็นการเคารพต่อแม่โพสพ เช่น ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ การสืบทอดข้าว ประเพณีเฉลิมฉลองก่อนเข้าสู่ฤดูกาลทำนา เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีเลี้ยงบ้าน ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก เป็นต้น

“...ถ้าเทียบความฮ่วมแฮงฮ่วมมือฮ่อยกันในงานบุญประเพณีของบ้านเฮาแต่รุ่นปู่รุ่นย่า กะยังถือว่าสู้เพิ่นบ่ได้เลย ในความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ก่อนแต่ก็ ข้าวนาปลาแล้วสิมีบุญกุ่มข้าวใหญ่ เอาบุญข้าวจี เพิ่นสิพากันลงวัดเตะ ยามกลางคืนเพิ่นไปฮ่อยกันเสียญ้าวัด ทั้งเด็กน้อย ผู้หนุ่มผู้สาว ผู้เฒ่าผู้แก่

^{๒๑} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ช่วยกันได้ดีศึก แต่ทุกวันนี้ปีมีการเสียหญาวัดแล้ว เพิ่นเทปูนเต็มเดินวัด บ่มีเดินหญา มีแต่เดินปูน คนกะยังถือว่าช่วยกันคือเก่า แต่ไปช่วยงานแนวอื่น เช่น ยกโต๊ะ ยกเตียง ยกเก้าอี้ ยกเต็นท์ ผู้หญิงกะเอ็ดแนวอยู่แนวกิน บ้านเฮากะยังถือว่าช่วยกันได้อยู่ในยามงานบุญ...”^{๒๓}

ภาพที่ ๔.๘ พิธีเลี้ยงปูตาและการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกเพื่อหว่านเอาฤกษ์เอาชัย

“...ก่อนสรงน้ำแต่พ่อแต่แม่เพิ่นสืพากันเลี้ยงบ้านก่อน เอาแนวไปเลี้ยงบ้าน นำไปโหมกันอยู่บ้านพ่อใหญ่กวน สวย ๆ แน่ จัก ๙ โมงเช้า ๑๐ โมงเช้า เบิ่งว่าคนคือสืเบิดแล้ว กะสืชนไปดอนปูตา ไปเลี้ยงปูตา ผู้มักเล่นมักกิน มักเมา มักม่วน กะสืไปตุ้มไปโหมกัน กินข้าว กินเหล้า อยู่พุ้นละ อยู่เฮือนปูตา เพิ่นกะสืมีพิธี พ่อใหญ่กวนเพิ่นสืพาเอ็ดพานา พาว่า พาวา บอกปูตา แต่งพาข้าวให้ปู พวกที่ไปก็สืกินข้าว กินเหล้า แล้วแต่ผู้มัก กะสืม่วนซื่นโฮแซว แล้วจากเลี้ยงปูตา กะสืพากันเอาข้าวปลูกลงแช่น้ำ ผู้ใดแช่น้ำไว้ กะสืได้นำไปตกกล้าในมือนีละ แต่ทุกวันนี้ชะเจ้าเอ็ดนาหว่าน เพิ่นกะสืนิยมหว่านข้าวมือนี ผู้เอ็ดบพัน เพิ่นกะสืแถมมือนี แสกกะคือหว่านเอาฤกษ์ เอ็ดเป็นพิธี ลางเฮือนผู้เพิ่นถือกะสืเลี้ยงผีตาแสก นำแจคันนา ก่อนสรงใด ในมือที่มีการเลี้ยงบ้าน...”^{๒๔}

๒. จุดอ่อน (Weaknesses)

๒.๑ ขาดความรู้วิธีการป้องกันเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิด เป็นพืชที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกเป็นประจำ เป็นพืชที่มีความต้องการของตลาดและมีความจำเป็นต่อผู้คนในท้องถิ่น การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรจะใช้วิธีการเก็บเผื่อไว้เพื่อป้องกันความ

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระสงฆ์ รูปที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

เสียหายจากเชื้อโรคบางชนิด เช่น เชื้อรา เมล็ดฝ่อ เมล็ดลีบ ฯลฯ ซึ่งเกิดจากความไม่มีความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับการป้องกันเมล็ดพันธุ์ วิธีการจัดเก็บ โรงเรือนสำหรับการจัดเก็บ บรรจุภัณฑ์สำหรับการจัดเก็บ อุณหภูมิและระยะเวลาสำหรับการจัดเก็บ การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ใช้วิธีการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ครูพักลักจำ เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมไปถึงความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรงจากการทำอาชีพเกษตรกรแบบซ้ำ ๆ ทำหลายปีจนมีความรู้ตักผลึก

“...ความรู้เกี่ยวกับเก็บเมล็ดพันธุ์ บ่ว่าสีเป็นเม็ดผัก ข้าวปลูก ก็ตาม บ้านเฮากะใช้วิธีเก็บคือบ้านเฮานั้นแหละ พ่อแม่เพิ่นพาเฮ็ดพาทำจั่งได้ก็เฮ็ดตามเพิ่น “สืบฮอยตาวาฮอยปู่” เอาไว้ อีอย่างเพิ่นก็ยังถือฮึดถือครอง มีแนวถือ มีแนวขะลัม หลั่นความเพิ่นเฮ็ดกินแล้วขึ้นบ่เกิน ทุกมือนี่ก็ยังเฮ็ดตามพ่อแม่เพิ่นพาเฮ็ดพาทำ ส่วนรุ่นลูกรุ่นหลานเขาสิเฮ็ดจั่งได้ก็เป็นเรื่องของเขา แต่รุ่นพ่อแม่ก็จะยังถือฮึดครองเพิ่นไว้อยู่ ข้าวปลูกที่เอาไวเฮ็ดพันธุ์ก็ใส่กะสอบไว้เท่งเล้า ผักเทียม ผักบัว กะมัดจุกพาดไว้นำฮาวใต้เถียงใต้เฮือน ผักกาด ผักชี ผักหอมบ้อม ผักมวนนี้จะยี่เอาแต่เม็ด ตากแดดให้แห้งจักแดด กะค่อยเอาใส่ถุงไว้ ข้าวนาปลาแล้ว ข้าวขึ้นเล้าจั่งเอามาหวาน...”^{๒๕}

“...พันธุ์ข้าวปลูก เม็ดผัก การเก็บก็เก็บแบบวิธีบ้านเฮานี้แหละ ใส่สอบ แขนวนไว้นำฮาวใต้เฮือนกลางเทื่อกะเฮ็ดฮาวไว้นำฮุงฮำ อันนี้กะแล้วแต่เฮือน ว่า เพิ่นสิมีวิธีการเก็บที่แตกต่างกันออกไป ทางเกษตรเพิ่นกะออกมาอบรมให้ความฮู้ฮ้อยเรื่อย ๆ แต่ว่าเฮากะเฮ็ดแบบวิชาการของเพิ่นบ่ได้ทั้งหมด เฮาก็นำเอาเฉพาะโตที่เฮาพอเฮ็ดได้ แบบว่าสิมีโรงเรือน มีเครื่องคัดแยก วัดอุณหภูมิ เครื่องบ่ม เครื่องเพาะ อันนั้นมันไกลความเป็นจริง เพราะว่าเฮาบ่มีเงิน บ่มีทุน ไปซื้อ หรือถ้าสิให้มี กะมีได้ แต่เฮากะต้องไปเป็นหนี้เป็นสินกู้ยืมมาซื้อฮาลงทุนก่อน อันนั้นมันกะบ่สมเหตุสมผล ลงทุนไปแล้วกะบ่คุ้ม สู้แล้วนำเอาแบบบ้านเฮามาประยุกต์เอา ให้เข้ากับการเกษตรที่เพิ่นมาอบรม กะถือว่าสามารถเก็บพันธุ์ได้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนหลาย...”^{๒๖}

๒.๒ เกษตรกรยุคปัจจุบันชอบความสะดวกสบาย การทำเกษตรยุคใหม่ในปัจจุบันนิยมใช้เครื่องทุ่นแรง เพื่อลดภาระการทำงานหนัก ทำงานได้รวดเร็ว ประหยัดเวลาในการทำงาน ไม่เหนื่อย แต่ก็เพิ่มต้นทุนการผลิต ทำให้ได้กำไรน้อยลง เครื่องมือการเกษตรที่นำเข้ามาช่วยเพิ่มความสะดวกสบายของเกษตรกร คือ เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว รถอัดฟาง โดรนพ่นยา/พ่นปุ๋ย/พ่นฮอร์โมน เป็นต้น

“...ทุกมือนี่เฮ็ดนากะบ่ได้ยากคือรุ่นพ่อรุ่นแม่แล้วละ เฮ็ดนาอยู่ฮ่มเนาะ คั้นว่าดำก็บ่ได้ดำแล้วทุกมือนี่กะใช้แต่หวานเอา เปรียบเทียบกันแล้วดำกับหวาน ขายแล้วกะได้เงินบ่หลั่นกัน ทุกมือนี่กะเลยมี

^{๒๕} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

แน่တဲ့แถวบ้านเฮา ขะเจ้าว่าเป็นราคาแท้ แต่ว่าอยู่เฮือนยังบ่ทันกล้าเฮ็ด เพราะว่าพื้นที่บ่เอื้อให้เฮ็ด มีที่บ่หลาย กะเป็นว่าปลูกข้าว เฮ็ดข้าว นี่แหละดีแล้ว...”^{๒๙}

“...คนบ้านเฮาปลูกข้าว เพราะว่าขายง่าย แก่ไปขายยามไต่กะได้เนาะ อีกอย่างกะเจ้ากะเฮ็ดกันมาตั้งแต่โบราณแต่ปู่แต่ย่า แต่กะมีพวกอยู่เฮือน นานอน เป็นป่า เป็นโคก เพิ่นกะสืงาง ข้าว ปลูกมันสำปะหลัง เพิ่นว่าได้ราคาดีแท้ แต่กะสิมีปัญหาแนวช่วงกลางพรรษา แถว ๆ ข้าวปะดัดดิน ข้าวสาก ฝนสิดกหน้า มันสิหัวเน่า ถ้าเลยนั้นได้ กะถือว่าดี ปีนั่นได้เงินแท้ ๆ ปลูกข้าวกับมันนี่แหละขายง่าย เพราะว่ามีโรงสี มีลานมัน คอยรับซื้อสินค้าเกษตรจากคนบ้านเฮา พวกผักพืชต่าง ๆ กะมีปลูกแนบปะปลาย เพราะว่าปลูกหลาย กะบ่ค่อยมีหม่องส่ง เป็นภาระต้องใส่รถมอเตอร์ไซด์แก่ละขายบ้านนั้นบ้านนี้ บ่ได้อยู่ได้เขา...”^{๓๐}

๒.๔ ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีเพาะปลูก แม้ว่าทุกวันนี้เกษตรกรจะนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการเพาะปลูกเป็นจำนวนมาก เช่น รถไถนาเดินตาม รถไถนาถ่วงขับเคลื่อนด้วยไฟฟ้า รถเกี่ยวข้าว โดรนฉีดยา, หว่านปุ๋ย, ฉีดฮอร์โมน รถอัดฟาง ฯลฯ แต่เทคโนโลยีส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการซื้อจากบริษัทนำเข้าจากต่างประเทศ ไม่มีความรู้ในตัวเทคโนโลยี เมื่อเครื่องมือทางการเกษตรมีปัญหาหรือชำรุดจะต้องนำส่งซ่อมศูนย์ฯ เกษตรกรในพื้นที่ไม่มีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรเป็นของตนเอง ซึ่งเกิดจากการส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลานไม่สอดคล้องกับอาชีพของบรรพบุรุษ การส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของบุตรหลานเน้นสาขาหรือศาสตร์ที่ผลักดันให้บุตรหลานหนีห่างจากอาชีพเกษตรกร เช่น สาขานิติศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์ สาขาการบริหาร สาขาสารสนเทศ ฯลฯ โดยการผลักดันให้บุตรหลานได้ทำงานรับราชการ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ พนักงานของบริษัทเอกชน ไม่ต้องตรากตรำทำงานหนักลำบากเช่นเดียวกับรุ่นพ่อรุ่นแม่ ดังนั้น บุตรหลานของเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในยุคปัจจุบันจึงไม่สามารถกลับมาพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับการเพาะปลูกในพื้นที่ เพื่อลดต้นทุนและสามารถผ่อนเบาแรงกายด้วยความคิดสร้างสรรค์ของผู้คนในชุมชนได้ด้วยตนเอง

“...ผู้ใดมีเงินแนวกะส่งลูกเรียนสูง ๆ จบปริญญา แต่ส่วนใหญ่ที่เขาจบกันมาก็มีไผ่เป็นบ้ามาเฮ็ดนาดอก เด็กน้อยมนที่เรียนจบปริญญา เรียนจบสูง เขากะพากันลงมือ ลงกรุงเทพฯ ไปเฮ็ดเวียกเฮ็ดงานในห้องแอร์ ลางคนกะสอบได้เป็นครูเป็นคณ เป็นข้าราชการ กะพากันไปเฮ็ดเวียกตามสายงานเพิ่นไปทางนั้นตัว อีกอย่างกะเป็นนำพ่อนำแม่แหละที่เพิ่นพากันสอนให้เรียนเก่ง ๆ บอกว่าสิได้เป็นเจ้าของคนคนเฮ็ดงานขำบาย เฮ็ดงานในห้องแอร์ บ่อยากให้ลูกลำบาก ลูกเด้ามันกะเลยป่าไผ่ป่านา บ่เฮ็ดงานใช้แรง แต่

^{๒๙} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

หอบกันไปเฮ็ดงานใช้สมอง เฮ็ดงานในห้องแอร์ ฝนตกกะบ่ต้องตากฝนดำนานา แดดออกกะบ่ต้องตากแดด
เกี่ยวข้าว หลังอ หลังแข็ง...”^{๓๑}

“...ทุกมือนี่ข้าบายคัก เฮ็ดนาบ่ต้องเมื่อนา กะเฮ็ดแล้วคือกัน มีเงินท่อนั้นแหละ ใช้โทรบอกเอา
โลด สีไถนา สีปั่นนาหวานข้าว สีฉิดยา สีเกี่ยวข้าว ทั้งเบ็ดมีคนรับจ้างเฮ็ด ให้หาเงินมาโลดเจ้าคุบา คราว
เดียวกะเฮ็ดแล้ว พวกเด็กน้อยที่เฮียนจบสูง ๆ มา เขากะบ่เฮ็ดนา เขาจ้างเฮ็ดเอาโลด เฮากะเฮ็ดคือเขาบ่ได้
ติ เพราะว่าบ่มีเงินเดือนคือเขา เขามีเงินเดือนเขากะจ้างเอา เขาจ้างเฮ็ดเบ็ดจนว่าสีเป็นเม็ดขึ้นแล้วเขากะมี
รับจ้าง เหลืออย่างเดียวสีเขาจ้างเฮ็ด คือ ป้อนใส่ปาก แต่ว่ามันกะสีข้าบายโพด ทุกมือนี่ใช้แต่เครื่องทุ่นแรง
ใช้รถ ใช้เครื่องยนต์ช่วย สนุกหาเงิน รับจ้างเฮือนปูน เฮือนพี แต่ว่าเงินหาได้กะมีแต่ส่งร้านค้าร้านเจ๊ก ร้าน
ขายรถ ร้านขายเครื่องอุปกรณ์การเกษตร เพราะว่าพากันเซนต์เฟ้นไว้ก่อนเดะ คนที่ได้เงินกะเป็นเจ๊กเป็น
ญี่ปุ่น บ้านเฮาคิดเองบ่ได้ สร้างเองบ่ได้ แถมคือมือนี่กะบ่ค่อยมีหม่องซ่อมอีก ต้องส่งศูนย์อย่างเดียว...”^{๓๒}

“...เห็นเขาเฮ็ดให้เบิ่งในยูทูบ ในโทรทัศน์ เอาโทรศัพท์สั่งการเฮ็ดนา เห็นว่าเป็นแอฟฯ ที่คิดค้น
ขึ้นเอง กะถือว่าเข้าท่าอยู่ ไถนาบังคับด้วยรีโมท นอนอยู่เทิงเฮือนไถนาเฉย แบบนั้นกะคือสีสบายคัก แต่
ว่าบ้านเฮาบ่มีแบบนั้นดอก บ่มีไฟคิดได้ปานนั้น แต่ว่าต่อไปกะคงสีมีอยู่ดอก เพราะว่าเด็กน้อยเขาเฮียน
สูงขึ้น ตอนนีเขาบ่ทันกล้าเฮ็ดกัน พ่อแม่ยังบ่ทันป๋าสไ่ป๋านา ถ้าอีกจกระยะ คิดว่า เขาเฮ็ดแน่นอน รับรอง
ว่าเขาหย่องแท้ ๆ...”^{๓๓}

๓. โอกาส (Opportunities)

๓.๑ เกษตรบำบัด ปัจจุบันความต้องการแสวงหาความสุขของมนุษย์ออฟฟิศ มีความต้องการ
ผ่อนคลายจากการทำงาน ผ่อนคลายจากภาวะทำงานหนัก ต้องการทำกิจกรรมเพื่อผ่อนคลายระยะสั้น ๆ
เพื่อช่วยบำบัดสภาพจิตใจและความอ่อนล้าจากการทำงานในห้องสี่เหลี่ยมและลดความวุ่นวายจากผู้คน
จำนวนมาก การบำบัดด้วยการทำกิจกรรมทางการเกษตรจึงเป็นอีกช่องทางที่จะช่วยบำบัดภาวะโรค
เครียดและส่งเสริมการเกษตรรูปแบบใหม่

“...ทุกมือนี่พวกครู พวกหมอ พวกข้าราชการ กะหันมาเฮ็ดไฮ้ไ่ส่นาหลายขึ้น เคยถามเพื่อนว่า เฮ็ด
ให้เหมือนเฮ็ดหยั่ง มีเงินกะหือบจ้างเฮ็ดเอาโลด เพิ่นกะตอบมาว่า มวนจ้างเฮ็ดกะจ้างเฮ็ดอยู่คือกันนั้นแหละ

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

แต่กะเหลือไว้รื้อหนึ่ง สองไร่ เอาไว้ดำ เอาไว้เกี่ยว พอให้มีกิจกรรม มีเวียก พอได้เฮ็ดเล่น คลายเครียดในมือ วันหยุด เสาร์-อาทิตย์ วันหยุดกะอยู่ไห้อุ่นๆ ได้เบิ่งข้าว ได้เบิ่งนา คลายเครียด มีความสุข...”^{๓๔}

“...เด็กน้อยมวนที่ไปเฮ็ดงานในกรุงเทพฯ มวนที่เฮียนจบปริญญา ไปเฮ็ดงานในห้องแอร์ เขากะพอหาเงินเลี้ยงกุ่มปากกุ่มท้องอยู่ แต่เขากะจ่มว่าเมื่อย เครียด งานหลาย เดี่ยวนี้กะพากันลาออกมาเฮ็ดธุรกิจเป็นของตัวเองของ ชายของออนไลน์ ชายทุกอย่างที่ขายได้ มือไต่ว่างเขากะพากันไปอยู่ทุ่งนา เฮ็ดนาแก้เซ็งแก้เครียด เขาว่าชั้นเต๊ะ เฮ็ดแล้วสบายใจ เมื่อสบายใจแล้วกะมาลุยงานหาเงินต่อ เขาว่าเป็นการมาพักผ่อน ชาร์จแบตให้คน...”^{๓๕}

๓.๒ เกษตรทางเลือก ในปัจจุบันนี้รูปแบบการทำเกษตร มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้เข้ากับสภาพสังคมและพฤติกรรมของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยมและวิถีชีวิต เกษตรอำเภอก็ได้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือก เพื่อส่งเสริมการทำเกษตรแบบอินทรีย์ การทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ รวมไปถึงการทำเกษตรแบบพึ่งพาปุ๋ยเคมี/สารเคมี ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรจะนิยมการทำเกษตรแบบผสมผสานแบบพึ่งพาอาศัยตนเอง โดยมีการปลูกพืชหลัก คือ การปลูกข้าวนาปี มีการทำเกษตรอินทรีย์ผสมผสานกับการใช้สารเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ที่เกษตรกรนำมาใช้ทำเกษตรแบบพื้นบ้าน คือ ปุ๋ยคอก ซึ่งได้จากคอกวัวคอกควายได้ถุนเถียงนา

รูปภาพที่ ๔.๙ ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์สำหรับการเพาะปลูกเกษตรแบบอินทรีย์

^{๓๔} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

“...ทุกมือนี้นักพากันอยู่ไฮ้อยู่นา บ่ค่อยอยู่บ้าน ยามค้ายามแลงกะจั่งเข้าบ้าน ลางคนฮอดยามแล้งกะบ่ค่อยพากันเข้าบ้าน อยู่นาจำบายกว่า บ่ยากนำจวนำควาย อยู่ในบ้านมันบ่มีหมองล่ำมจวนำควาย อีกอย่างกะบ่มีคอกจวนำควายได้ตะล่งเฮือนคือสมัยแต่ก่อนแต่ก็แล้ว อยู่นาจะมีน้ำ น้ำจากบาดาล น้ำจากซึมเมอร์ส บ่แห้งบ่แล้งคือแต่ก็ หนองสาละมีน้ำ เตียนนี้แอ่งมีติดโซล่าเซลล์ดูดนํ้ามาใช้ตลอดทั้งปี ปลุกผัก เห็ดไฮ้เห็ดสวนอยู่นา ทางเมื่อนากะตัก สดวกสบาย เล่นมอเตอร์ไซค์คราวเดียวกะฮอดในบ้าน บ้านเฮาส่วนหลายยังมีฝุ่นในส่นอยู่ ยังมีจวนำควายพอได้ขี่ใส่คอกเห็ดฝุ่นในส่นอยู่ เฮากะแค่หา แกลบ หอบไปไม้ไปไผ่ หอบขี่เฮอะขี่เต๋อใส่คอกให้จวนำควายมันหย่า คั่นคอกมันจั้นกะเอาแกลบมาโพะใส่ แต่ว่าทุกมือนี้นักพากะหายาก ต้องถ้ำ ต้องสั่ง แกลบเตียนนี้ต้องซื้อเอาเต๊ะ แถมบางเทื่อต้องจองไว้นา บ่คือแต่ก็แต่ก่อนเต๊ะ ยู่ข้าวไปสี กะห่ายเอาแกลบหลังโรงสีใส่ส่บยู่มาใส่คอกจวนำควายนำ แต่ละเฮือนกะมีฝุ่นในส่นหลายอยู่ เตียนนี้จำบายคัก ขนฝุ่นในส่นกะจั่งเอา ชุมรับจ้างเขาเหมาคอกแล้วขนในส่นารถแตกไปเทใส่มาให้โลด ปุ๋ยเม็ด ปุ๋ยเคมี กะใส่อยู่ หม่องได้บ่งาม หม่องได้เป็นเพลี้ยกะต้องใช้เคมีช่อย...”^{๓๖}

“...บ้านเฮาใช้ทั้งฝุ่น ใช้ทั้งปุ๋ยเม็ด ฮอดยามเดือนหก กะขนฝุ่นในส่น ถ้าหม่องได้บ่งามกะค่อยใส่ปุ๋ยเคมีช่อย ปลุกผักหน้าแล้ง หลังจากเกี่ยวข้าวแล้ว ส่วนใหญ่กะใส่ฝุ่นคอก เอาฝุ่นซึ่งข้าวนี้แหละใส่ มันจ้งงาม พวกยา พวกเคมีกะมีใช้อยู่ แต่ใช้บ่หลาย กะแล้วแต่ ถ้ามันมีโรคกะต้องใช้ ที่บ่ใช้เคมีกะเพราะว่าพืชผักส่วนใหญ่ปลุกกินในครัวเฮือน ถ้าเหลือจ้งพากันปิดไปขาย ส่วนใหญ่กะคือปลุกกิน จ้งว่าเพิ่นบ่ค่อยใส่ยา พวกเพิ่นปลุกขาย เพิ่นกะฉินยาแหล่ว คั่นชั้นบ่ทันขาย อยู่เฮือนกะเห็ดพอได้กิน เห็ดตามแนวในหลวง ร.๙ เป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง บ่ได้ซื้อเขากินดอก ผักเล็ก ๆ น้อย ๆ กะลงไปเล็มเอาในสวน กะพอได้อยู่ได้กิน ได้ใส่ผัด ใส่แกง ใส่ต้ม แต่ว่าสีให้ท่างให้มี กะบ่มีดอก แต่พอได้อยู่ได้กิน บ่ขาดปาก บ่ได้หิว กะดีตามที่ในหลวงเพิ่นสอนไว้อยู่เต๊ะละ...”^{๓๗}

๓.๓ เกษตรแปลงใหญ่ การรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อผลิตสินค้าทางการเกษตรให้ได้จำนวนมาก ๆ เพื่อส่งเสริมสินค้าเกษตรให้กับผู้รับเหมาหรือพ่อค้ารับซื้อสินค้าเกษตร ซึ่งเดิมที่ชุมชนแห่งนี้จะมีลักษณะต่างคนต่างผลิต เมื่อผลิตได้ก็จะนำไปขาย เช่น ข้าวจะนำไปขายโรงสีข้าว มันสำปะหลังจะนำไปขายลานมัน ผักชนิดต่าง ๆ ใส่รถพ่วงข้าง/มอเตอร์ไซค์พ่วงข้าง นำไปเร่ขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งทำให้เกษตรกรมีต้นทุนและความเสี่ยงในการขนส่งสินค้าเกษตรไปขาย แต่การรวมตัวกันเป็นเกษตรแปลงใหญ่ จะเป็นการร่วมตกลงกันผลิต โดยทำสัญญาและข้อตกลงกันว่า แต่ละคนจะปลูกจำนวนเท่าไร ใช้

^{๓๖} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

พื้นที่ที่ไร่ กิ่งงาน เพื่อการเพาะปลูก มีการกำหนดวันที่ที่แน่นอนสำหรับการรับซื้อ จากพ่อค้ารับซื้อสินค้าเกษตร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำเกษตรมากยิ่งขึ้น

“...บ้านเฮามีการรวมตัวกันปลูกผักต่าง ๆ ตามที่ผู้ใหญ่ใจดีเพิ่นสิมารับซื้อ เพิ่นมีการประกันราคาให้ เพิ่นสิมารับซื้อตามที่เพิ่นกำหนดมือให้ ผู้ใหญ่ใจดีเพิ่นมาชวนปลูก เพิ่นกะมารับซื้อ เดียวนี้เพิ่นมาชวนปลูกหัวสิงไค เพิ่นรับซื้อกิโลละ ๑๕ บาท ทั้งหัวทั้งใบ เพิ่นเอาเบ็ด ปลูกไว้กะราว ๆ ๔ เดือน ฝัปลูกกะมาลงทะเบียนปลูก สิปลูกจักไร สิปลูกจักงาน ถ้ามีที่มีทางหลายกะปลูกหลายกะได้ งานหนึ่ง สองงาน หรือเป็นไร่กะได้ กะลงทะเบียนไว้เลย แต่ว่าคนกะยังย่านอยู่ เฮากะยังบ่ทันกล้าปลูกหลายปานใด...”^{๓๘}

“...ไปประชุมมามือก่อน เกษตรอำเภอเพิ่นมีพันธุ์หน่อกล้วยหอมมาแจก เพิ่นมีนายทุนมาชวนปลูก แต่ว่าต้องไปลงทะเบียนปลูกเดี๋ยละ กะแล้วแต่เฮา ว่าสิปลูกจักงาน จักไร คั้นเฮาลงทะเบียนไป เพิ่นกะจะคำนวณพื้นที่เพาะปลูกและเพิ่นสิให้หน่อกล้วยตามจำนวนพื้นที่ ปลูกแล้วเพิ่นกะสิลงมาช่วยดูแล ให้ความรู้ การใส่ปุ๋ย การดูแล การตัดหน่อ การตัดใบ ฮอดยามเพิ่นกะสิมารับซื้อ แต่ว่าบ้านเฮาจะเจ้าบ่ทันมีฝัอยากปลูก ขะเจ้าบ่มีพื้นที่ปลูกนำแหล่ กะเลยยังบ่ทันมีฝัสนใจ...”^{๓๙}

๓.๔ เกษตรเพื่อสุขภาพ สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมจากที่ทำงาน มีการสะสมความเครียด รวมไปถึงเทรนด์การทำงานพืชผักปลอดสารพิษเพื่อสุขภาพ เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เกษตรกร ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรเพื่อช่วยรักษาสุขภาพความอ่อนล้าจากการทำงานในออฟฟิศ ใช้สีเขียวจากพืชผัก นาข้าว กลิ่นอายบรรยากาศจากท้องทุ่งนาแบบบ้าน ๆ ช่วยฟื้นฟูสุขภาพทั้งทางร่างกายและสภาพจิตใจ การปลูกพืชผักปลอดสารพิษหรือผักออร์แกนิกสำหรับกลุ่มลูกค้าที่รักสุขภาพ เช่น ลดความอ้วน เบาหวาน ลดน้ำหนัก รักษารูปร่าง ผิวพรรณ ฯลฯ

“...การที่บ่ขายมูลพอมูลแม่ ยังฮักเฮ็ดเฮ็ดไส่นา แม้ว่าสิไปเฮ็ดเวียก เฮ็ดการเฮ็ดงานเมืองกรุง เมืองล่าง ไปจนสุดแล้ว คั้นสู้บ่ไหว แหงเฮ็ด แหงจัง อย่างน้อยกะกลับมาบ้านเฮา ยังมีนา มีเฮือน มีสวน พอได้เฮ็ดนา ได้ข้าว พอได้กินอยู่ ส่วนแนวกินกะปลูกผักปลูกหมี่ ปลากระมื่ออยู่ในหนองสระ มีกบ มีเขียด มีแนวอยู่แนวกิน หาเก็บเห็ด ได้แมงจิ้งจก กะพอได้อยู่ได้กิน บ่ตายอดตายอยาก แต่กะบ่พอรวยคือกัน มาอยู่บ้านเฮากะถือว่าเป็นการฟื้นฟูสภาพจิตใจและร่างกาย สิได้แข็งแรง สดชื่น สมบูรณ์ตัวละ ถ้าว่าเขาอยากกลับไปสู่งานเฮ็ดเวียกในเมืองกรุงเมืองล่างใหม่ กะลงไปเฮ็ด มันบ่ได้คายัง...”^{๔๐}

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

“...เดี๋ยวนี้มันมีแบบพวกรักษาสุขภาพ พวกเพิ่นเฮ็ดงานในห้องแอร์ พวกรับราชการ พวกครู เจ้าหน้าที่ อบต. มีแต่พวกที่เฮ็ดงานอยู่หน้าคอม อยู่โต๊ะ บ่ค่อยได้เฮ็ดเวียกออกแสง บ่ได้ยก บ่ได้ย่าง เพิ่นกะลื้อว้นแน่ สุขภาพบ่ดีแน่ สิ้นมันแพทย์หรือเพิ่นได้คำแนะนำจากทางใต้แหละ ให้รักษาสุขภาพ ให้กินพวกผักปลอดสารพิษ ปั่นผักกินเพื่อสุขภาพ เอือนไตสวนไตที่เพิ่นปลูกผักแล้วบใส่ยา เห็นเพิ่นขายดิบขายดีคักเด๊ะ ขายให้พวกรักษาสุขภาพนี่แหละ...”^{๔๑}

๔. อุปสรรค (Threats)

๔.๑ การละทิ้งอาชีพเกษตรกรรม การมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นของบุตรหลานเกษตรกร ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของพวกเขาลำบากขึ้นอยู่กับการเรียน ท่ามกลางการเรียนในศาสตร์ที่ตนเองกำลังศึกษา ทำให้ขาดความรู้และการลงมือทำเกษตรตามแบบบรรพบุรุษที่เคยถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งก็เกิดจากความหวังดีของพ่อแม่ที่ไม่ต้องการให้บุตรหลานต้องได้รับความทุกข์ยากลำบากเช่นเดียวกับตนเอง จึงไม่ถ่ายทอดวิธีการทำเกษตรและไม่ใช้งานบุตรหลานให้ทำเกี่ยวกับการเกษตร ดังนั้น เมื่อบุตรหลานเติบโตขึ้นมา พวกเขาเหล่านั้นจึงละทิ้งอาชีพเกษตรกร หันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ตามที่พวกเขาเหล่านั้นได้ศึกษาเล่าเรียนมา นอกจากนั้น วัยรุ่นสมัยใหม่ได้รับเอาข่าวสารจากสื่อออนไลน์ ต้องการเสพความหรูหรา ต้องการความสะดวกสบาย ต้องการงานสบาย ได้เงินเร็วและได้ผลตอบแทนสูง จึงส่งผลให้เกิดการขายพื้นที่ทำกิน ที่ไร่ ที่นา ที่ดินมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ แล้วหันไปประกอบอาชีพอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงและไม่ต้องทำงานหนักแบบต้องตากฝนตากแดด ทำงานตรากตรำอยู่กลางดินกินกลางแดด

“...เด็กน้อยทุกวันนี้ เขาเฮ็ดนาบ่เป็นดอก พ่อแม่เขาบ่สอน บ่หัด บ่แอบ ให้ลูกเฮ็ดนาเป็น พวกกันย่านแต่ลูกลำบาก จนว่ามันเฮ็ดหยั่งบ่เป็น แต่กะจั่งว่า มันกะพากันเขียนหนังสือเนาะ เขียนจบมันกะไปเฮ็ดการเฮ็ดงานทางอื่น เฮ็ดงานบริษัท เฮ็ดงานเป็นเจ้าเป็นนาย ซำบายกว่าเฮ็ดนา ได้เงินหลายกว่า เด็กน้อยเขาจะเลยพากันเลือกเฮ็ดเวียกเฮ็ดงานอยู่บริษัท เป็นเจ้าเป็นนาย เฮ็ดงานในห้องแอร์ ใหนาสาโท เปิดรุ่นพ่อรุ่นแม่ คีตว่า เขาสิพากันขึ้นมาขายคัก ๆ คือสิบมีไฟจ้งไว้ หรือว่าพากันขึ้นมาเฮ็ดนาดอก...”^{๔๒}

“...พ่อแม่บ่สอนลูกให้เฮ็ดเวียก บ่หัด บ่แอบใส่นา ส่งลูกเขียนอย่างเดียว เลิกโรงเรียนมาจะพากันเลาะบ้าน มันหื้อสิเมื่อนาออกไปท่งกัน ต่อไปมีแต่มันสิพากันขายนาไปซื้อบ้านในเมืองพุ้นแหละ กะจั่งว่าเนาะยุคของเขา เขียนจบสูง จบปริญญา สิม่าเฮ็ดนามันกะบ่คือ โดนไปภายภาคหน้าคือสิพากันขายนากันเปิด แต่ว่าทุกวันนี้ ใบที่ใบทางสวนใหญ่กะอยู่หน้า ธกส. พุ้นแหละ พากันเอาไปจำไว้ เอาเงินออกมาใช้ก่อน เอาเงินมาใช้ส่งเขียนลูกนี้แหละ บ่มีกะซื้อให้มัน เสื้อเบาะ รถเบาะ โทรศัพท์เบาะ บ่เอาใจกะเครียด

^{๔๑} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

ให้ พ่อแม่กะย่านลูกบ่เรียนกะหามาประเคนให้ มันเป็นแนวนั้นเปิดละ ติดสแตไปนำกันเปิด คีตว่าเปิดฮุ่น พ่อฮุ่นแม่ไปแล้ว ทรงคือสิไปทางขายมูลเบ็ดแหละ คันสิยังเฮ็ดไฮ้ใส่่นากะยังพอมืออยู่ดอก แต่คือสิมีน้อยเท่าที่ซอมเบ็งพฤติกรรมการใช้ชีวิตของเด็กน้อยทุกมือนี่คือสิยาก คือสิไปทางขายพุ้นละหลาย...”^{๔๓}

๔.๒ ชุดความรู้การเกษตรจากสื่อออนไลน์ การได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อออนไลน์ โดยไม่มีการกรองข้อมูลถือว่าเป็นภัยอันตรายต่อเกษตรกรอย่างมาก เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถใช้สื่อออนไลน์ได้ค่อนข้างดี แต่ขาดความรู้เกี่ยวกับการกรองข้อมูล ไม่รู้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลจริง ข้อมูลใดเป็นข้อมูลเท็จ โดยเฉพาะข้อมูลโฆษณาในเพจเฟซบุ๊กและยูทูบ ซึ่งทำให้เกษตรกรหลายคนหลงเชื่อนำมาทำตาม และทำการสั่งซื้อสินค้าที่โฆษณา ซึ่งผลที่ได้คือ โดนหลอกหลวง ทำไม่ได้ตามที่คลิปวิดีโอแนะนำ ทำให้เสียเงินเสียทอง เสียเวลา และไม่เกิดประโยชน์ต่อการทำการเกษตร แต่ถ้าหากไม่ส่งผลเสียหรือส่งผลกระทบต่อการเพาะปลูกก็ถือว่ามีความโชคดี แต่ถ้าหากส่งผลเสียต่อการเพาะปลูกก็ยิ่งจะทำให้ขาดทุน ส่งผลให้เกษตรกรรายนั้นเกิดภาวะเครียดและส่งผลกลายเป็นปัญหาครอบครัว

“...โทรศัพท์มือถือเดี๋ยวนี้อ่านเป็นเบ็ด บ่ว่าเด็กน้อย ผู้หนุ่ม ผู้สาว ผู้เฒ่า ผู้แก่ เปิดเบ็งในเฟซในไลน์ ยูทูบ กะมีเบ็ง เชี่ยกันเบ็ดมือ ทั้งพ่อใหญ่ทั้งหลาย แต่กะเป็นห่วงอยู่ดอกกับเรื่องออนไลน์ เพราะว่านำบ้านเฮาถูกเขาหลอกหลาย แต่บ่แม่นคอลเซ็นเตอร์เดะ มันสิเป็นการหลอกในลักษณะที่ตัวให้ชื่อของแบบว่าเพิ่นพากันไปเบ็งเกี่ยวกับการเฮ็ดเกษตร ปลุกผัก เฮ็ดปุ๋ยใส่ข้าว วิธีปลูกข้าวให้ได้ข้าวหลาย ข้าวเป็นฮวงงาม เขากะสิมีแนวมาล่อขาย เพิ่นผู้เชื่อคนไว เพิ่นกะสิซื้อมาลองเฮ็ดคือในโทรศัพท์นั่นแหละ กะเอามาเฮ็ดตาม แต่ปรากฏว่า มันบ่ได้คือในโทรศัพท์ดี มันบ่เป็นคือจิ้งจิด สีสั่งคั้น เขากะบับบ่ ชื่อแล้วบับบ่ คั้น กะเลยเป็นว่าโดนคนในโทรศัพท์เขาดัมเขาดั่วขายของให้...”^{๔๔}

๔.๓ การลอกเลียนแบบ ปัญหาใหญ่ของการทำเกษตรแบบชาวบ้านที่ไม่สามารถก้าวข้ามได้ คือ การลอกเลียนแบบความสำเร็จ กล่าวคือ หากปีใดปลูกพืชชนิดหนึ่งแล้วปรากฏว่า ราคาดี ราคาแพง ปีถัดไปเกษตรกรจะหันไปปลูกพืชชนิดนั้นเป็นจำนวนมาก จนเกิดภาวะสินค้าเกษตรล้นตลาด เกินความต้องการของผู้บริโภค เช่น การปลูกแตงร้าน เมื่อปีที่ผ่านมาราคาแตงร้าน ราคาแพง พอถึงปีนี้เกษตรกรก็ปลูกแตงร้านเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีโอกาสราคาจะตกต่ำ ราคาถูก และสินค้าล้นตลาด

“...ปัญหาของไต่บ้านเฮาเกี่ยวกับเฮ็ดเกษตร กะคือ การเฮ็ดแบบเดียวกัน เฮ็ดตามกัน เห็นว่าผู้ไต่เฮ็ดแล้ว ขายได้ ขายแล้วได้ราคาดี มีลูกค้า ขายได้เงินหลาย กะสิแห่กันไปปลูก ไปเฮ็ดนำกัน พอมันหลายแล้ว ราคามันกะตก แล้วกะพากันมานั่งจ่มว่า ราคาบ่ดี บ่คุ้มกับค่าเฮ็ดที่ลงทุนลงฮอนไป ฮู้จั่งซึบเฮ็ด

^{๔๓} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

กะแล้ว แต่ถามว่า จี๋บ? กะบ่จี๋เอ๊ เพื่อหน้าเพื่อใน มีแนวอื่นที่ไต่บ้านปลูกได้ราคากะปลูกนำจะเจ้าอีก กะเป็นคือเก๋ ถ้าถามว่าหลุบ? กะคงสิบ่เข้าเนื้อดอก ขายได้อยู่ แต่กะบ่พอรวย ถ้าเหลือกะเอาไว้กิน เอาไว้เป็นของฝากของต๋อนให้ลูกให้หลาน ให้พี่ให้น้องได้เอาไปกินน้ากัน...”^{๔๕}

“...ปลูกหยั่งกะพากันแห่ปลูกน้ากัน มันสิได้ราคาอยู่ตัวละ บ่พากันรวมกลุ่มกันปลูก แล้วหาตลาด หรือพ่อค้ารับซื้อเพิ่นมารับซื้อฮอดบ้าน เดียวนี้มันมีคนมารับซื้อฮอดคันไคเฮือนแล้ว แต่ว่า ผู้เพิ่นมักง่าย เพิ่นกะยังเฮ็ดคือเก๋ เขาให้ไปลงทะเบียนเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรกะบ่ไปเฮ็ด ไปลงน้าเขา เห็นว่าเขาเฮ็ดได้ราคาดีกะไปแสนแหล่นเฮ็ดน้าเขา พอเฮ็ดแล้วขายบ่ได้น้าเขา เขาบ่รับซื้อ กะไปด่าไปจ่มให้เขา อันนี้กะมีหลายในบ้านเฮา ปีที่แล้วบักแตกเป็นราคา ราคาแพงคัก ไผ่เฮ็ดบักแตกมีเงินเต๊ะ เฮ็ดบักแตกมีเงินเก็บชะว่าซัน ตกมาปีนี้กะพากันปลูกบักแตกกันเบ็ดเทิง เต็มไปเบ็ด ว่าแม่นทุกเฮือน แต่ว่าปีนี้จักสิเป็นราคา บ่ นี่ยังบ่ทันจัก ถ้าเบิ่งว่าต๋อนเขามารับซื้อ ราคาสิเป็นจั่งไค แต่กะคิดว่ามีคนจ่มอยู่ดอก...”^{๔๖}

๔.๔ ภาระหนี้สิน ภาระหนี้สินและเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่ออุปสรรคข้ออื่น ๆ คือ ภาระหนี้สิน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เกษตรกรต้องดิ้นรนให้พ้นภาระหนี้สินอันรกรุงรังให้หมดสิ้นเร็วที่สุด แต่การดิ้นรนสักเท่าไรก็ยังไม่พว้น ยุ่งเหยิงเหมือนลิงแกล่ ยิ่งแกล้งติด เช่น ต้องการมีรายได้เพิ่มโดยการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาช่วยเพิ่มผลผลิต อาทิ เช่น รถเกี่ยวข้าว โดรนเพื่อการเกษตร รถไถนาถ่วงขับ ฯลฯ ซึ่งผลปรากฏว่า การไปซื้อรถเกี่ยวข้าวประเภทเงินผ่อนของเกษตรกร กลายเป็นว่ายิ่งสะสมหนี้สินก้อนโต ต้องแบกรับภาระหนี้สินก้อนใหญ่ จากที่เคยมีหนี้ไม่มากนักกลับกลายเป็นหนี้จำนวนมหาศาล ขณะเดียวกันรถเกี่ยวข้าว นั้น สามารถทำงานหาเงินจากเกษตรกรในชุมชนโดยการรับจ้างเกี่ยวข้าวได้เพียงไม่เกิน ๓๐ วัน/ปี เท่านั้น ส่วนวันเวลาที่เหลือทั้งปีกลับกลายเป็นภาระที่เกษตรกรจำเป็นต้องแบกรับ จำเป็นต้องหารายได้จากแหล่งอื่นมาใช้หนี้จากการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาใช้

“...เฮ็ดไฮ้ไสนากะมีแต่หนี้แต่สิน เพราะว่าหยั่งติ กะเพราะว่า ความมั่งง่าย มักสะดวงสบาย เฮ็ดนาขายข้าวกะพอสิได้เงินอยู่ดอก แต่ว่า เรื่องอยู่เรื่องกิน ทุกมือนี๋กะมีแต่ซื้อ หากินแบบแต่พ่อแต่แม่บ่ค่อยมีแล้ว แบบแบกแหล่งหนอง ลงกุด ลงฮ่อง บ่มีแล้ว กะบู ตักแตน กู้ดจี๋ เด็กน้อยมันกะกินบ่เป็นแล้ว กินแต่ของตลาด กินของเซเว่น กะเลยมีแต่ซื้อกับซื้อ เฮ็ดนาปีละเทื่อ ขายข้าวได้มันกะเบ็ดเป็นเต๊ะ เบ็ดกะเบ็ดน้า ความกินความอยากนี้แหล่ บ่พอกินกะหาจับหาบายน้าอายน้าน้องตัว หม่องเอาอีหลีทุกปีกะคือกองทุน

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

เงินล้านหมู่บ้าน เปิดหม่องหลายกะสียากฮอดครุบาในวัดพุนั่ว มั่นกะเลวนอยู่กับหนี้กับสินอยู่นี้แหละ หาได้กะใช้หนี้ ใช้หนี้แล้ว ส่งต้นส่งดอกเปิด กะเอาออกมาใหม่ วนเวียนเป็นหนี้เปิดจักเทื่อ...^{๔๗}

“...หนี้หลายคักครุบา เอ็ดนาทุกมือนี่ส่วนหลายกะมีแต่หนี้แต่สิน คืออยู่เอื่อนนี้ บ่ได้อยู่ได้เซา ย้อนว่าเอารถอีเหลื่อง เอารถเกี่ยวข้าว ตอนอยากได้มันกะบ่ได้คิดแหล่ว แต่ตอนได้มันมาแล้วนี่ติ ได้หนี้มา พร้อมแหล่ว สืออยู่ซื่อ ๆ ได้ติ กันหื้อสิดีได้จบแป้นเอื่อน มีแต่ไปกับไป ถ้าบ่ไปหนี้มันกะนำกันไล่หลัง จำเป็น กะต้องไปหาเงิน เอ็ดทุกอย่างเพื่อสิดีได้เงินมาใช้หนี้ บ่ค่อยได้อยู่เอื่อน จนว่าเอื่อนสิเป็นเอื่อนฮ้าง ไปหาทั้ง ผัวทั้งเมีย ถ่มลูกที่กำลังเฮียนหนังสือกะผ่องนั้น มั่นกะเลมารุมมาตุ้มกัน ถ้าเอ็ดคือแต่พ่อแต่แม่ มั่นกะพอกินพอยากอยู่ดอก แต่กะอย่างว่าเนาะ ความอยากได้ของคน เฮากะอยากได้อะไรมีเนาะช่วงนั้น กะเลย เป็นว่าเป็นหนี้เป็นสิน แต่ตอนนี้กะใกล้สิเปิดแล้วละ สิบเป็นไทยแล้ว เปิดแล้วสิจ็อบ? ปากมันกะบอกว่าจ็อบ อยู่หนี้แหละ แต่ฮอดยามอีหลีมันสิออกลายใต้กะอีกเทื่อหนึ่งเนาะ...”^{๔๘}

รูปภาพที่ ๔.๑๐ เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เกษตรกรนำเข้ามาใช้และแบกรับภาระหนี้สิน

^{๔๗} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๔๘} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

๔.๒ ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

การดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือ เพื่อส่งเสริมการเก็บรวบรวมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน คณะผู้วิจัยได้ทำการออกแบบกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพื่อเป็นการไม่กระทบต่อการตัดสินใจหรือเป็นการแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่คาดเคลื่อนและอาจจะไม่รู้ความร่วมมือหรือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการออกแบบกิจกรรมเพื่อเป็นส่งเสริมการเก็บรวบรวมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้ออกแบบกิจกรรมออกเป็น ๒ กิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมที่ ๑ : การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

กิจกรรมที่ ๒ : การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านกิจกรรมบุญคูณลาน

การขับเคลื่อนทั้ง ๒ กิจกรรมดังกล่าว มีรายละเอียดและการลงมือทำร่วมกันกับชาวบ้านโดยการมีส่วนร่วม การลงแรงร่วมกัน มีขั้นตอนและกระบวนการ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๔.๒.๑ กิจกรรมที่ ๑ : การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

กิจกรรมการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมาย เพื่อเชิญชวนเกษตรกรในพื้นที่ที่เป็นชาวบ้านทั่วไปในชุมชนตำบลกุดยาลวน ให้หันมาตระหนักและใส่ใจกับสมบัติมรดกตกทอดของบรรพบุรุษที่เก็บรักษาไว้ เป็นมรดกในรูปแบบของเมล็ดพันธุ์และพืชผลทางการเกษตรไม่ให้เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นสายพันธุ์แบบดั้งเดิมให้สูญหายไปกับความมั่งง่าย ความสะดวกสบายของลูกหลานที่ทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยลิ้มรสมรดกแห่งเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิม สำหรับการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมในครั้งนี้ มีทั้งหมด ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เชิญชวนชาวบ้าน/เกษตรกร ให้นำเมล็ดพันธุ์พืชภายในครอบครัวของตนเองมาเข้าร่วมกิจกรรม กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ เพื่อต้องการให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรที่จะเข้าร่วมอบรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์จากเกษตรอำเภอตระการพืชผล ได้นำเอาเมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในครัวเรือนของตนเองมาร่วมกิจกรรม ซึ่งแต่ละท่านสามารถนำเมล็ดพันธุ์มาร่วมกิจกรรมได้มากกว่า ๑ ชนิด คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มคัดเลือกตัวแทนชาวบ้าน/เกษตรกรของแต่ละหมู่บ้านในตำบลกุดยาลวน ซึ่งมีทั้งหมด ๗ หมู่บ้าน โดยการคัดเลือกจากกลุ่มแกนนำเกษตรกรหมู่บ้าน เกษตรกรที่มีการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกรที่ทำเกษตรเพื่อส่งขายกลุ่มนายทุนพ่อค้าคนกลาง และเกษตรกร/ชาวบ้านแบบดั้งเดิม โดยมีการลงทะเบียนก่อนร่วมอบรม จำนวน ๔๐ คน แต่เมื่อถึงวันอบรมจริงปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่า ๗๐ คน ซึ่งถือว่าการขับเคลื่อนกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านประสบความสำเร็จ เพราะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม

มากกว่าที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ วิธีการที่คณะผู้วิจัยจะได้เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านจากเกษตรกรหรือชาวบ้าน มาร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ มีวิธีการและกระบวนการ การลงพื้นที่ร่วมกับชุมชน ดังนี้

๑. ประชุมวางแผนร่วมกันระหว่างทีมคณะผู้วิจัยกับแกนนำเกษตรกรระดับตำบลของตำบลกุดยาหลน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

๒. ประสานงาน ขออนุญาตการใช้พื้นที่เพื่อการดำเนินการจัดกิจกรรม และแจ้งผู้นำชุมชนให้รับทราบ พร้อมทั้งทำหนังสือเชิญเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบไปด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่

๓. คณะผู้วิจัยและตัวแทนเกษตรกรภายในชุมชน ลงพื้นที่สอบถาม สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรที่ลงทะเบียนรายชื่อเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมกับแจกถุงซิปลงเพื่อให้เกษตรกรบรรจุเมล็ดพันธุ์ที่เป็นเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน นำมาเข้าร่วมกิจกรรมในวันงานอบรม

๔. ชาวบ้าน/เกษตรกรที่ลงทะเบียนเข้าร่วมอบรม ได้นำเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านบรรจุถุงซิปลงมาร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งทั้งอธิบายถึงความเป็นมา วิธีการปลูก ผลผลิตที่ได้ต่อปี ความแตกต่างระหว่างพืชที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านกับพันธุ์พืชของบริษัททางการเกษตรที่ผลิตขึ้นมาขายในตลาด

รูปภาพที่ ๔.๑๑ กิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

ขั้นตอนที่ ๒ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์จากเกษตรอำเภอตระการพืชผล

ขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานวิจัย โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นพืชประจำถิ่นในเขตอำเภอตระการพืชผล จากผู้เชี่ยวชาญของสำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล โดยกิจกรรมในครั้งนี้เกษตรอำเภอฯ ได้มอบหมายให้ “นายศรัณย์ณัฐ สารโมฬี” เกษตรประจำตำบลกุดยาลวน เป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชที่ถูกต้อง ถูกวิธี พร้อมทั้งแนะนำให้ทราบวิธีการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ อาทิ เช่น ถั่วฝักยาว แตงร้าน เม็ดข้าวโพด และอื่น ๆ มีวิธีการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ คือ การเก็บผลผลิตรุ่นที่สอง โดยใช้การวัดระยะของเครือหรือเถาของพืช ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับขา ระดับเอว-อก และระดับหัว เมล็ดพันธุ์ที่ดีควรเก็บอยู่ที่ระดับเอว-อก เมื่อเอาเมล็ดพันธุ์ออกจากลูกหรือฝัก ควรใช้วิธีการตากผึ่งลม ไม่ควรใช้วิธีการตากแดด เพราะจะทำให้เมล็ดพันธุ์แห้งจนเกินไปและทำให้อัตราการงอกใหม่ลดลง ควรนำเมล็ดพันธุ์เก็บใส่ขวด ปิดฝาให้แน่น หรือนำวัสดุที่ป้องกันอากาศจากภายนอกเข้าไปสู่ภายในได้ค่อนข้างยาก เช่น ถุงซิปลูญญากาศ เป็นต้น หลังจากนั้นให้นำไปเก็บไว้ในตู้เย็นชั้นปกติ (ไม่ควรใส่ช่องฟิต) ซึ่งจะทำให้สามารถเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ได้มากกว่า ๑ ปีขึ้นไป ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว มีวิธีการต่อไปนี้

๑. ทำหนังสือประสานงานขอความร่วมมืออนุเคราะห์วิทยากร ผู้มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชจากสำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล

๒. ประสานงานผู้นำชุมชน แกนนำเกษตรระดับตำบล เพื่อคัดเลือกชาวบ้าน/เกษตรกร เข้าร่วมการอบรม โดยการลงทะเบียนด้วยความสมัครใจของผู้เข้าร่วมอบรม

๓. การบรรยายเชิงวิชาการเกี่ยวกับปัญหาการเก็บเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรตำบลกุดยาลวน และแนะนำวิธีการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ถูกวิธี รวมไปถึงการสังเกตพืชระบบปิด (Close Seeds) และพืชระบบเปิด (Open Seeds) มีความแตกต่างกันอย่างไร เกษตรกรควรจะเก็บหรือทิ้งเมล็ดพันธุ์พืชชนิดใดบ้าง เพื่อความเหมาะสมและไม่เสียเวลาในการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชผิดชนิด หรือผิดประเภท

๔. วิทยากรตอบข้อซักถามและข้อสงสัยจากผู้เข้าร่วมอบรม เช่น จะสังเกตอย่างไรระหว่างเม็ดแตงร้านปลูกหน้าแล้งกับเม็ดแตงร้านปลูกหน้าฝน ฯลฯ

ขั้นตอนที่ ๓ การแนะนำและพิจารณาเมล็ดพันธุ์ระบบปิดและเมล็ดพันธุ์ระบบเปิด ขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาเมล็ดพันธุ์พืชของชาวบ้าน/เกษตรกร ที่ได้นำมาจากบ้าน โดยการใส่ถุงซิปลูญญากาศที่ได้แจกไว้ในคราวลงพื้นที่สอบถาม สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การประสบปัญหาการทำอาชีพเกษตรกรรมของผู้คนในชุมชนตำบลกุดยาลวน โดยการสุ่มหยิบถุงเมล็ดพันธุ์พืชของเกษตรกร/ชาวบ้าน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีวิทยากร คือ “นายศรัณย์ณัฐ สารโมฬี” เกษตรประจำตำบลกุดยาลวน “นายเทพประทาน เกษมสุข” นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน และ “นางสาวโชติกา แสนวงษ์”

รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน โดยการชักถามรายละเอียดต่าง ๆ จากเจ้าของเมล็ดพันธุ์ เช่น วิธีการจัดเก็บ มีวิธีการจัดเก็บอย่างไร เก็บรักษาสายพันธุ์ชนิดนี้มานานเท่าไร ผลผลิตจากการปลูกต่อเนื่องเป็นอย่างไร มีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์กับชาวบ้านอื่น ครวเรือนอื่น เพื่อป้องกันการกลายพันธุ์ และต้นพืชแคระแกร็นหรือไม่ นอกจากนั้นวิทยากรได้อธิบายเกี่ยวกับการสังเกตเมล็ดพันธุ์ที่เป็นระบบเปิด (Open Seeds) และเมล็ดพันธุ์ที่เป็นระบบปิด (Close Seeds) วิธีการสังเกตเมล็ดพันธุ์ที่บรรจุภัณฑ์ของขายในตลาด ควรสังเกตผลากที่ระบุเป็นพืชระบบปิดหรือระบบเปิด ถ้าหากเป็นระบบเปิดจะสามารถเก็บรักษามะล็ดพันธุ์ได้ นำไปปลูกและขยายพันธุ์ได้อีก ๓ ครั้ง หลังจากนั้นให้สรรหามะล็ดพันธุ์จากแหล่งเพาะพันธุ์ที่อื่น มาปลูกทดแทน เพื่อป้องกันการกลายพันธุ์และต้นพืชแคระแกร็น ซึ่งทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตน้อย สิ้นเปลืองงบประมาณ ไม่คุ้มกับการลงทุน ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้มีวิธีการ ดังนี้

๑. วิทยากรทำการสุมหีบเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่เกษตรกร/ชาวบ้าน นำมาร่วมกิจกรรม โดยการเรียกชื่อตามที่เขียนระบุไว้หน้าถุงหีบ ทำการชักถาม ชื่อเมล็ดพันธุ์ ความเป็นมา รายละเอียด วิธีการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ ฯลฯ จากเจ้าของเมล็ดพันธุ์

๒. อธิบายความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชระบบปิด (Close Seeds) และเมล็ดพันธุ์พืชระบบเปิด (Open Seeds) มีความแตกต่างกันอย่างไร ใช้กระบวนการและวิธีการจัดเก็บแตกต่างกันอย่างไร โดยแนะนำการเก็บด้วยภาชนะมิดชิด ไม่สัมผัสอากาศภายนอก ควรใช้ภาชนะสุญญากาศ หรือถุงซิปล็อค และนำเก็บรักษาไว้ในอุณหภูมิตู้เย็น

๓. แนะนำการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน จากการสุมเลือกของวิทยากร โดยแนะนำวิธีการ การเลือกวัสดุ อุปกรณ์ และภาชนะจัดเก็บ เปิดโอกาสให้เจ้าของเมล็ดพันธุ์ชักถาม และสอบถาม คุณสมบัติของพืชต่อการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

รูปภาพที่ ๔.๑๒ วิทยากรให้คำแนะนำและตอบข้อซักถามเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างความสามัคคีแบบมีส่วนร่วมลงมือปลูกเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านร่วมกัน การลงมือปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมอบรมในกิจกรรมครั้งนี้ นำมาร่วมกิจกรรมถือว่าเป็นขั้นตอนการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านไว้ที่สวนของเกษตรกรเพียงแห่งเดียว ซึ่งในอนาคตสวนผักที่เกษตรกรในชุมชนตำบลกุตยาชวนร่วมกันปลูกด้วยความสามัคคีจะกลายเป็นศูนย์อนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ซึ่งการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ที่เป็นพืชพื้นบ้านใช้พื้นที่สวนของตาน้อย (นายดำรง เจริญวงศ์) เป็นพื้นที่เพาะปลูก เพื่อรักษาและสืบทอดสายพันธุ์หรือเมล็ดพันธุ์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งขั้นตอนดังกล่าว มีวิธีการ ดังนี้

๑. จัดเตรียมทอวงกลม จำนวน ๔๐ วงกลม (สำหรับพันธุ์พืชพื้นบ้าน จำนวน ๔๐ ชนิด) ใส่ดิน ร่วนปนทราย พรวนดิน และใส่ปุ๋ยคอก พร้อมปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ที่ได้รับเมล็ดพันธุ์จากผู้เข้าร่วมอบรม
๒. ผู้เข้าร่วมอบรม นำเมล็ดพันธุ์พืชของตนเองที่เตรียมมา ร่วมปลูกลงในทอวงกลม
๓. ผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ร่วมกันปลูกพืชจากเมล็ดพันธุ์ที่ชาวบ้านนำมา ร่วมกิจกรรม โดยการแบ่งจากชาวบ้าน

รูปภาพที่ ๔.๑๓ ร่วมกันปลูกเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านลงในทอวงกลม

๔.๒.๒ กิจกรรมที่ ๒ : การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านประเพณีบุญคุณลาน

การขับเคลื่อนกิจกรรมที่ ๒ ในการวิจัยครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นพืชหลักของเกษตรกรตำบลกุดยาลวน ที่มีการเพาะปลูกมากที่สุด และเป็นพืชที่สร้างรายได้หลัก รวมทั้งเป็นอาหารเลี้ยงชีพของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมร่วมกันกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน โดยมีการแบ่งเมล็ดพันธุ์ข้าวบางส่วนเข้ากองทุนเมล็ดพันธุ์ หรือ ธนาคารเมล็ดพันธุ์ประจำหมู่บ้าน หลังจากการขายเอาเงินปัจจัยเพื่อนำไปบูรณะซ่อมแซมและทำนุบำรุงศาสนสถาน การขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวในครั้งนี้ ได้ขับเคลื่อนผ่านประเพณีบุญคุณลาน ซึ่งเกษตรกร/ชาวบ้านในตำบลกุดยาลวน เรียกว่า “บุญกุ่มข้าวใหญ่” เป็นหนึ่งในประเพณีสิบสองเดือนของชาวอีสาน หรือที่รู้จักกันในชื่อ “ฮีตสิบสอง” กิจกรรมนี้จะทำให้สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวชนิดต่าง ๆ ที่มีในเขตตำบลกุดยาลวน เป็นข้าวหลากหลายสายพันธุ์และเป็นสายพันธุ์ดั้งเดิมของชุมชน การขับเคลื่อนกิจกรรมนี้มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ประสานงานและประชุมร่วมกันกับคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน และแกนนำเกษตรกรระดับตำบล ใช้การทำหนังสือบันทึกข้อความ ขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลือและขอความร่วมมือกับคณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาลวน เขต ๑, เขต ๒, เขต ๓ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำเกษตรกรระดับตำบล โดยนัดประชุมระดมความคิดเห็นปรึกษาหารือ หาแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมตามฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณของบรรพบุรุษ วางแผนและแนวทางให้สอดคล้องกันทั้งประเพณีและการขับเคลื่อนในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งการประชุมร่วมกันในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและคณะสงฆ์ เป็นอย่างดี และได้รับข้อเสนอแนะแนวทางที่ดี ซึ่งขั้นตอนนี้จะสรุปวิธีการ ดังนี้

๑. ลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบทพื้นฐาน สอบถามชาวบ้าน บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการประสานงานร่วมกันกับชาวบ้าน คณะสงฆ์และผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่วิจัย เมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานเชิงบริบทชุมชน คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมารวบรวม วิเคราะห์ ความเป็นไปได้ในการทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงพื้นที่

๒. ทำหนังสือบันทึกข้อความเพื่อขอความอนุเคราะห์ การใช้พื้นที่จัดกิจกรรม นิมนต์พระสงฆ์ในเขตพื้นที่ เชิญผู้นำชุมชนและข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นเข้าร่วมกิจกรรม และประสานงานให้ผู้นำชุมชนได้ทำการประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านหอกระจายเสียง หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ตามวันเวลาและความเหมาะสม รวมไปถึงการทำหนังสือแจ้งแกนนำกลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ เพื่อเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และรักษาเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่น

๓. ประชาสัมพันธ์และแจ้งกิจกรรมให้ชาวบ้านที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้พื้นที่ของวัดต่าง ๆ ในเขตตำบลกุดยาลวน แจ้งข่าวกิจกรรมให้ชาวบ้านที่มาทำบุญทุก ๆ วันพระ ก่อนที่จะมีการจัดกิจกรรมเชิงพื้นที่เกิดขึ้น

๔. ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกับชุมชน โดยการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ แกนนำนเกษตรระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะผู้วิจัย เป็นการนำเสนอแผนงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวประจำถิ่น ผ่านกิจกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ตามประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งนำเสนอแนวทางโดยหัวหน้าโครงการวิจัย (พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.) โดยการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีในชุมชนที่มีมาตั้งแต่โบราณ และยังมีการเพาะปลูก เก็บรักษาพันธุ์พืชไว้ เพื่อต้องการนำมาเป็นกองทุนในธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน หลังจากนั้นให้ผู้เข้าร่วมซักถามข้อมูลและประเด็นที่มีข้อสงสัย เพื่อความเข้าใจและความกระจำแจ้งของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมเข้าใจตรงกันและดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

รูปภาพที่ ๔.๑๔ เกษตรกรในชุมชนนำข้าวเปลือกมาบริจาคบุญกุ่มข้าวใหญ่

ขั้นตอนที่ ๒ “บุญคุณลาน” กิจกรรมขับเคลื่อนการรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านบุญประเพณี **กุ่มข้าวใหญ่** โดยได้รับความร่วมมือ อนุเคราะห์พื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจากวัดสว่างอารมณ์ บ้านหนองเต่า ตำบลกุดยาลวน อำเภอดุสิต จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดเตรียมพื้นที่ กระจกสำหรับบรรจุข้าว ทำความสะอาดถังฉางสำหรับจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว ประมัติสำหรับจัดพิธีสงฆ์ ชันน้ำมันต์ น้ำส้มป่อย ชันหมากเบ็ง จานกรอกยาและหมากพลู พาขวัญสำหรับสู่ขวัญข้าว เหล้าขาว ไก่บ้านต้มทั้งตัว (เหล้าไหไก่ตัว) เทียนเวียนหัว (เทียนยาว) ฯลฯ ซึ่งงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ถือเป็นบุญตามประเพณีฮีตสิบสอง ชาวบ้านจึงถือว่าต้องทำตามฮีตครองประเพณี ฉะนั้น ชาวบ้านจึงมีการจัดเตรียมอาหารหวานคาว ตามจารีตประเพณี ดังนี้

๑. ชันเล่า (ยุงฉาง) ตักข้าวเปลือกด้วยกระตองเต่า (ปัจจุบันนี้อนุโลมตามความเหมาะสม) เพื่อนำข้าวเปลือกมาร่วมทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ที่วัด ซึ่งแต่ละปีหมู่บ้านจะมีข้อตกลงร่วมกัน คือ ๑ ครั้วเรือนจะต้องบริจาคข้าวเปลือกทำบุญ จำนวน ๑ กระสอบ (๑๒๐ กิโลกรัม)

๒. ก่อนถึงวันงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ ประมาณ ๑ เดือน ชาวบ้านแต่ละครั้วเรือนจะมีการนำข้าวจ้าวแดง มาทำการหม่า (แช่) ใส่ตะกร้าหรือกะทอ ห่อด้วยผ้าขาว แช่ไว้ประมาณหนึ่งเดือน เพื่อนำไปทำข้าวปั้น (ขนมจีน) ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังเหลือให้เห็นบ้างบางครั้วเรือน เพราะปัจจุบันนี้มีแป้งสำเร็จรูปสำหรับทำขนมจีน สามารถนำมาผสมน้ำและบีบออกมาเป็นเส้นขนมจีนได้เลย หรือสามารถสั่งซื้อแบบสำเร็จรูปจากพ่อค้าในตลาดสดประจำอำเภอได้เลย

๓. มีการจัดเตรียมใบตอง (กล้วย) ก่อนถึงวันงาน ๒-๓ วัน ทำการตากแดดเพื่อไม่ให้ใบตองแตกทำให้เหนียวขึ้น ตระเตรียมข้าวเหนียว กล้วยสุก ถั่วดำ ถั่วเหลือง มะพร้าวกะทิ น้ำตาล ดอกไม้ไฟ ปิ๊บเคียงสามขาหรือเตาจุดไฟ ถ่านและฟืน ฯลฯ เพื่อทำการทำข้าวต้มมัด ข้าวต้มมัด ขนมหัด โดยการทำร่วมกัน ทำช่วยกันหลาย ๆ ครั้วเรือน สร้างความสัมพันธ์แสดงความรักในชุมชน โดยการทำข้าวต้มมัดแบบโบราณ คือ มัดด้วยมือ ใช้ใบตอง (กล้วย) ในชุมชน ใส่ปิ๊บต้มด้วยเตาถ่านหรือเตาฟืน ส่วนข้าวต้มมัดและขนมหัด ใช้วิธีการนึ่งด้วยซึ้ง

๔. ตระเตรียมอาหารหวานคาว ครัวเรือนละ ๑ พาข้าว (สำหรับ) รวมไปถึงการทำข้าวจีใส่ลงไป ในพาข้าว เพื่อนำมาร่วมทำบุญที่วัดในวันงานบุญกุ่มข้าวใหญ่

๕. ร่อนหินแห่ (หินลูกรัง) เพื่อนำไปร่วมพิธีเจริญพุทธมนต์ ในช่วงตอนเย็นก่อนถึงวันงานบุญใหญ่ ซึ่งจะมีการเจริญพุทธมนต์ ๓ วัน (จันทร์ อังคาร พุธ) โดยหินแห่ (หินลูกรัง) ที่ได้ผ่านการเข้าร่วมพิธีเจริญพุทธมนต์ มีความเชื่อว่าจะปกป้องรักษา ป้องกันภูติผีและสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ จึงนิยมนำไปหว่านหรือซัดสาตรอบ ๆ บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันความชั่วร้ายและสิ่งไม่ดี

๖. เมื่อเสร็จพิธีทางสงฆ์ ชาวบ้านจะนำพาข้าว (สำหรับ) ไปถวายปู้ตา (ผีปู้ตา) หรือ ภาษาในท้องถิ่นเรียกว่า “เอาพาข้าวไปดอนจะปู้” เป็นพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้าน และเป็นการขอบคุณผีปู้ตา ที่เป็นผีประจำหมู่บ้าน ดูแลลูกหลานในหมู่บ้าน ก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนา เมื่อถึงฤดูกาลทำนา ชาวบ้านก็จะมีการเลี้ยงบ้าน เลี้ยงผีปู้ตา เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเพาะปลูก เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะต้องนำข้าวใหม่ ปลาหมัก มาทำการเลี้ยงขอบคุณผีปู้ตา เพื่อเป็นการขอบคุณและให้หมู่บ้านมีความสุข ไม่มีความวุ่นวาย หรือเกิดเรื่องเหตุร้ายในหมู่บ้าน เป็นต้น

รูปภาพที่ ๔.๑๕ ตะกร้าขวัญข้าวและพาขวัญข้าวสำหรับพิธีสู่ขวัญข้าว

ขั้นตอนที่ ๓ คัดแยกประเภทเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยมีพระสงฆ์และคณะกรรมการคัดแยกสายพันธุ์ข้าวแต่ละสายพันธุ์ใส่กระสอบและเขียนชื่อพันธุ์ข้าวด้วยปากกาเคมีไว้ข้างกระสอบ เพื่อให้ทราบชื่อประเภทสายพันธุ์ของข้าวชนิดนั้น ๆ ทำให้ง่ายต่อการจัดเก็บและการจัดเรียงสายพันธุ์ข้าวในยุ้งฉาง โดยมีวิธีการคัดแยกและกระบวนการ ดังนี้

๑. รับบริจาคเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกจากชาวบ้าน
๒. สอบถามชนิดพันธุ์ข้าวหรือสายพันธุ์ข้าวจากเจ้าของผู้นำข้าวเปลือกมาบริจาค
๓. ลงทะเบียนรายชื่อผู้บริจาคและจำนวนน้ำหนักของข้าวเปลือก
๔. บรรจุข้าวเปลือกลงในกระสอบที่จัดเตรียมไว้ และเขียนชื่อสายพันธุ์ข้าวด้วยปากกาเคมีไว้ข้างกระสอบ เพื่อให้ทราบชื่อสายพันธุ์ข้าว

๕. แบ่งแยกข้าวเปลือกที่จะเก็บไว้ทำสายพันธุ์เพื่อเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป และนำไปสมทบรวมกันกับกองทุนเมล็ดพันธุ์ชุมชน โดยแยกออกเป็นคนละส่วนกับข้าวเปลือกที่จะนำขาย เพื่อนำเงินมาถวายพระสงฆ์ เพื่อเป็นปัจจัยใช้สอยส่วนตัว ถวายวัดเพื่อซ่อมแซมศาสนสถาน และเป็นกองทุนสำรองสำหรับจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ภายในวัด เพื่อไม่ให้ข้าวเปลือกทั้งสองส่วนนี้ปะปนกันจนทำให้ผู้ดูแลเกิดความสับสน

๔.๒.๓ ถอดบทเรียนจากกิจกรรม

การถอดบทเรียนจากกิจกรรมที่ ๑ การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และ กิจกรรมที่ ๒ การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านประเพณีบุญคุณลาน เป็นกระบวนการดึงเอาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน/เกษตรกรในชุมชน โดยการมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมร่วมกัน การประชุมปรึกษาหารือ การอบรมและการรับการถ่ายทอดชุดความรู้ด้านการทำเกษตรยุคใหม่จากเกษตรกรอำเภอและวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร รวมไปถึงการรักษาประเพณีวัฒนธรรมตามฮีตสิบสองที่มีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมและวิถีชีวิตของผู้คนและเกษตรกรในชุมชน เป็นการส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิตลดค่าใช้จ่ายค่าเมล็ดพันธุ์ ซึ่งทำให้เกษตรกรสามารถลืมตาอ้าปาก มีรายได้และลดภาระหนี้สิน ดังนั้น จึงพอจะสรุปประเด็นการถอดบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง ๒ กิจกรรม ดังนี้

๑. สร้างความตระหนักรู้และมองเห็นความสำคัญของเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยทำการอนุรักษ์และรักษาเมล็ดพันธุ์ไม่ให้สูญหาย ให้อยู่กับชุมชนเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานต่อไป

๒. สร้างการรับรู้ความอันตรายและภัยคุกคามที่จะส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรของชุมชน จากการหันมาใช้บริการเมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปจากร้านค้าทางการเกษตร ซึ่งเป็นพันธุ์พืชที่ได้รับการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม ทำการเพาะปลูกได้เพียงครั้งเดียว ปลูกครั้งต่อไปก็ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุกรอบการปลูก ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมสูญหาย

๓. สร้างการรับรู้เพื่อให้เกษตรกรได้ตระหนักและต่อต้านความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก หรือ Comprehensive and Progressive Agreement of Trans-Pacific Partnership (CPTPP) ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ถือว่าเป็นการเอาเปรียบเกษตรกร มีการผูกขาดชนิดเมล็ดพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ ในประเทศไทย เกษตรกรไม่สามารถเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชได้ ซึ่งถือว่าผิดกฎหมาย ส่งผลทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกราคาแพง เมล็ดพันธุ์สายพันธุ์ต่าง ๆ ถูกผูกขาดด้วยกลุ่มบริษัทที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชที่ถูกกฎหมาย เกษตรกรจะไม่สามารถแลกเปลี่ยนและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้เป็นมรดกตกทอดให้กับรุ่นลูกหลานต่อไปในอนาคตได้เลย

๔. ถ่ายทอดความรู้ทางด้านการเกษตรสมัยใหม่ และการปรับตัวให้กับการใช้เทคโนโลยีผสมผสานกับการเกษตรแบบดั้งเดิม เป็นการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้ได้มากขึ้น จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญและเกษตรกรอำเภอตระการพืชผล

๕. ตอบข้อคำถามและข้อสงสัยเกี่ยวกับการทำเกษตร การประกันราคาพืชผลทางการเกษตร การเพิ่มช่องทางการตลาดสินค้าเกษตร การผ่อนชำระหนี้สินของเกษตรกร โดยการตอบคำถามจากเกษตรกรอำเภอตระการพืชผล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๖. การออกแบบกิจกรรมทางการเกษตรร่วมกันของผู้คนในชุมชน ประกอบไปด้วย เกษตรกร พระสงฆ์ สำนักงานเกษตรอำเภอตระการพืชผล องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน อาทิจำนวน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยกำนัน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยทุกส่วนงานได้ทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความคุ้นเคย มีปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่าย

๗. สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ที่เป็นประเพณีตามฮีตสิบสอง โดยเน้นเรื่องการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์ข้าว ผ่านงานบุญประเพณีกุ่มข้าวใหญ่/บุญคุณลาน เพื่อให้เกษตรกรได้นำข้าวเปลือกมารวมทำบุญที่วัด เพื่อทำนุบำรุงซ่อมแซมศาสนสถาน และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อนำไปเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกในการเพาะปลูกฤดูกาลถัดไป

๘. แนะนำการสังเกตและการพิจารณาการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์จากของสำเร็จรูปให้ถูกวิธี โดยการสังเกตข้อบกพร่องประเภทที่ปรากฏหน้าซอง หากซองใดที่ระบุไว้ว่าเป็นพีชระบบปิด (Close Seeds) เป็นพีชที่ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกได้ในฤดูกาลถัดไป แต่ถ้าหากซองใดที่ระบุไว้ว่าเป็นพีชระบบเปิด (Open Seeds) จะถือว่าเป็นพีชที่สามารถจัดเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกได้ในฤดูกาลถัดไป และสามารถทำการเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกได้อีกจำนวน ๓-๔ ครั้งเท่านั้น

๙. ส่งเสริมการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่เป็นสายพันธุ์ดั้งเดิมที่ปรากฏในท้องถิ่นและเป็นอาหารหลัก ใช้ประกอบอาหาร และขายสร้างรายได้ นำมาเพาะพันธุ์เป็นสายพันธุ์เพื่อแจกจ่ายให้กับเกษตรกรในชุมชนให้ได้รับการขยายพันธุ์และพัฒนาต่อยอดสายพันธุ์ให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น

๑๐. ใช้วัดเป็นศูนย์กลางเพื่อการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยอาศัยประเพณีและวัฒนธรรมที่เนื่องด้วยเรื่องข้าว เช่น บุญกุ่มข้าวใหญ่/บุญคุณลาน บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวจี บุญออกพรรษา (บูชาต้นข้าวตั้งท้อง)

รูปภาพที่ ๔.๑๗ ยุ้งฉางภายในวัดสำหรับเก็บข้าวเปลือกและกระสอบคัดแยกสายพันธุ์ข้าว

๔.๓ จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับ

ชุมชน

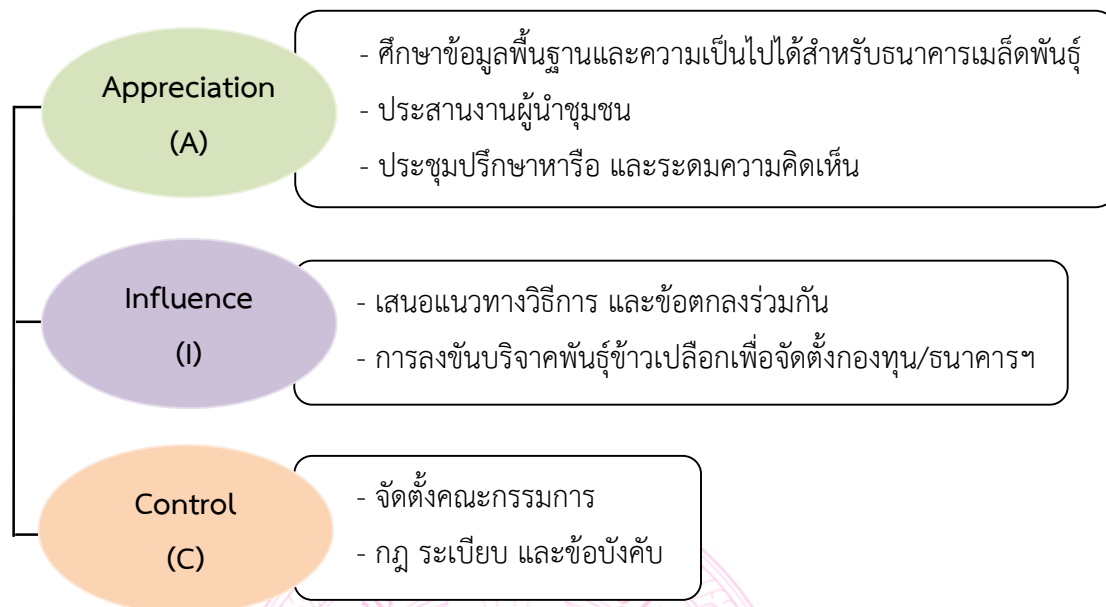
การขับเคลื่อนเพื่อจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชน ภายในวัดสว่างอารมณ์ บ้านหนองเต่า ตำบลกุดยาลวน อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการวางแผนและแนวทางเพื่อให้ธนาคารเมล็ดพันธุ์ของชุมชน เกิดความเข้มแข็ง ยั่งยืน และมั่นคง เป็นมรดกตกทอดให้ลูกหลานได้นำไปใช้และประกอบอาชีพสำหรับเลี้ยงชีพ สร้างรายได้ จุลเจือครอบครัว และเป็นทุนสำหรับส่งเสริมให้บุตรหลานได้มีโอกาสเข้าศึกษาเล่าเรียนในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไปและดีขึ้นกว่าเดิม เช่น ระดับอุดมศึกษาปริญญาตรี ปวส. (สายอาชีพ) โดยการนำเอาเครื่องมือที่เรียกว่า “เทคนิค AIC” มาช่วยในการออกแบบและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation : A) คือ ขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมอบรมหรือเข้าร่วมกิจกรรมทุกคนได้แสดงความคิดเห็น แสดงออก รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันเพื่อนำไปพัฒนาปรับปรุงแก้ไข

๒. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) คือ ขั้นตอนการหาวิธีการที่จะทำให้เกิดการพัฒนเมล็ดพันธุ์ทางการเกษตรของชุมชนตามที่ตั้งเป้าเอาไว้ โดยคิดค้นพัฒนาโครงการ หาแหล่งทุนสนับสนุน พัฒนาเทคโนโลยีจากวัยรุ่นยุคใหม่ที่มีโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้น เพื่อกลับมาพัฒนาบ้านเกิดและพื้นที่ทำกินของบรรพบุรุษ

๓. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) คือ ขั้นตอนการนำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้ดำเนินงาน ซึ่งจะต้องมีการแบ่งกลุ่มผู้รับผิดชอบ และการตกลงในรายละเอียดต่าง ๆ ในการดำเนินงาน

การดำเนินการพัฒนาการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ได้ใช้เทคนิค AIC เข้ามาช่วยในการวางแผน เมื่อคณะผู้วิจัยและชาวบ้าน/เกษตรกร มีความเข้าใจตรงกัน ความรู้เพื่อพัฒนาและจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านตกผลึก เข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงได้มีการใช้เทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Map) เพื่อเขียนภาพกระบวนการ การทำงาน วิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ขยายความการวางแผนด้วยเทคนิค AIC ทำให้ชาวบ้าน/เกษตรกร เข้าใจกระบวนการและขั้นตอนได้มีความรู้และทำให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

รูปภาพที่ ๔.๑๘ การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ ด้วยรูปแบบเทคนิค AIC

๔.๓.๑ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความเป็นไปได้สำหรับการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจการประกอบอาชีพและวิถีการดำเนินชีวิต รวมไปถึงการได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสังเกตการณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัว เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ค้นพบและเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชนประกอบไปด้วย

๑.๑ เป็นชุมชนที่พึ่งพารายได้หลักจากอาชีพเกษตรกร พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนใช้ไปเพื่อการทำเกษตรกรรม เช่น ทำนา มันสำปะหลัง พืชผักสวนครัวตามฤดูกาล ทำที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์ได้แก่ วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ แพะ เป็นต้น

๑.๒ มีการอยู่รวมกันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน พื้นที่สำหรับปลูกสร้างบ้านมีขนาดไม่กว้างนัก (ประมาณ ๒ งาน - ๑ ไร่) ใช้ที่อยู่อาศัยร่วมกันเพื่อสร้างความปลอดภัยและอาศัยดูแลซึ่งกันและกัน พึ่งพากันแบบเครือญาติ แต่ในปัจจุบันนี้ได้เริ่มมีการขยายบ้านเรือนที่พักอาศัยย้ายออกไปปลูกสร้างตามทุ่งไร่ปลายนา ซึ่งถือว่าพื้นที่กว้างขวางกว่าในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะการคมนาคม ถนนหนทาง การสัญจร การเดินทาง มีความสะดวกสบายมากขึ้น จึงทำให้บ้านเรือนในชุมชน/หมู่บ้าน มีการกระจายไปสู่ตามท้องไร่ปลายนามากขึ้นเรื่อย ๆ

๑.๓ อาศัยกันอยู่แบบเครือญาติ เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันแบบวิถีของชุมชนชาวอีสาน กล่าวคือ มีลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทั้งชุมชน รู้จักมักคุ้น รู้และทราบข้อมูลต่าง ๆ ของตัวบุคคล เป็นลูกเต้าเหล่าใคร บ้านอยู่ตำแหน่งแห่งหนใด บ้านอยู่คุ้มใด ฯลฯ เพราะความเป็นเครือญาติกัน ซึ่งมีหลากหลายสถานะ เป็นญาติสายใกล้ และเป็นญาติสายไกล รวมแล้วมีความสัมพันธ์ที่รู้จักกันไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน ดังคำสุภาษิตอีสานที่ว่า “ไปพุ้นกินปลา มาพุ้นกินข้าว”

๑.๔ มีประเพณีที่เนื่องด้วยการทำเกษตรกรรม ชุมชนแห่งนี้นับถือฮีตสิบสองตามประเพณีของคนอีสาน ซึ่งถือว่าเป็น “เป็งบ้าน” (ประเพณีและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน) รวมไปถึงการบูชาและเคารพเมล็ดพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ที่เกิดมาแล้วสามารถผลิตผลให้เป็นอาหารและให้กำลังพลังกับมนุษย์ ประเพณีที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกับการทำเกษตรกรรม เช่น บุญบั้งไฟ/บุญเดือนหก เป็นประเพณีที่มีความเชื่อว่าเป็นการขอฟ้าขอฝนจากพญาแถน เพื่อให้มีน้ำสำหรับทำนา นอกจากนั้นยังเป็นการเฉลิมฉลองเพื่อความสนุกสนาน ปลุกขวัญและกำลังใจก่อนเข้าสู่ฤดูกาลทำนา เพราะตลอด ๓ เดือน ช่วงฤดูเข้าพรรษา ชุมชนแห่งนี้จะไม่นิยมนิยมนมหรสพ งานครึกครื้น งานรื่นเริงสนุกสนาน ไปจนกว่าจะถึงฤดูกาลเทศกาลออกพรรษา กล่าวคือ งานมหรสพ งานสนุกสนาน จะเริ่มครึกครื้นช่วงเทศกาลงานกฐินไปจนกว่าจะเข้าสู่ฤดูกาลทำนา วิธีก็จะวนเวียนเป็นเช่นนี้ทุกปี ซึ่งบุญประเพณีที่เนื่องด้วยเกษตรกรรม มีดังนี้

๑) บุญเลี้ยงบ้าน ประเพณีนี้จะนิยมจัดขึ้นในวันพฤหัสบดีของเดือนหกตามปฏิทินจันทรคติ (พฤษภาคม) ชาวบ้านจะนำรูป เทียน ข้าวปลาอาหาร สำนักรับกับข้าว ไปรวมกันและทำพิธีกรรมที่บ้านของพ่อใหญ่กวนของหมู่บ้าน (ผู้ดูแลและสื่อสารทำพิธีกรรมกับผีปู้ตา) เมื่อชาวบ้านนำเครื่องเส้นไหว้ต่าง ๆ มารวมกันทุกครัวเรือนทั้งหมู่บ้าน เวลาประมาณ ๐๘.๓๐-๐๙.๓๐ น. พ่อใหญ่กวนของหมู่บ้าน ก็จะทำให้สัญญาณนำเครื่องเส้นไหว้ไปทำพิธีกรรมเลี้ยงผีปู้ตาที่ดอนปู่ตา โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เข้าร่วมพิธี ในพิธีกรรมก็จะมีการกล่าวขอขมาผีปู้ตา บอกกล่าวให้ดูแลรักษาหมู่บ้านและชาวบ้าน ให้มีความสุข สงบร่มเย็น ปลอดภัย เพราะเนื่องจากว่าชาวบ้านจะต้องทิ้งบ้านเรือนเพื่อออกไปทำไร่นา ซึ่งก็คือการฝากบ้านเรือนให้ผีปู้ตา รักษาและดูแลในช่วงที่ชาวบ้านออกไปทำนา หลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรม ชาวบ้านก็จะมีการเฉลิมฉลอง รับประทานอาหารร่วมกันและดื่มเหล้าขาวเพื่อเฉลิมฉลอง ในวันดังกล่าวนี้ ชาวบ้านจะนิยมนำข้าวปลุกไปแช่น้ำ เพื่อหว่านกล้า สำหรับการทำนาดำ บางคนก็จะมี การหว่านข้าวเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยในวันดังกล่าวนี้

๒) เลี้ยงผีตาแฮก พิธีกรรมดังกล่าวนี้ในปัจจุบันเหลือให้เห็นน้อยมาก เพราะว่าการเกษตรกรรมรุ่นใหม่ไม่นิยมทำการเลี้ยงผีตาแฮก ประกอบไปด้วยที่นาของชาวบ้านก็ไม่นิยมมีตาแฮก เนื่องจากสิ้นเปลืองพื้นที่และชี้แจงทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮก เพราะการเลี้ยงผีตาแฮกมีรายละเอียดค่อนข้างเยอะ แต่ทั้งนี้ก็ยังมียุคหลายครัวเรือนที่ยังคงเลี้ยงผีตาแฮกสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ การเลี้ยงผีตาแฮกถือว่า

เป็นอีกหนึ่งกุศโลบายการฝากทุ่งนา ดูแลข้าวในนาไว้กับผีตาแฮก เพื่อให้ดูแลข้าวกล้าให้มีความสวยงาม ไม่มีศัตรูพืช ไม่มีโจรมาลักขโมยข้าว ป้องกันวิชาคุณไสยดูดข้าว/ลักขโมยข้าวในนา (การป้องกันการลักขโมยข้าวจากคุณไสยวิชาคาถาอาคมสายมนต์ดำ ชาวบ้านจะนิยมปลูกข้าวกำ (ข้าวเหนียวดำ) ไว้ป้องกัน)

๓) บุญคุณลาน (กุ่มข้าวใหญ่) เป็นประเพณีเดือนสองในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน ประเพณีนี้ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกมาทำพิธีร่วมกันที่วัด เพื่อเฉลิมฉลองการเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว มีการสวดเจริญพุทธมนต์ตอนเย็น ตอนเช้าทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ มีการทำขวัญข้าว สู่ขวัญข้าว โดยหมอพราหมณ์ประจำหมู่บ้าน ถวายข้าวเปลือกไว้เป็นส่วนกลางเพื่อเอาไว้สำหรับขายเพื่อบูรณะซ่อมแซมศาสนสถาน บำรุงค่าน้ำ ค่าไฟ ภายในวัด ข้าวเปลือกอีกส่วนหนึ่งนำเก็บไว้ในยุ้งฉางภายในวัด เพื่อเป็นกองทุนสำหรับผู้ยากไร้ ขาดแคลนข้าวกิน สามารถทำการกู้ยืมเพื่อนำไปบริโภคได้ และนอกจากนั้นแล้วที่เหลือ ชาวบ้านสามารถกู้ยืมเพื่อนำไปเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกเพื่อขยายพันธุ์ในฤดูกาลเพาะปลูกปีถัดไปได้

รูปภาพที่ ๔.๑๙ พิธีเลี้ยงผีปู่ตาค่อนเข้าสู่ฤดูกาลทำนา

“...ว่าเรื่องการเก็บเมล็ดพันธุ์พืช บ้านเฮาก็มีเก็บเมี้ยนไว้กันตั้งแต่พ่อแต่แม่ สืบฮอยตาวาฮอย ปู่เพิ่นไว้นั้นแหลว แต่ก่อนกะเมี้ยนไว้ในเล้า ใส่กระสอบไว้อย่างดีเลย แบ่งต่างหากจากกันเต๊ะ ข้าวกินกับข้าวขายกะแยกกัน ข้าวกินเพิ่นกะเอาขึ้นไปเทไว้เทิงเล้า ถ้าคันสีกินกะจั่งขึ้นตักไปสี ถ้าเป็นแต่ก่อนพุ้นเพิ่นกะตักลงมาตำ แต่พ่อแต่แม่เพิ่นตำข้าวกินเต๊ะ เพิ่นกะลุกขึ้นมาตำข้าวตั้งแต่เช้า ประมาณตีสี่ตีห้านี้แหลว แต่ก่อนมันกะบมีนาฬิกาเนาะ มีแต่กะเอา ตื่นมาตำแต่เช้ากะเพราะว่ามันบคันบคาย ตำแล้วกะเอา

ไปผัดเอาไปฮ่อน จังจะได้เม็ดข้าวสาร จังเอาไปหามาปิ้ง ส่วนข้าวปลูกกะพูนแหละเดือนหก เลี้ยงบ้าน แล้วพูนละจังเอาลงจากเล่าไปหามาในหนองสาไว้เป็นข้าวปลูก หมาไว้จัก ๔-๕ มื้อ กะออกหน่อ ละจังเอาไปหว่านตกล้ำ ข้าวขึ้นเล้ายามบุญกุ่มข้าวใหญ่กะเอาข้าวไปโสมกันเฮ็ดบุญอยู่วัด สมัยก่อนเพิ่นสิมีทีกะล่อให้ไปเสียหญ้าวัด เฮ็ดความสะอาดเดินวัด ผู้บ่าวผู้สาว เพิ่นกะม่วนตัว กะพอได้พ้อได้จีบกัน กะไปเสียหญ้าวัดนี้แหละ บุญกุ่มข้าวใหญ่แต่ละเฮือนเพิ่นกะลิตกลงกันตัว ให้ออกเฮือนละห้าหมื่นเป็นอย่างต่ำ ฝั่สือออกแสน สองแสน สามแสน กะแล้วแต่ศรัทธา แสนข้าวเต๊ะ บ่แม่นแสนเงิน (๑ แสนข้าวเปลือก เท่ากับ ๑๒๐ กิโลกรัม) ผู้เพิ่นข้าวปลูก ข้าวกิน บ่พอนในแต่ละปี เพิ่นกะมาขอหยิบขอยืมนำข้าวอยู่ในเล้าใหญ่ของหมู่บ้านนี้แหละ แต่ก่อนเล่าเพิ่นกะเอาไว้นอกวัด ตั้งแต่สมัยเพิ่นบ่แพงที่ดินที่ดอน ของชะเจ้ามันหลาย ขอกันกะได้สมัยแต่กี้ เว้าถูกกันยกให้กันกะมี ทุกมือนี่ที่ทางปลูกเล่าใหญ่นั่นเบาะ ลูกหลานเพิ่นขอคืน เพิ่นสิใช้พื้นที่กะเลยต้องย้ายเล้าใหญ่เอาเข้าไปไว้ในวัด เล้าใหญ่นี้กะสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ปี ๒๘ ครูปาเกิดละเบาะ? ตั้งแต่ครูบายังน้อยพูนละ ทุกมือนี่กะยังพ้อได้เก็บได้เมียนข้าวเปลือกไว้อยู่ กะยังถือว่าได้ใช้ประโยชน์ ได้เก็บได้ฮักษาข้าวเปลือกไว้ให้ผู้เพิ่นทุกขผู้เพิ่นยาก ผู้เพิ่นบ่มีข้าวปลูก แหงทุกมือนี่พากันเฮ็ดนาหว่าน ลางปีหว่านแล้วฝนบ่ตก เพิ่นหว่านตั้งแต่เดือนห้าเต๊ะลางคน ข้าวบ่ป่ง ข้าวบ่ออก นกกินแน่ หนูกินแน่ กะต้องพากันหาพันธุ์ข้าวปลูกไปหว่านใหม่ สิไปซื้อเจ๊กกะแพงโหด ถ้ามาขี้ข้าวอยู่เล้าใหญ่กะเสียแต่ดอก ดอกกะร้อยละ ๑๐/ปี สิเก็บคืนกะพูนละ ข้าวนาปลาแล้ว ข้าวขึ้นเล้าขึ้นบ้านปีหน้าพูนแหละ...”^{๔๙}

“...การเก็บพวกในฝักของบ้านเฮากะบ่มีหยั่งหลาย แต่พ้อแต่แม่เพิ่นกะตากใส่เชิง ใส่กะดังเอาไว้ในเฮือนครัว แต่ก็เพิ่นสิเฮ็ดเฮือนครัวไว้เต๊ะ มีคิไฟ แยกออกจากเฮือนใหญ่ ออกลูกกะออกอยู่เฮือนครัวนี้แหละ พวกหัวผัก ผักบัว ผักเตียม กะมัดเป็นจุก เกี้ยวไว้น้ำไม้สาวสอดไว้ได้เตละงเฮือน แต่พ้อแต่แม่เพิ่นกะพากันเก็บดืออยู่ดอก แต่ว่าทุกมือนี่ พวกในฝัก ส่วนใหญ่สิมีแต่ซื้อแบบสำเร็จรูปมาหว่าน มาปลูกโลด บ่ต้องยากเอาพันธุ์ไว้ ในฝักของตลาดมันป่งดีกว่า งามกว่า เป็นหน่วยดกกว่า เม็ดพันธุ์บ้านเฮา กะเลยบ่จักว่าสิเอาพันธุ์ในฝักของบ้านเฮาไว้เฮ็ดหยั่ง ต่อมากะเลยบ่ได้เอาพันธุ์ไว้ โดนนานไปกะเลยบ่เหลือเลย มีแต่ซื้อฮ้านค้าเอาโลด สิมีเก็บไว้กะคือข้าวปลูก อันนี้ยังพากันเอาข้าวปลูกไว้อยู่ แต่ลางคนกะซื้อร้าน เพิ่นซื้อเอาโลด เพราะว่ามีคนเฮ็ดข้าวปลูกขาย แต่ว่าสวนใหญ่กะยังเก็บพันธุ์ข้าวปลูกไว้อยู่ อยู่บ้านเฮาเพิ่นกะมีเล้าข้าวใหญ่ของไทบ้าน ตอนนี้อยู่ในวัด ข้างกุฎีเจ้าอาวาส เพิ่นย้ายออกมาแต่ในบ้าน เพิ่นเก็บข้าวเปลือกที่ไทบ้านเอามาตุ้มมาโสมกัน จากบุญกุ่มข้าวใหญ่แน่ จากขอแผ่จากไทบ้านแน่ นำเอามาเป็นกองทุนข้าวเปลือกของไทบ้าน กะขอเฮือนละห้าหมื่นแน่ เฮือนละแสนแน่ ลางเฮือนเพิ่นกะให้สองแสน ผู้เพิ่นข้าวหลายเพิ่นกะออกหลาย กะมีผู้ช้อยเพิ่นนี้แหละเฮ็ดบัญชีจดไว้ ผู้ที่เพิ่นเอาข้าวเปลือกมาบริจาจะ

^{๔๙} สัมภาษณ์ ปรากฏชาวบ้าน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

ถือว่าเป็นสมาชิกของกองทุนข้าวเปลือกโดยอัตโนมัติ ใฝ่บ่มีข้าวกินกะมาขอยืม แต่ส่วนใหญ่สืบทอดคู่กัน
 ลางคนกะยืมไปกิน เพราะว่าข้าวบ่พอกิน ลางคนกะยืมไปขายเอาเงินมาใช้มาจ่าย เพราะว่าหมูนบ่ทัน ทาง
 กรรมการผู้ช่วยเพิ่นกะจัดบันทึกลงไว้ ข้าวนาปลาแล้วกะค่อยเอามาส่งมาคืน ใส่เล้าไว้คือเก่า...”^{๕๐}

“...ก่อนจะลงนาของคนบ้านเฮา เพิ่นสิมีพิธีกรรมหลายอย่างตัว แต่ก่อนแต่กี้ คั้นฮอดช่วงลงนา
 คือ ช่วงดำนา เอาเป็นว่าตั้งแต่ไถนาฮุด เพิ่นสิพากันย้ายคร้ว ขนเอาหม้อแตกแตกกะโป้ พากันออกเมื่อ
 นอนนา สิพากันอยู่นา นอนนาตั้งแต่เดือนหก จนว่าฮอดเดือนสิบสอง ลางเพิ่นกะเลยฮอดไปเดือนหนึ่ง
 เดือนสอง เลยปีใหม่ไปพ้นแล้ว นอนปล่อยบ่าว เมี้ยนฮั่ว เมี้ยนสวน เมี้ยนเถียง ล้อมฮั่ว เมี้ยนเพียง จนว่า
 แล้วเปิดพ้นแล้ว เพิ่นจ้งขนคร้วเข้าบ้าน ก่อนเพิ่นสิพากันขนคร้วออกเมื่อนา ไปอยู่นา นอนนา ไถฮุด
 เตรียมสิดำนา เพิ่นสิมีบุญเดือนหกหรือบุญบั้งไฟ บุญนี้เพิ่นสิพากันม่วน กินเหล้า กินข้าวปุ้น เฮือนนั้น
 เฮือนนี้ ใส่เหล้าโท กินกันม่วน ฟอนชี้มา เสียงกลอง จูตบั้งไฟขอฝนนำพญาแถน กะถือว่าเป็นบุญม่วน
 สุดท้ายของบ้านเฮาก่อนสิลงเฮ็ดไฮ้ใส่นา สิมีบุญม่วนอีกเพิ่นกะพุ้นละออกพรรษา กฐิน ช่วงนั้นสิมีหมอลำ
 ฟังลำไต้ลมหนาวขึ้นตัว ก่อนสิลงนา เพิ่นกะสิมีการเลี้ยงบ้าน เลี้ยงบ้านกะคือ เอาข้าว เอารูปเทียน เงิน
 ดอกไม้ เฮ็ดคือเฮาเฮ็ดขันธห้า ขันธแปด นี่แหละ ไปคุ้มไปโฮมกันอยู่เฮือนพ่อใหญ่กว่น “กว่น” กะคือ ผู้ที่
 เพิ่นพาเฮ็ด พากล่าว ยามเฮาเอาพาข้าว สิ่งของไปบ่าจะปู่ พวกลีไปเกณฑ์ทหารบ่อยากติด กะมาขอจะปู่
 อันนี้กะสิมีพ่อใหญ่กว่น เพิ่นพาเฮ็ด พาว่า พากล่าว ของที่ลีเอาไปบูชาจะปู่ นำมาโฮมกันได้หลายแล้ว
 หรือคาดว่าลีเอามาโฮมกันเปิดบ้านแล้ว เพิ่นกะสิตีกลองบอก แต่ทุกมือนี่ใช้กะเวลาเอา ประมาณสวย ๆ
 แน่ ๘ โมง ๙ โมง นี่ละ เพิ่นกะสิย่างเอาของเส้นไปดอนจะปู่ (ดอนปู่ตา) ไปโฮมกันอยู่เฮือนจะปู่ แต่ก่อน
 เพิ่นเอิ้นตูปจะปู่เนาะ พ่อใหญ่กว่นเพิ่นกะสิพาว่าพาว่า แต่ก่อนเป็นเด็กน้อยกะไปถ้ากินขนม กินข้าว กิน
 เศษหรือจากจะปู่ สมัยก่อนเพิ่นกะสิเห็นว่า ขอฟากเฮือนฟากซานไว้น่าปู่เด้อ ลูกหลานสิออกเมื่อนอนนา
 ให้ปู่ดูแลรักษากันบ้าน รักษาเฮือนไว้ให้แน่เด้อ ข้าวนาปลาแล้ว ข้าวขึ้นเล้าสิพากันมาเลี้ยง มาฉลองอยู่
 นำปู่อีที่อยู่ดอก อันว่าการเลี้ยงบ้านกะเฮ็ดตามแต่พ่อแต่แม่เพิ่นพาเฮ็ดพาทำ กะเลยเฮ็ดมาจนฮอดทุกมือนี่
 บ่ได้ขาดเฮ็ดจักปี คนหลายแนว คนน้อยแนว กะมีเฮ็ดตลอด”^{๕๑}

“...เว้าพื้นฮอดเรื่องเฮ็ดนาทุกมือนี่เนาะ แต่ละท่งฮอดแต่บ่มีตาแฮก บ่ค่อยเห็นพากันเฮ็ด
 ตาแฮกกันดอก แต่กะพอยังเหลืออยู่แนว ผู้ที่เพิ่นถือฮึดถือครองเก่า เพิ่นกะยังเลี้ยงตาแฮก ตาแฮกแต่สมัย
 โบราณเพิ่นเอิ้นว่า เลี้ยงผีตาแฮก ฮอดมื่อฮอดเว็นเพิ่นสิมีของเส้นไหว้ไปเลี้ยง เพื่อให้ผีตามแฮกฮ่อยเบิ่งฮ่อย
 แยกนำไถ่นานา ช้องเบิ่งข้าวเบิ่งน้ำ ฮ่อยเบิ่งน้ำเบิ่งใน ปกป้องรักษาบ่ให้โจรลักข้าว เพราะว่าแต่สมัยก่อน

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระสงฆ์ รูปที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๕๑} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

โบราณเพิ่นว่าให้ฟังว่า ขะเจ้าใช้วิชาคาถาอาคมลักข้าวกันเด๊ะ มีวิชาดูดข้าวจากนาผู้อื่นมาให้ข้าวนาโตได้หลาย โดยรวม ๆ แล้ว ผีตาแฮกกะคือผีที่ช่อยดูแลไถนาสาโทนั้นแหละ...”^{๕๒}

รูปภาพที่ ๔.๒๐ แท่งลอยยาวเฉลิมฉลองบุญกุ่มข้าวใหญ่

“...ชุมชนบ้านเฮากะอาศัยอยู่กันแบบที่เฮาเห็นนี้แหละ กะพึ่งพาอาศัยกัน เป็นอ้ายเป็นน้อง เป็นลุงป้าน้าหลานกันเปิดบ้านแหล่ว ถ้าว่าสิสืบสาวโคตรเหง้าสักหลาย จะสิเป็นญาติทางไกลหรือญาติทางใกล้ ญาติทางไกลกะคือพี่น้องพ่อแม่เดียวกัน มีพ่อใหญ่แม่ใหญ่เดียวกัน มีปุมีย่าเดียวกัน อันนี้เอ็นญาติทางใกล้ แต่ญาติทางไกลกะคือ เป็นพี่น้องกันตั้งแต่ฮุ่นพ่อใหญ่แม่ใหญ่เพิ่นเป็นอ้ายเป็นน้องกัน คั้นว่ากะคือว่าฮุ่นพ่อใหญ่แม่ใหญ่เพิ่นเป็นอ้ายเป็นน้องกัน แต่พอตกมาฮุ่นหลานกะเลยไกลกัน ฮุ่นหลานบ่จักกันกะมี สมมติว่า พ่อใหญ่ครูบาเป็นอ้ายพ่อใหญ่ผม พ่อใหญ่ผมเป็นน้องพ่อใหญ่ครูบา ศักดิ์ของครูบาสิเป็นลุงเด๊ะ ชุมปุเพิ่นเป็นอ้ายแม่นบ่ แต่ว่าผมกับครูบาเป็นฮุ่นหลาน ปรากฏว่าผมกับครูบาบ่จักกันจ้อย เพราะว่า เป็นฮุ่นหลาน อีกอย่างกะเป็นญาติไกลห่างกันออกไปแล้ว แบบนี้เอ็นว่าญาติทางไกล บ้านเฮากะสิเป็นแบบเครือญาติแบบนี้แหละ บ่ว่าแต่หมู่บ้านเฮา เป็นเปิดตำบล เพราะว่าคนบ้านเฮาแต่ก่อนแต่ก๊อป๋ค่อยไปทำงานทางไกล เอาลูก เอาผัว เอาเมีย กะเอาอ้อม ๆ แอ้ม ๆ แลวนำบ้าน บ้านข้าง ๆ กัน ฮู้จักกันเปิด ยามเหล่าบุญกะเลยฮอดกันเปิด บ่ว่าบ้านใกล้ บ้านไกล แต่ทุกมือนี้นะมีคนทางอื่นมาอยู่ มาเป็นเขย เป็นใ้ เพราะว่าเด็กน้อยบ้านเฮาพากันไปเฝ้างานในเมืองแน่ กรุงเทพฯ แน่ กลับมากะเอาผัวเอาเมียขึ้นมานำ แต่กะยังฮู้จักกันเปิดบ้านอยู่ดินนั้แหละ ฮอดยามบุญ ฮอดยามงาน บ่ว่างานเฮือนดี งานแจกข้าว งานบวช งานกินตอง บุญอยู่ในวัด บุญอยู่ในบ้าน กะพอขอแครงกัน ช่อยกันแบกโต๊ะ แบกเต็นท์ กะยังถืว่ายังช่อย

^{๕๒} สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

กันดี ใฝ่ว่างปดิดเวียก ติดงาน กะมาช่อยกัน เพียงแต่ว่าเอ๋ยปากขอแองกัน ยามมีบุญมีงานในวัดในวา สีสร้างหรือสีไปสังฆทานบ้านอื่นกะแค่ประกาศโปใส่หมากอะโหล่ หอกระจายเสียง กะแท่งกันไปออกเงินเฮ็ดบุญนำเฟิ่นแล้ว ผู้มีน้อยกะออกน้อย ผู้มีหลายกะออกหลาย แล้วแต่ว่าใฝ่สีมีความศรัทธา กำลังบริจาคมากหลายกว่ากัน พ่อออก แม่ออก แม่ตน บ้านเฮากะต้อมกันโฮมวัดโฮมวา ดีกว่าแถวอื่นอยู่ดอก ดีกว่าจังหวัดอื่นเดะผมว่าถ้าเทียบกับ กะถือว่าคืออยู่ ปลื้มฮึดเกำครองวัด...”^{๕๓}

๔.๓.๒ ประสานงานผู้นำชุมชน ใช้วิธีการลงไปพูดคุยกับผู้นำชุมชนและสัมภาษณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้คนในชุมชน เพื่อให้ทราบปัญหาและข้อมูลความจำเป็นของชุมชน เมื่อได้ข้อมูลและความเป็นไปได้เกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจกรรมธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน คณะผู้วิจัยจึงได้ทำหนังสือบันทึกข้อความ ขออนุเคราะห์การใช้พื้นที่เพื่อการวิจัย และเชิญผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และชาวบ้าน/เกษตรกร เข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงแนวทางและวิธีการขั้นตอนปฏิบัติสำหรับการทำกิจกรรมในครั้งนี้ การประสานงานในการประชุมเพื่อดำเนินการในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย

- ๑) เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุดยาลวน
- ๒) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
- ๓) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- ๔) ชาวบ้าน/เกษตรกร โดยการลงทะเบียนการเข้าร่วมกิจกรรมผ่านแกนนำเกษตรกร
- ๕) แกนนำเกษตรกรของชุมชน

๔.๓.๓ ประชุมปรึกษาหารือและระดมความคิดเห็น เป็นการนำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนจากคณะผู้วิจัย เพื่อให้มีการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ด้วยการจัดการอย่างมีระบบและการจัดการแบบแผนที่ดีขึ้น มีแผนการดำเนินงาน มีผู้รับผิดชอบการรับและการส่งคืนเมล็ดพันธุ์ เมื่อคณะผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนกิจกรรมและแนวทางปฏิบัติให้ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ แกนนำเกษตรกร ชาวบ้าน/เกษตรกร ได้ทราบถึงวัตถุประสงค์และความตั้งใจ เพื่อดำเนินการให้เกิดการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ดียิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมประชุมได้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปแบบของชาวบ้าน สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน โดยแต่ละคนได้เสนอข้อมูลและสะท้อนบริบทพื้นฐานเชิงชุมชน ซึ่งพอจะสรุปประเด็นสำคัญจากการประชุมและระดมความคิดเห็นจากเวทีชาวบ้าน ดังนี้

- ๑) เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นพันธุ์ดั้งเดิมมีเหลือน้อย เนื่องจากความต้องการความสะดวกของเกษตรกรที่ต้องการความรวดเร็ว และประหยัดเวลาเพื่อไปประกอบอาชีพเสริมอื่น เช่น รับจ้างทั่วไป รับเหมาก่อสร้าง ค้าขาย ฯลฯ จึงทำให้เกษตรกรไม่ค่อยรักษาเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิม ใช้วิธีการซื้อเมล็ดพันธุ์

^{๕๓} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

จากร้านค้าเกษตร และพ่อค้าที่ทำเมล็ดพันธุ์ขาย ซึ่งทำให้การเก็บรักษาสายพันธุ์พืชแบบดั้งเดิมค่อนข้างจะหายากและเหลือน้อยมาก

๒) ไม่นิยมเก็บเมล็ดพันธุ์ผัก เดิมทีเกษตรกรมีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ผักสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่เมื่อความสะดวกสบายอย่างเข้ามา ร้านค้ามีเมล็ดพันธุ์ผักสำเร็จรูปนำมาจำหน่าย ราคาไม่แพงสามารถซื้อได้ ไม่กระทบต่อรายได้ จึงทำให้เกษตรกรสมัยใหม่หันไปใช้เมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปจากบริษัทชื่อดังนำมาปลูกทดแทนเมล็ดพันธุ์พืชแบบพื้นบ้าน

๓) เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว จุดแข็งของชุมชนแห่งนี้คือการรักษาสายพันธุ์ข้าวโบราณ สายพันธุ์ข้าวพื้นบ้านได้ดี เพราะข้าวคืออาหารหลักของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ เป็นพืชผลทางการเกษตรที่สร้างรายได้หลักให้กับหลาย ๆ ครอบครัว ข้าวที่นิยมปลูกมากที่สุด คือ ข้าวหอมมะลิ ข้าวข ๑๕ ข้าวดอก ข้าวเหนียวพันธุ์โบราณ ข้าวเหนียวเขี้ยวงู ฯลฯ ข้าวชนิดดังกล่าวจะนิยมปลูกเพื่อส่งขายสร้างรายได้ นอกจากนั้นยังมีข้าวอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมปลูก คือ ข้าวสำหรับไว้บริโภคและทำข้าวเม่าขาย ได้แก่ ข้าวอีต้าง ข้าวอีตูป ข้าวเม็ดใหญ่ ฯลฯ วิธีการปลูกข้าวของชุมชนแห่งนี้จะมีการหมุนเวียนเปลี่ยนสายพันธุ์ทุก ๆ ๒-๓ ปี โดยการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกไปขอแลกเปลี่ยนกับญาติพี่น้อง หรือผู้คนที่รู้จักมักคุ้นกัน หรือบุคคลที่ทำนาได้ข้าวเม็ดสวย ข้าวเม็ดงาม ข้าวได้น้ำหนักดี โดยการนำข้าวเปลือกไปซังกิโละเพื่อแลกเปลี่ยน

๔) ให้ความสำคัญกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ค่อนข้างน้อย ด้วยสภาพสังคมของชุมชนแห่งนี้ อาศัยการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ มีความคุ้นเคยกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พืชพันธุ์ธัญญาหารที่เกิดขึ้นภายในชุมชน สามารถนำมาบริโภค ประุงทำเป็นอาหารได้ทั้งหมด พืชผักต่าง ๆ บางชนิด เมื่อถึงฤดูหน้าฝนก็จะงอกเงยเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีผักเกิดขึ้นตามที่รกร้างว่างเปล่า ตามรั้วบ้าน สิ่งพิเศษที่สุดคือสามารถขอกันกินได้ โดยการบอกกล่าวหรือตะโกนข้ามรั้ว ด้วยการใช้ชีวิตแบบชุมชนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แบบเครือญาติ จึงทำให้ชาวบ้าน/เกษตรกร ไม่ค่อยเห็นความสำคัญหรือตระหนักถึงการสูญเสียเมล็ดพันธุ์พืช ไม่มีความคิดที่จะอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นมรดกประจำถิ่น เพราะอย่างไรเสียพืชพันธุ์ต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นตามสถานที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน หากไม่ใช้การปลูกลงแปลงขนาดใหญ่เพื่อการขาย ผู้คนในชุมชนก็สามารถเก็บกินได้ ขอกันกินได้ นำไปประกอบปรุงทำอาหารได้ตามความสะดวก

“...คนไทบ้านเฮา ส่วนใหญ่เดี๋ยวนี้น้อยเก็บในผักไว้กินดอก สีเป็นเพราะว่าครั้นหรือจั้งไต่ หรือพากันเหมื่อยเบาะ สีว่าบ่มีบ่อนเมี้ยนบ่อนเก็บกะบ่แม่น มันเป็นสมัยของเขา ถามเขาว่าสุหีบเอาแนวผักไว้แนสุ เขาจะตอบว่า จักสิเมี้ยนเฮ็ดหยั่ง ซื่อเอาโลด ของละสิบ ของละชาว ซื่อของเดียวปลูกแล้วกะสิกินเบ็ดเบาะ เขาเว้ากะแม่นความเขา มันกะเลยเป็นว่า เอาสะดวก เอาง่าย เอาซาบาย เข้าว่าโลด ใน

ผักตั้งแต่พ่อแต่แม่ ตั้งแต่ปู่แต่ปู่กะเลยดัดแนวตัว เพราะว่าไม่มีไผ่เอาแนวไว้ แนวผักที่ใช้ปลูกใช้หวานอยู่ทุก มื้อนี้ส่วนใหญ่สีเป็นของตลาด สีเหลืองแน่ที่เป็นของเดิมกะเป็นบางเหียนดอก...”^{๕๔}

“...สิ่งตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านในบ้านเฮาเบาะ กะถือว่าเป็นเรื่องดี แต่ว่า พวกใน ผักที่เป็นพันธุ์บ้านเฮาแท้ ๆ จะสืหายากจักหน้อย อีกอย่างเพิ่นกะบ่ค่อยพากันเก็บ มีแต่ซื้อเอาแบบ สำเร็จรูปที่ฮ้านเจ๊กเพิ่นเอามาขาย อีกอย่างหนึ่งทุกมื้อนี้เกษตรกร (อำเภอ) เพิ่นกะมีหัวหน้าแต่ละหมู่ตำบล ออกมาตรวจ มาถ่ายฮูปส่งไปให้นายเพิ่นเบิ่ง ถ้าเพิ่นมืงบ เพิ่นกะซื้อเม็ดในผักเอามาแจก มีแต่เจ้าสิปลูก ท้นบ่ละ สิมี่หม่องปลูกบ่ สิดูปานไต่ มวนพวกในผักกะสืหายากจักหน้อย บ้านเฮาสิมี่กะเก็บมกั๋มเมี้ยนกะเป็น พวกข้าวปลูก ข้าวปลูกยังพากันเอาแนวไว้อยู่ ลงทื่อเพิ่นกะเอาไปเปลี่ยนแนวกันกับเหียนอื่น ๒ ปี ๓ ปี เพิ่นสืพากันเปลี่ยนแนวข้าว ปลูกแต่แนวข้าวเก่ามันลืบงาม ฮวงบใหญ่ น้ำหนักบได้ น้ำหนักเบา ขายบได้ ราคา จังซันเพิ่นกะเลยต้องเปลี่ยนแนวพันธุ์ข้าว...”^{๕๕}

รูปภาพที่ ๔.๒๑ พืชสายพันธุ์พื้นบ้านที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

“...อยู่วัดกะมีเล่าใหญ่ เล้าข้าวของบ้านไต่บ้านเทิง สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๘ ตั้งแต่ครู บาหัวแต่เกิด ชุมผู้เฒ่าผู้แก่ กะพอใหญ่ครูบานันแหละโตตั้งโตตี ผู้ใหญ่บ้านเพิ่นกะเฮ็ดกะสร้าง สมัยนั้นพอ ใหญ่บ้านบุญ กะปลูกขึ้นหลายปีแล้ว แต่ก่อนกะอยู่ในบ้าน หัวแต่ย้ายเข้ามาไว้ในวัด จัก ๔-๕ ปี นี่แหละ ทุกมื้อนี้ที่ (ดิน) มันหน้อย บ่มีหม่องเอาไว้ กะเลยเอาเข้าไปไว้ในวัด แต่พ่อแต่แม่เพิ่นกะเอาไว้เมี้ยนข้าว จากกุ่มข้าวใหญ่ ไผ่ข้าวบ่พอกินกะมายืมไปกิน ปีหน้าข้าวขึ้นเล่า ได้ข้าวใหม่แล้วจังเอามาแทน ได้ดอกแน

^{๕๔} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

บ่ได้ดอกแน่ กะยังพอมีเหลือ พอได้ขายเอามาใช้ในวัดโนว ทุกมือนี่เอาไว้เก็บข้าวที่เพิ่นเฮ็ดกองทุน ข้าวเปลือก ข้าวกุ่มข้าวใหญ่กะแบ่งใส่ไว้อยู่ แต่ส่วนใหญ่ข้าวกุ่มข้าวใหญ่เพิ่นสืขายโลด กองทุนข้าวเปลือก กะสืขอแผ่จากไต่บ้าน เอือนละแสน ลางเอือนเพิ่นมีหลายเพิ่นกะให้หลาย สองแสนกะมี สามแสนกะมี แล้วแต่เพิ่นสืบริจาค ผู้ช้อยเพิ่นกะสืลงทะเบียนไว้ ผู้ที่บริจาคข้าวมาไว้ใส่กองทุนกะถือว่าเป็นสมาชิก สามารถหยิบยืมข้าวเปลือกในกองทุนได้ สืยไปขาย ยืมไปเฮ็ดข้าวปลูก ยืมไปกิน กะได้เปิด แต่ว่าแต่ละปี กะบ่คู่กันดอก บ่พอกัน ถึงว่าสืมีลางเอือนบริจาคเพิ่มมากะตาม การเฮ็ดกองทุนข้าวเปลือกเพื่อความมั่นคง ทางอาหารของบ้านเฮา ทรงสืคือกว่าอย่างอื่นอยู่เด๊ะ ผู้ช่าว...”^{๕๖}

๔.๓.๔ เสนอแนวทาง วิธีการ และข้อตกลงร่วมกัน จากการได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน และได้ระดมความคิดเห็นของหลายฝ่ายที่เข้าร่วมประชุม ได้ทำให้เห็นว่ามุมมองของแต่ละฝ่ายมีความเห็น เหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ฝ่ายผู้นำชุมชนก็มีความคิดเห็นเป็นแนวทางหนึ่ง มองเห็นปัญหาแบบผู้นำ เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ฝ่ายชาวบ้าน/เกษตรกร ก็มีความคิดเห็นและมองปัญหาแตกต่างออกไปจากกลุ่ม ผู้นำชุมชน แต่ทั้งหมดทั้งมวลของปัญหา ความคิดเห็น แนวทางปฏิบัติ เพื่อการขับเคลื่อนชุมชนไปด้วยกัน ทั้งบ้าน วัด หน่วยงานราชการ ไปด้วยกัน นั่นคือ ความสามัคคี ความเป็นเครือข่ายญาติที่ต้องการให้ชุมชน มีความก้าวหน้า มีความกินดีอยู่ดี มีความสุข อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ไม่เกิดความขัดแย้ง ไม่เกิดความ เดือดร้อนหรือความวุ่นวายที่เป็นภัยต่อหมู่บ้านหรือชุมชน ดังนั้น การประชุมร่วมกันในครั้งนี้จึงได้ข้อสรุป เพื่อเป็นแนวทาง กำหนดวิธีการ และมีข้อตกลงร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนโครงการให้บรรลุสำเร็จไปด้วยดี มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และอยู่ดีกินดี ดังนี้

๑) ควรมีคณะกรรมการหรือผู้รับผิดชอบธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านอย่างจริงจัง เนื่องจากเดิมที ในชุมชนหรือหมู่บ้าน จะมีชาวบ้านนำข้าวเปลือกมาบริจาคเพื่อสมทบกองทุนในถังฉางของ หมู่บ้านทุก ๆ ปี แต่ก็จัดเก็บตามความสะดวกและความเหมาะสม ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคณะกรรมการ คนใดคนหนึ่งคอยรับผิดชอบ คณะกรรมการจะมีการแต่งตั้งโดยตำแหน่งจากการปกครอง ไม่มีลายลักษณ์อักษรหรือรูปแบบโครงสร้างการทำงานยุคสมัยใหม่ จึงทำให้การทำงานและขนาดของกองทุนข้าวเปลือก ของหมู่บ้านไม่ค่อยเติบโตเท่าที่ควร

๒) ควรสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีจิตอาสา การดำเนินการเพื่อจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เป็นแนวทางการรักษาพันธุ์พืชของชุมชนที่ยังไม่ได้ดัดแปลงหรือตัดต่อพันธุกรรม เป็นงาน ที่ไม่มีค่าตอบแทน ไม่มีรายได้อะไรเลยจากการดำเนินงาน จะต้องทำงานด้วยจิตอาสา ทำงานฟรี ทำงาน เพื่อชาวบ้าน ซึ่งจากการมีความเห็นชอบและแสดงความคิดเห็นร่วมกันของการประชุม ได้มีการเสนอ

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

ตัวแทนจิตอาสาจากชาวบ้าน ซึ่งบุคคลที่เหมาะสมในการทำงาน ได้แก่ พระสงฆ์ในวัด ผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) กลุ่มบุคคลดังกล่าวยินดีทำงานด้วยจิตอาสา ทำงานด้วยความสมัครใจตามความเห็นชอบของชาวบ้าน/เกษตรกร

๓) ควรทำบัญชีจดบันทึกให้ชัดเจน การทำบัญชีของกองทุนข้าวเปลือกของชุมชนแบบเดิมใช้วิธีการจดบันทึกตามการแจ้งของชาวบ้าน ซึ่งบางครั้งผู้จดบัญชีไม่ได้อยู่ในสถานที่ เนื่องจากอาจติดภารกิจและธุระอื่น เมื่อสมาชิกผู้ที่ส่งคืนข้าวเปลือก นำข้าวเปลือกมาส่งคืน บางครั้งก็มีผู้รับส่งคืน บางครั้งก็ไม่มีผู้รับส่งคืน วิธีการก็คือการไว้ใจซึ่งกันและกัน เช่น ผู้ที่ส่งคืนใช้หนี้ข้าวเปลือก บอกว่า ส่งคืนแล้วนะ ๕๐ กิโลกรัม คนจดบันทึกก็จดบันทึก ๕๐ กิโลกรัม โดยไม่ได้มีการชั่งตรวจสอบจำนวนข้าวเปลือกที่ถูกต้อง หรือบางครั้งผู้ส่งคืนข้าวเปลือกนำข้าวเปลือกมาส่งคืนกองทุน แต่ไม่พบเจอผู้รับผิดชอบ ก็ใช้วิธีการใส่กระสอบมัดปากยกขึ้นไว้ที่ลานแล้ว (ระเบียงยุ่งฉาง) ซึ่งหลายครั้งโกข้าวบ้านจะบินขึ้นไปเจาะจิกกินข้าวในกระสอบ ทำให้ได้ข้าวคืนสู่ยุ่งฉางลดน้อยลง ได้น้อยกว่าที่สมาชิกกู้ยืมไป ถ้าหากมีผู้รับผิดชอบทำสมุดบัญชีจดบันทึกและมีการชั่งจำนวนปริมาณข้าวเปลือกที่นำมาส่งคืนจะทำให้กองทุนเจริญเติบโตและมีจำนวนปริมาณข้าวมากเพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน/เกษตรกร

หากในอนาคตเกษตรกรอำเภอมีการสนับสนุนการทำเกษตรแปลงใหญ่มากยิ่งขึ้น มีการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชชนิดอื่น ๆ เช่น ผักกาด ผักชี หัวหอม กระเทียม ถั่ว แตงร้าน แตงไทย บวบ ฯลฯ จะมีการขยายพื้นที่จัดเก็บที่ถูกต้อง ถูกวิธี เพราะพืชจำพวกนี้มีระยะการจัดเก็บระยะสั้น ๆ เกษตรกรจำเป็นต้องปลูกต่อเนื่องทุก ๆ ปี เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูก หากไม่นำไปปลูกจะทำให้เมล็ดพันธุ์ฝ่อ เน่าเสีย เม็ดลีบ ไม่สามารถนำไปปลูกหรือขยายพันธุ์ได้เลย เมล็ดพันธุ์พืชที่ไม่ใช่ข้าวเป็นพืชประเภทเมล็ดผัก จะต้องมีการจดบันทึก วัน เดือน และปี ที่ถูกจัดเก็บ เพื่อป้องกันการลืมและการหมดอายุของเมล็ดพันธุ์

๔) ควรเริ่มต้นการจัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านจากการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือก ความเข้มแข็งด้านการเกษตรของผู้คนในชุมชน คือ “การปลูกข้าวนาปี” มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เนื่องด้วยการบูชาและนับถือข้าว ตามประเพณีฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน เช่น บุญกุ่มข้าวใหญ่/บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญเดือนหก ฯลฯ

“...เฮามาประชุมฮ่วมกันมื่อนี้กะถือว่าได้เว้า ได้จา ได้บอกข่าวกล่าวบุญโครงการกิจกรรมให้ไต่บ้านเฮาได้รู้ ได้ทราบ เนาะ เพิ่นสิได้รู้แนวทาง ได้รู้ความสำคัญ รู้ความจำเป็น ว่า แต่ต่อไป หัวผัก ในผักที่เป็นของบ้านเฮาแท้ ๆ มันสิเสียไปเปิดแล้ว สิเหลือแต่ของเจ๊กของตลาด ต่อไปกะมีแต่ซื้อกับซื้อ มื่อนี้กะถือว่าการประชุมกะตกลงกันได้ดี บ้านเฮาบมีปัญหายังดอก เว้ากันง่าย ขอแต่ว่าผู้นำ เจ้าหัวอยู่วัด เพิ่นพาเฮ็ด พาทำ บ้านเฮากะเฮ็ดนำเปิด อยากได้ยังกะเปิดหมากอะโล่ บอกแม่เอาโลด ไต่บ้านเพิ่นพร้อม

ช่วยตลอด ลีขอแถมมาช่วย ลีขอแม่เงินแม่ข้าวจะเจ้าจะออกช่วยกัน แต่ว่าลีให้มาจั้ง มาพาเห็ด กะสิมีแต่เจ้าหัว กับพวกผู้นำนั่นแหละที่เห็ดได้ดี เป็นหยั่งเบาะ แต่ละคนแต่ละครัวจะคาโฮ้ คาสวน คางัว คาควาย ยากนำผัก ยากนำเด็กน้อย ยากนำลูกนำหลาน...”^{๕๗}

รูปภาพที่ ๔.๒๒ การปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้รู้จักรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

“...ประชุมมาแล้วเห็นว่า ลีขอแม่ข้าวอยู่เล้าครัวละแสน เอาไปไว้เป็นกองทุนข้าว ผู้ใดยังบ่ทันเอามาให้กะถือว่าบ่เป็นสมาชิก บ่สามารถกู้ยืมข้าวในเล้าใหญ่ได้ ผู้บริจาคนแล้ว ลีบให้อีกกะได้ หรือลีให้อีกกะแ่งดี ข้าวลีได้มีหลายขึ้นกว่าเก่า ลีได้แบ่งกันยืมได้หลายขึ้น กะอีกอย่างเทื่อปีหน้าปีในลีขอแม่หัวผักในผัก เอาไว้เป็นกองทุนเดะเห็นว่า หัวผักบั่ว หัวผักเทียม กะเอาไปบริจาคนได้ เพิ่นลีเก็บไว้เป็นธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชประจำบ้านเฮา แนวชุมชนที่เป็นของบ้านเฮา แต่ว่าอยู่เฮือนจักสิมีหรือบ่มีดอก ลีต้องไปขอกเบิงอยู่ในสวนที่แม่บ้านเพิ่นปลูกกะมีแต่ในผักตลาด เขาซื้อของสำเร็จรูปมาปลูก ถ้าบ่ได้กะหื้อลีไปขอนำเฮือนอื่นมาใส่หน้าเพิ่น จังลีได้มีชื่อเสียงยามเพิ่นประกาศแม่หน้าเพิ่นแน่ตัว...”^{๕๘}

^{๕๗} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

๔.๓.๕ การลงขันบริจาคพันธุ์ข้าวเปลือกเพื่อจัดตั้งกองทุนฯ กองทุนข้าวเปลือกประจำหมู่บ้านถือว่าเป็นอีกส่วนหนึ่งของการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชนตำบลกุดยาหลวง จากการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันและมีข้อตกลงร่วมกันระหว่าง คณะผู้วิจัย ชาวบ้าน/เกษตรกร พระสงฆ์ที่พำนักอาศัยอยู่ในวัด และผู้นำชุมชน ได้มีมติให้ลงขันนำข้าวเปลือกมารวมกัน โดยการขอบริจาคจากชาวบ้าน เริ่มต้นครัวเรือนละ ๑ แส่นข้าวเปลือก (๑๒๐ กิโลกรัม) ซึ่งหากครัวเรือนใดเคยบริจาคลงขันไปแล้วให้ถือว่าเป็นสมาชิกของกองทุนฯ ถ้าหากครัวเรือนใดมีจิตศรัทธาจะบริจาคเพิ่มเพื่อสมทบกองทุนฯ ก็สามารทำได้ กองทุนข้าวเปลือกจะมาจาก ๒ ส่วน ได้แก่

๑) จากข้าวเปลือกของบุญคุ้มข้าวใหญ่ที่ทางวัดและคณะกรรมการ มีความเห็นชอบแบ่งให้บริจาคเข้าสู่กองทุนฯ

๒) จากการลงขันบริจาคของชาวบ้าน/เกษตรกร ทุกครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชน/หมู่บ้าน

“... ข้าวนาปลาแล้ว ข้าวขึ้นเล้า ทางผู้ข้ากับทีมงาน กะสิมีประกาศอะโหลไปข่าว ให้โหบ้านได้รู้ ผู้เป็นหนี้กะให้เอามาคืน เอามาใส่เล้าไว้ก่อน คั้นชั้นมันสิเสียบิด ผู้สิบริจาคตี้มกะมี ลางเทื่อเพิ่นได้ข้าวหลายเนาะ กะให้เพิ่นบริจาคได้ เฮากะสิจดบันทึกไว้ พอเฮาเก็บได้เบ็ดแล้ว เฮากะสิปาวประกาศว่า ใผมีความประสงค์ มีความต้องการหิบบิยข้าวอยู่เล้าใหญ่ กะให้มาลงทะเบียนไว้ หนี้กะสินดมีอันดเว้นให้พากันมาติดเอา ผู้ซ่อยเพิ่นกะสิหาชิงมาไว้ซ่งให้ เอาแต่รถ เอาแต่กระสอบมาห่ายเอา ขนเอา แต่ส่วนหลายมันกะปู้กันดอก คนมายืมหลาย ส่วนใหญ่กะยืมไปขายใช้หนี้ใช้สิน อันนี้กะว่ากันไป เนาะ...”^{๕๙}

“...ข้าวเล้าใหญ่กะยังมีอยู่ เพิ่นสิแผ่ข้าวใส่ทุกปี เอือนละ ๕ หมื่น เอือนละแสน กะตามผู้เพิ่นทุกซ์ ผู้เพิ่นมี ข้าวปลูกยามหวานกะไปเอาอยู่เล้าใหญ่กะพอได้อยู่ บ้านเฮาสีโฮมกันอยู่มานข้าว แต่ว่ามวนในผัก หัวผัก บ่ค่อยเห็นพากันเก็บ มันเก็บไวยากนำแหล่ มาประชุมนำเพิ่นอยู่วัด เพิ่นกะขอแผ่นำครวเอือน บ้านใดเฮาได้เบ็ดคู่เอือนอยู่ดอก บ้านเทิงติสปีได้เบ็ดดอก เอือนอยู่กะได้อยู่ดอก เอือนบ่อยู่กะสิบได้ดอกดี เป็นหยั่งดี กะเพราะว่าพากันป่าเอือนไปเฮ็ดเวียกกรุงเทพฯ ชลบุรี พัทยา ภูเก็ต หลายคักอยู่เด๊ะ เอือนซ่งบ้านเทิง...”^{๖๐}

๔.๓.๖ จัดตั้งคณะกรรมการ แนวทางการแต่งตั้งคณะกรรมการธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชนตำบลบ้านกุดยาหลวง ได้มีการประชุมและข้อตกลงร่วมกัน โดยการยึดเอาคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการคล้ายกับคณะกรรมการกองทุนข้าวเปลือกประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีการดำรงตำแหน่งตามวาระของผู้นำชุมชนซึ่งดำรงตำแหน่งทางการปกครอง การดำรงตำแหน่งไม่มีวาระกำหนดที่ตายตัว วาระการ

^{๕๙} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

ดำรงตำแหน่งให้ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของตำแหน่งของผู้นำการปกครองทางบ้านเมือง อาทิ เช่น กำนันหมตวาระการดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหมตวาระการดำรงตำแหน่ง หรือเกษียณอายุจากตำแหน่ง เมื่ออายุ ๖๐ ปี เมื่อผู้นำทางการปกครองหมตวาระหรือเกษียณ คณะกรรมการธนาการเมล็ดพันธุ์พืช พื้นบ้าน จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ ตามตำแหน่งของผู้ปกครองท้องถิ่นในขณะเวลานั้น ซึ่ง คณะกรรมการฯ มีทั้งหมด ๑๕ คน ประกอบไปด้วย

๑. เจ้าคณะตำบลเกษม-กุดยาลวน เขต ๓	ประธานที่ปรึกษา
๒. เจ้าอาวาสวัดจันทน์	รองประธานที่ปรึกษา
๓. กำนันตำบลกุดยาลวน	ประธาน
๔. ผู้ใหญ่บ้านตำบลกุดยาลวน หมู่ที่ ๑	รองประธาน
๕. ผู้ใหญ่บ้านตำบลกุดเม็ก หมู่ที่ ๒	รองประธาน
๖. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑	เหรัญญิก/บัญชี
๗. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒	เหรัญญิก/บัญชี
๘. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๑	กรรมการ
๙. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๒	กรรมการ
๑๐. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๓	กรรมการ
๑๑. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๔	กรรมการ
๑๒. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๕	กรรมการ
๑๓. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๖	กรรมการ
๑๔. สมาชิกที่ได้รับการคัดเลือก คนที่ ๗	กรรมการ
๑๕. ผู้ช่วยกำนันตำบลกุดยาลวน	กรรมการและเลขานุการ

“...หากสิจัดตั้งธนาการเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของบ้านเฮา กะใช้คณะกรรมการกองทุนข้าวเจ้าใหญ่ของบ้านเฮาโลด มันสิดัง่าย เอาโตนั้นมาต่อยอดเลย สิดีเฮ็ดงานสะดวก เฮ็ดได้งาย กรรมการชุดนี้ กะดืออยู่แล้ว เป็นไปตามวาระตามตำแหน่งของกำนัน ของผู้ใหญ่บ้าน บ่เบิดวาระจักเทื่อดอก จนว่าผู้ใหญ่บ้านเบิดวาระ กำนันเบิดวาระ เพิ่นกะเป็นไปตามตำแหน่งเพิ่นนั้นละ คั้นสิมาต่อยอดกองทุนข้าวเจ้าใหญ่ แอ่งดีแล้ว ปกติกะมีแต่ข้าวเปลือก ถ้ามืในผัก หัวผัก ผักบัว ผักเทียม เอามาต้มกันแอ่งดีแล้ว เอาขึ้นไว้ใส่เจ้าโลด บ่อดดอกหม่องไว้ในเจ้า ผิดแต่ว่า ซานเล้ามันสูง ขึ้นกะยาก ลงกะยาก...”^{๖๑}

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระสงฆ์ คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

“...กรรมการกะเอาชุมกรรมการกองทุนข้าวที่เพิ่นเฮ็ดข้าวเล้าใหญ่ในวัดนั้นได้ ชุมนี้กะเฮ็ดเวียกเฮ็ดงานด้อยอยู่แล้ว กะมีเพียงแต่ว่าเฮาตี๋มพวกในผัก หัวผัก แนวผักนางอ่างหล้าของบ้านเฮาเอาไปใส่ไว้ในเล้าใหญ่ เอาไว้นำกันกับชุมข้าวที่แผ่ไปแล้ว แม่นบ่ละ แต่เค้าแต่เดิมกรรมการเพิ่นกะขอแผ่ข้าวนำไ้บ้านตี๋มทุกปีอยู่ดอก ถ้าเป็นว่าเพิ่นเพิ่มมาเป็นแผ่ในผัก แผ่หัวผัก กะเฮ้งดี บ่มีคนยืมกะเอามาใช้มาสอยในงานบุญ งานวัด งานวา หัวผักเทียม หัวผักบัว อันนี้บ่ต้องห่วง เดี่ยวกรรมการเพิ่นกะจัดการกะเปิดเองดอก...”^{๖๒}

๔.๓.๗ กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ คณะกรรมการและสมาชิกได้ออกแบบการกำหนดกฎระเบียบ และข้อบังคับ ของธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยมีลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นข้อตกลงแบบหลวม ๆ ใช้หลักการอยู่อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน เพื่อประคับประคองสมาชิกกลุ่มและผู้คนที่เป็นเกษตรกรในชุมชนให้สามารถมีอยู่ มีกิน มีใช้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยลำแข้งของตนเอง หากมีการบังคับใช้กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ อย่างเคร่งครัด อาจจะทำให้ชาวบ้าน/เกษตรกร มีภาระหนี้สินรุงรังเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการซ้ำเติม ไม่ใช่การช่วยเหลือชาวบ้านหรือเกษตรกร ดังนั้น กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ จึงถือว่าเป็นบรรทัดฐานว่า สมาชิกทุกคนที่มีส่วนร่วมสามารถได้รับสิทธิเท่าเทียมกันทุกคน สมาชิกท่านใดมีภาระหนี้เมล็ดพันธุ์ผูกพันกับธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ จะต้องรับผิดชอบและต้องชำระค่าใช้จ่ายจำนวนเมล็ดพันธุ์ฯ คืนเข้าสู่ธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ เพื่อให้ธนาคารฯ สามารถดำเนินการและมีเมล็ดพันธุ์ให้สมาชิกได้กู้ยืมในฤดูกาลเพาะปลูกในปีถัดไป ทั้งนี้ ธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชนตำบลกุดยาลวน ได้กำหนดกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ไว้ดังนี้

๑) ธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านตำบลกุดยาลวนมี วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมเกษตรกรในชุมชนให้สามารถพัฒนาเมล็ดพันธุ์ในท้องถิ่นมีคุณภาพที่ดี และรักษาสายพันธุ์พืชดั้งเดิมไม่ให้สูญหาย

๒) ส่งเสริมการลดค่าใช้จ่ายเกษตรกรในชุมชน ลดต้นทุนและการสิ้นเปลืองงบประมาณสำหรับค่าใช้จ่ายด้านเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูก

๓) เก็บรวบรวมสายพันธุ์ข้าว เมล็ดพันธุ์พืช ที่เป็นพืชประจำถิ่น เพื่อไม่ให้เกิดการสูญหาย และป้องกันการติดต่อพันธุ์กรรมจนพืชประจำถิ่นกลายพันธุ์

๔) ปลอ่ยกู้-ยืมเมล็ดพันธุ์พืช ข้าวเปลือก เพื่อส่งเสริมการเพาะปลูกของเกษตรกรในชุมชน

๕) ติดตามการส่งคืนเมล็ดพันธุ์จากสมาชิกที่กู้ยืมของแต่ละปีการเพาะปลูก

๖) สมาชิกธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ มีศักดิ์และสิทธิเท่ากันทุกคนในการได้รับประโยชน์และการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์จากธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ

^{๖๒} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

๗) สมาชิกธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ สามารถบริจาคสมทบเมล็ดพันธุ์เพิ่มให้กับกองทุนเพื่อส่งเสริมการดำเนินงาน ได้ตามจำนวนความประสงค์ของผู้บริจาค

๘) สมาชิกธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ สามารถกู้ยืมเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกได้สูงสุด จำนวน ๖๐๐ กิโลกรัม (๕ แส่นข้าวเปลือก) ต่อปี ต่อครัวเรือน

๙) อัตราดอกเบี้ยการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูก ร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๑๐) สมาชิกธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ จะต้องส่งคืนเมล็ดพันธุ์ทั้งต้นทุนและดอกเบี้ย ภายในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ของปีถัดไป

๑๑) สมาชิกธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ ที่ไม่ส่งคืนเมล็ดพันธุ์ทั้งต้นทุนและดอกเบี้ย จะถูกคณะกรรมการพิจารณารายชื่อและทำการตีประกาศในป้ายประกาศหน้ายังฉาง (เล่า)

๑๒) สมาชิกธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ ที่ไม่ทำการส่งคืนเมล็ดพันธุ์ทั้งต้นทุนและดอกเบี้ย จะไม่สามารถทำการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกได้ จนกว่าสมาชิกท่านนั้นจะทำการส่งคืนหนี้และดอกเบี้ย สะสมทั้งหมด

“...คันสีเอาขว้อบังคับมาใช้กันอีหลี มั่นกะคือสีแองโหด มีข้อห้าม มีแนวสีเฮ็ดได้ กะคือสีโพลกัน คันบ่มีแท้ ๆ กะสีปากันส่งคืน สิมี่แต่ผู้เอาไป ต่างคน ต่างเอาไป บ่มีใผ่ส่งคืน โดนบนานกะสีเบ็ดตัว เจ้านันบ่ส่ง เจ้าพุ่นกะบ่ส่ง เห็นผู้หนึ่งเฮ็ดได้ ผู้สอง ผู้สาม ผู้สี่ ผู้ห้า กะเฮ็ดตามชั้นตัว มั่นกะเป็นข้อตกลง ช่วมกันเนาะ กะเฮ็ดคือกันกับยืมข้าวฉั่นแหละ กะมีทวงกันแน่ มีโจดหากันแน่ คันบ่ทวงกลางคนกะบ่ให้คืน คือกันเด้อ บ่มี บ่หนี บ่จ่าย เฮ็ดหน้ามัน ๆ บ่ฮู้ บ่ชี้ คนจั่งชี้กะมีคือกัน...”^{๖๓}

“...แนวเฮ็ดตาม ของการหยิบยืมเมล็ดพันธุ์ฯ กะคือ ๆ กันกับยืมแนวอื่นนั่นละ คือกันกับยืม ข้าวในเหล่าใหญ่ในวัด กรรมการกะชุมเดียวกัน ยืมกะยืมแบบเดียวกัน ยามส่งกะส่งแบบเดียวกัน ผู้อนุญาตให้ให้กับผู้รับคืนกะแม่นแม่ผู้ใหญ่ผู้ช่อย เพิ่นกะเป็นผู้เบิ่งผู้แยงเรื่องพวกนี้ คันเอาไปกิน ไปเฮ็ดข้าว ปลูกกะยืมบ่หลายดอก ทางธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ เพิ่นกะให้ยืมอยู่ ๔-๕ แส่น อยู่ กะถือว่าหลาย พออยู่ พอกิน พอได้เป็นข้าวปลูก พอคุ้มปากคุ้มท้องแต่ละปีอยู่ แต่ถ้าว่าย ยืมไปขาย อันนี้กะหือบ่พอดอก คนยืมมัน หลายโหดละ แต่ยามใช้คืนดิ กะสีตึง ๆ แน่ ถ้าบ่มีกฎมีระเบียบกะสีบ่ได้คืน อันนี้กะต้องมีผู้ตามทวง ประกาศใส่หมากอะโหล แจ้งรายชื่อให้ไทบ้านฮู้นากัน บ่ให้คืนกะประกาศชื่อคู่ ๆ กะมีทั้งประกาศใส่หอ กระจ่ายข้าว ประกาศเขียนใส่ชื่อใส่บอร์ดกระดาศเปื้อจ้อข้างเล่าในวัดนั่นแล้ว ผู้ได้ผ่านไป ผ่านมา กะสีได้ เห็นชื่อ มีปรากฏชื่อผู้ที่บ่ได้ส่ง เป็นหนี้ ถ้าบ่ส่ง กะบ่มีสิทธิยืมอีกต่อไป...”^{๖๔}

^{๖๓} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อรักษาเมล็ดพันธุ์ที่เป็นพืชประจำถิ่นไม่ให้สูญหายและลดต้นทุนค่าใช้จ่ายด้านการซื้อพันธุ์พืชเพาะปลูกของแต่ละฤดูกาลเพาะปลูก ภายใต้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” คณะผู้วิจัยได้ทำการสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังปรากฏตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดต่อพันธุกรรม

การที่เกษตรกรได้นำเอาเทคโนโลยีและเครื่องมือสำหรับการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาช่วยเพื่อผ่อนแรง ทำให้เกษตรกรได้รับความสะดวกสบาย มีความรวดเร็วต่อการผลิตเพื่อการขายและส่งตลาด เพื่อให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภค ทำให้เกษตรกรในท้องถิ่นล้มเลิกการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ซึ่งจากการลงชุมชนพื้นที่วิจัยของคณะผู้วิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกร ทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมกับเกษตรกร/ชาวบ้าน สะท้อนปัญหาและผลกระทบจากการทำการเกษตรจากการนำเมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปจากการซื้อมาจากร้านค้าทางการเกษตร ซึ่งเป็นสายพันธุ์พืชที่ได้รับการตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรมแล้ว ซึ่งพอจะสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. สาเหตุที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกพืชที่มีการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม การตัดสินใจเลือกปลูกพืชที่มีการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรมของเกษตรกรในชุมชนตำบลกุดยาลวน อำเภอดงเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี เกิดจากหลายสาเหตุ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑.๑ การเก็บเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิมมีความยุ่งยาก เมล็ดพันธุ์ที่ดีและมีความสมบูรณ์ เมื่อทำการเพาะปลูกมีอัตราการงอกสูง จะต้องใช้ทักษะและความเชี่ยวชาญการคัดแยกและการดูแลสายพันธุ์ของพืชชนิดนั้นค่อนข้างสูง โดยเกษตรกรจะต้องทำการสังเกตและเก็บข้อมูลของพืชตลอดทั้งวงจรและวัฏจักรของพืช เช่น การมีปฏิกริยาต่อแสง การดูดน้ำ-คายน้ำ การเลือกเก็บเมล็ดพันธุ์ระยะต่าง ๆ

๑.๒ ขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันเมล็ดพันธุ์ ใช้วิธีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ด้วยวิธีการแบบครุพักลักจำ ขาดความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เกษตรกรรม พืชศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ไม่มีอุปกรณ์และโรงเรือนควบคุมอุณหภูมิเพื่อป้องกันเชื้อราบางชนิดและป้องกันการเมล็ดพันธุ์ไม่ให้ถูกทำลาย

๑.๓ คุณภาพสายพันธุ์พืชและการต้านทานโรค พืช GI หรือพืชพื้นบ้านประจำถิ่น มีสภาพไวต่อโรค มีภูมิคุ้มกันต่อโรคค่อนข้างต่ำ ผลผลิตต่อไร่ไม่สูง ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุนผลิตเพื่อการขาย อัตราการงอกค่อนข้างต่ำ พืช GMO หรือพืชที่มีการดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม มีอัตราการงอกของเมล็ดพันธุ์สูง ๙๕% ทนต่อโรค ให้ผลผลิตต่อไร่สูง คุ้มค่าต่อการลงทุนผลิตเพื่อการขายส่งตลาด

๑.๔ ความต้องการความสะดวกสบายของเกษตรกร ใช้สมองและทุนทำงานทดแทนการใช้กำลังแรงงานคน โดยใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือทางการเกษตรเข้ามาช่วยในการผ่อนแรง เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว รถอัดฟาง โดรนเพื่อการเกษตร ฯลฯ ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความสะดวกสบาย ได้ผลผลิตจากการทำเกษตรมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันกลับได้กำไรลดลง เนื่องจากต้องใช้เงินทุนทำงานค่อนข้างสูง

๒. ปัญหาและผลกระทบ

๒.๑ เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านหรือพืชประจำถิ่นสูญหายไปตามกาลเวลา เกิดจากความยุ่งยากและขั้นตอนการคัดเลือก การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อให้ได้เมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ ทำให้เกษตรกรขี้เกียจเลือกที่จะซื้อเมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปและละทิ้งเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม

๒.๒ เพิ่มต้นทุนในการเพาะปลูก เกษตรกรที่เลือกใช้เมล็ดพันธุ์สำเร็จรูป จะต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุกครั้งที่ทำกรเพาะปลูก ต้องจ่ายงบประมาณเพื่อเมล็ดพันธุ์ เพราะเนื่องจากเมล็ดพันธุ์สำเร็จรูปใช้นามาเพาะปลูกได้เพียงครั้งเดียว ไม่สามารถนำมาปลูกได้หลายครั้ง

๒.๓ ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ขยายพันธุ์ในฤดูกาลถัดไป เมล็ดพันธุ์ที่ถูกดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรม ไม่เหมาะที่จะเก็บรักษาและนำไปขยายพันธุ์ได้หลายครั้ง หากนำไปปลูกติดต่อกันหลายครั้งจะทำให้ผลผลิตลดลง ต้นแคะกล่น ไม่ทนต่อโรคศัตรูพืช ไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ

๒.๔ รสชาติของพืชผักไม่ถูกปากคนประจำถิ่น เมล็ดพันธุ์ที่ถูกดัดแปลงและตัดต่อพันธุกรรมให้ผลผลิตดี ลำต้นสวย ผลสวย ลูกดก เหมาะสำหรับการเพาะปลูกเพื่อการตลาดหรือผลิตรายต่อตลาดขายส่งสินค้าเกษตรกร ไม่เหมาะกับการบริโภคของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เนื่องจากมีรสชาติไม่อร่อยและไม่ถูกปาก ให้รสชาติไม่เหมือนกับพืชผักที่เป็นพืชประจำถิ่น

๓. วิเคราะห์ SWOT Analysis

๓.๑ จุดแข็ง ประกอบไปด้วย (๑) มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ทุกครัวเรือนมีโฉนดที่ดิน ได้รับการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์จากมรดก อาชีพหลักคือ ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด (๒) มีความรู้การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิด โดยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การเก็บ

เมล็ดพันธุ์ข้าว แดงร้าน ถั่วฝักยาว (๓) เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ เพื่อลดความเสี่ยงจากการทำเกษตร มีตลาดรองรับแน่นอน เช่น การปลูกข้าวนาปี ตะไคร้ ต้นหอม ผักชี (๔) มีวัฒนธรรมและประเพณี เชื่อมความสามัคคี บุญฮีตสิบสอง เป็นประเพณีที่แสดงความร่วมมือร่วมใจ การช่วยเหลือกันของผู้คนในชุมชนและมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตร เช่น บุญบั้งไฟ บุญกุ่มข้าวใหญ่ บุญคูณลาน

๓.๒ จุดอ่อน ประกอบไปด้วย (๑) ขาดความรู้วิธีการป้องกันเมล็ดพันธุ์ ไม่มีโรงเรือน ไม่มีบรรจุภัณฑ์และห้องจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม (๒) เกษตรกรยุคปัจจุบันชอบความสะดวกสบาย ใช้เครื่องทุ่นแรงและเทคโนโลยี เพื่อลดภาระการทำงาน ประหยัดเวลาในการทำงาน แต่ส่งผลให้เพิ่มต้นทุนในการผลิต (๓) เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ ทำให้พืชบางชนิดในท้องถิ่นไม่ได้ถูกจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ และนำมาปลูกใหม่ จึงทำให้พืชสายพันธุ์ที่ตลาดไม่ต้องการสูญหายไป (๔) ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี เพาะปลูก เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพาะปลูก แต่ไม่ได้มีองค์ความรู้พัฒนาเทคโนโลยีและซ่อมแซมเทคโนโลยีเมื่อมีปัญหาหรือชำรุด จำเป็นจะต้องส่งศูนย์ฯ เพื่อซ่อมแซมบำรุง

๓.๓ โอกาส ประกอบไปด้วย (๑) เกษตรบำบัด เป็นการทำเกษตรแบบผ่อนคลายจากการทำงานหนักของมนุษย์ออฟฟิศ และหลีกเลี่ยงความวุ่นวายจากสังคมเมืองใหญ่ (๒) เกษตรทางเลือก พึ่งพาตนเอง ปลูกพืชแบบผสมผสาน ลดต้นทุนการผลิตและค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (๓) เกษตรแปลงใหญ่ รวมกลุ่มเกษตรกรหลาย ๆ ครัวเรือน ผลิตสินค้าเกษตรเพื่อส่งขายให้พ่อค้าคนกลาง ลดความเสี่ยงจากการทำเกษตร (๔) เกษตรเพื่อสุขภาพ เน้นกิจกรรมทำเกษตรเพื่อผ่อนคลาย ผลิตสินค้าเกษตรออร์แกนิก เพื่อกลุ่มรักสุขภาพ เช่น ลดความอ้วน ลดเบาหวาน รักษารูปร่างและผิวพรรณ

๓.๔ อุปสรรค ประกอบไปด้วย (๑) การละทิ้งอาชีพเกษตรกรรม บุตรหลานของเกษตรกรได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น สามารถเลือกงาน ประกอบอาชีพได้หลากหลาย จึงพากันหันหลังไม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเฉกเช่นบรรพบุรุษ (๒) ขาดความรู้การเกษตรจากสื่อออนไลน์ มีข้อมูลลวกๆ เกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการกรองข้อมูล ทำให้ถูกหลอกลวงและสูญเสียเงินทองกับการทำตามชุดความรู้จากสื่อออนไลน์ (๓) การลอกเลียนแบบ พืชชนิดใดที่ราคาแพง เกษตรกรจะหันไปปลูกชนิดนั้นตามกัน ซึ่งส่งผลให้ราคาตกต่ำ ล้นตลาด (๔) ภาระหนี้สิน การนำเทคโนโลยีและเคมีเพื่อการเกษตรมาใช้ในการผลิต ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับต้นทุนการผลิต และเกิดภาระหนี้สินตามมา

๕.๑.๒ ส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

การส่งเสริมการเก็บรวบรวมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ได้ทำการออกแบบให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพื่อเป็นการไม่กระทบต่อการตัดสินใจหรือเป็นการแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่คาดเคลื่อนและอาจจะไม่ได้รับความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ๒ กิจกรรม คือ

๑. กิจกรรมที่ ๑ การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน มีเป้าหมายเพื่อเชิญชวนเกษตรกรในพื้นที่ชุมชนตำบลกุตยาหลวง หันมาตระหนักและใส่ใจกับสมบัติมรดกตกทอดของบรรพบุรุษที่เก็บรักษาไว้ เป็นมรดกในรูปแบบของเมล็ดพันธุ์และพืชผลทางการเกษตรไม่ให้เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นสายพันธุ์แบบดั้งเดิมสูญหายไปกับความมั่งงาย และความสะดวกสบายของลูกหลานที่ทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยลืมนึกเหง้าเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิม มีทั้งหมด ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เชิญชวนชาวบ้าน/เกษตรกร ให้นำเมล็ดพันธุ์พืชภายในครอบครัวของตนเอง มาเข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ ๒ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์จากเกษตรอำเภอตระการพืชผล

ขั้นตอนที่ ๓ การแนะนำและพิจารณาเมล็ดพันธุ์ระบบปิดและเมล็ดพันธุ์ระบบเปิด

ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างความสามัคคีแบบมีส่วนร่วมลงมือปลูกเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านร่วมกัน

๒. กิจกรรมที่ ๒ การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านประเพณีบุญคุณลาน มีเป้าหมายเพื่อจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นพืชหลักของเกษตรกรตำบลกุตยาหลวง ที่มีการเพาะปลูกมากที่สุด และเป็นพืชที่สร้างรายได้หลัก รวมทั้งเป็นอาหารเลี้ยงชีพของผู้คนในชุมชน ใช้การขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านประเพณีบุญคุณลาน หรือ “บุญกุ่มข้าวใหญ่” มีการแบ่งเมล็ดพันธุ์ข้าวบางส่วนหลังจากนำมาร่วมทำบุญถวายพระ และบูรณซ่อมแซมศาสนสถาน เข้าสู่กองทุนเมล็ดพันธุ์ หรือ ธนาคารเมล็ดพันธุ์ประจำหมู่บ้าน มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ประสานงานและประชุมร่วมกันกับคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน และแกนนำเกษตรกรระดับตำบล

ขั้นตอนที่ ๒ “บุญคุณลาน” กิจกรรมขับเคลื่อนการรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านบุญประเพณีกุ่มข้าวใหญ่

ขั้นตอนที่ ๓ คัดแยกประเภทเมล็ดพันธุ์ข้าว

๓. ถอดบทเรียนจากกิจกรรม ซึ่งพอจะสรุปจากกิจกรรมทั้ง ๒ กิจกรรม ดังนี้

๓.๑ สร้างความตระหนักรู้และมองเห็นความสำคัญของเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น

๓.๒ สร้างการรับรู้ความอันตรายและภัยคุกคามที่จะส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรของชุมชน

๓.๓ สร้างการรับรู้เพื่อให้เกษตรกรได้ตระหนักและต่อต้านความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP)

๓.๔ ถ่ายทอดความรู้ทางด้านการเกษตรสมัยใหม่ และการปรับตัวให้กับการใช้เทคโนโลยีผสมผสานกับการทำเกษตรแบบดั้งเดิม

- ๓.๕ ตอบข้อคำถามและข้อสงสัยเกี่ยวกับการทำเกษตร
- ๓.๖ การออกแบบกิจกรรมทางการเกษตรร่วมกันของผู้คนในชุมชน
- ๓.๗ สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ที่เป็นประเพณีตามฮีตสิบสอง
- ๓.๘ แนะนำการสังเกตและการพิจารณาการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์จากของสำเร็จรูปให้ถูกวิธี
- ๓.๙ ส่งเสริมการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน
- ๓.๑๐ ใช้วัดเป็นศูนย์กลางเพื่อการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

๕.๑.๓ จัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับ

ชุมชน

การขับเคลื่อนเพื่อผลักดันให้มีการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชนตำบลกุตยาหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการวางแผนและแนวทาง เพื่อให้ธนาคารเมล็ดพันธุ์ของชุมชน เกิดความเข้มแข็ง ยั่งยืน และมั่นคง โดยการนำเอาเครื่องมือที่เรียกว่า “เทคนิค AIC” มาช่วยในการออกแบบและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา ซึ่งพอจะสรุปกระบวนการและขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความเป็นไปได้สำหรับการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ซึ่งข้อมูลที่ค้นพบและเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประกอบไปด้วย

- ๑.๑ เป็นชุมชนที่พึ่งพารายได้หลักจากอาชีพเกษตรกร อาชีพหลักคือทำนา
- ๑.๒ มีการอยู่รวมกันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้าน ปลูกเรือนอยู่ใกล้กัน
- ๑.๓ อาศัยกันอยู่แบบเครือญาติ เป็นวิถีชุมชนแบบชาวอีสานดั้งเดิม
- ๑.๔ มีประเพณีที่เนื่องด้วยการทำเกษตรกรรม เช่น บุญบั้งไฟ บุญคูณลาน

๒. ประสานงานผู้นำชุมชน โดยการทำหนังสือบันทึกข้อความ ขออนุญาตการใช้พื้นที่เพื่อการวิจัย ประกอบไปด้วย

- ๒.๑ เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ตำบลเกษม-กุตยาหลวง
- ๒.๒ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุตยาหลวง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๓ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- ๒.๔ ชาวบ้าน/เกษตรกร โดยการลงทะเบียนการเข้าร่วมกิจกรรมผ่านแกนนำเกษตรกร
- ๒.๕ แกนนำเกษตรกรของชุมชน

๓. ประชุมปรึกษาหารือและระดมความคิดเห็น ซึ่งพอจะสรุปประเด็นสำคัญจากการประชุมและระดมความคิดเห็นจากเวทีชาวบ้าน ดังนี้

- ๓.๑ เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นพันธุ์ดั้งเดิมมีเหลือน้อย
- ๓.๒ ไม่นิยมเก็บเมล็ดพันธุ์ผัก

๓.๓ เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว สายพันธุ์ข้าวโบราณ และสายพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน

๓.๔ ให้ความสำคัญกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ค่อนข้างน้อย

๔. เสนอแนวทาง วิธีการ และข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งพอจะสรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้

๔.๑ ควรมีคณะกรรมการหรือผู้รับผิดชอบธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านอย่างจริงจัง

๔.๒ ควรสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีจิตอาสาเพื่อทำงานธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ

๔.๓ ควรจัดบันทึกการจัดทำบัญชีให้ชัดเจน

๔.๔ ควรเริ่มต้นการจัดตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านจากการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือก

๕. การลงขันบริจาคพันธุ์ข้าวเปลือกเพื่อจัดตั้งกองทุนฯ โดยการขอรับบริจาคจากชาวบ้าน
ครัวเรือนละ ๑ แส่นข้าวเปลือก (๑๒๐ กิโลกรัม) ซึ่งกองทุนฯ ได้ข้าวมาจาก ๒ ส่วน ได้แก่

๕.๑ จากข้าวเปลือกของบุญกุ่มข้าวใหญ่ที่ทางวัดและคณะกรรมการ มีความเห็นชอบ
จัดสรรแบ่งปันบริจาคเข้าสู่กองทุนฯ

๕.๒ จากการลงขันบริจาคร่วมกันของเกษตรกรทุกครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

๖. จัดตั้งคณะกรรมการ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการ ทั้งหมด ๑๕ คน ประกอบไปด้วย เจ้า
คณะตำบล เจ้าอาวาส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยกำนัน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกองทุนที่ได้รับการ
คัดเลือก ไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง วาระการดำรงตำแหน่งจะสิ้นสุดเมื่อผู้นำชุมชนหมดวาระหรือ
เกษียณอายุราชการ

๗. กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ มีลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นข้อตกลงแบบหลวม ๆ ใช้
หลักการอยู่อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน เพื่อประดับประคองสมาชิกกลุ่มและผู้ที่
เป็นเกษตรกรในชุมชนให้สามารถมีอยู่ มีกิน มีใช้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยลำแข้งของตนเอง หากมีการ
บังคับใช้กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ อย่างเคร่งครัด อาจจะทำให้เกษตรกร มีภาระหนี้สินรุงรังเพิ่ม
มากขึ้น ซึ่งจะเป็นการซ้ำเติม ไม่ใช่การช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาของเกษตรกร

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” โดยการการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อรักษาเมล็ดพันธุ์ที่เป็นพืชประจำถิ่นไม่ให้สูญหายและลดต้นทุนค่าใช้จ่ายด้านการซื้อพันธุ์พืชเพาะปลูกของแต่ละฤดูกาลเพาะปลูก คณะผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นต่าง ๆ จากการศึกษาเชิงพื้นที่ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยการอภิปรายผลในรายละเอียด ดังนี้

๑. ผลการศึกษาปัญหาและผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดต่อพันธุกรรมพบว่า (๑) สาเหตุที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกพืชที่มีการตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรม เกิดจากการเก็บเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิมมีความยุ่งยาก ขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันเมล็ดพันธุ์ คุณภาพสายพันธุ์พืชและการต้านทานโรค ความต้องการความสะดวกสบายของเกษตรกร (๒) ปัญหาและผลกระทบ เกิดจากเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านหรือพืชประจำถิ่นสูญหายไปตามกาลเวลา เพิ่มต้นทุนในการเพาะปลูก ไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ขยายพันธุ์ในฤดูกาลถัดไป รสชาติพืชผักไม่ถูกปากคนประจำถิ่น (๓) วิเคราะห์ SWOT Analysis จุดแข็งคือ มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง มีความรู้การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิด เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ และมีวัฒนธรรมและประเพณีเชื่อมความสัมพันธ์ จุดอ่อน คือ ขาดความรู้วิธีการป้องกันเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรยุคปัจจุบันชอบความสะดวกสบาย เพาะปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ และขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีเพาะปลูก โอกาส คือ เกษตรบำบัด เกษตรทางเลือก เกษตรแปลงใหญ่ และ เกษตรเพื่อสุขภาพ อุปสรรค คือ การละทิ้งอาชีพเกษตรกร ขาดความรู้การเกษตรจากสื่อออนไลน์ มีข้อมูลลวกหลวง การลอกเลียนแบบการเพาะปลูก และภาระหนี้สิน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ^๑ ได้ทำการศึกษาศาสนาเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร: ทักษะคิดและแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ทายาทเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง โดยได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด ครอบครัวของทายาทเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้ทายาทเกษตรกรสืบทอดอาชีพเกษตร อาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่ทำแล้วเหน็ดเหนื่อย ต้องใช้ความอดทนสูง มีความเสี่ยงจากภาวะสินค้าล้นตลาด เสี่ยงจากภัยธรรมชาติ มีรายได้น้อย ทำแล้ว

^๑ ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ, “การเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร: ทักษะคิดและแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๘, หน้า ๘๗-๙๑.

ยากจน ต้องกู้ยืมเงินมาประกอบอาชีพ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นพดล สอดแสงอรุณงาม^๒ ได้ทำการศึกษาการเก็บเมล็ดพันธุ์: ความมั่นคงทางอาหารในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย พบว่า เกษตรกรมุ่งผลิตเพื่อตอบสนองต่อการผลิตรายใหญ่และส่งออกต่างประเทศ มีความรู้และเทคโนโลยีขั้นสูงในการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ให้ผลผลิตดี สวยงาม จำหน่ายได้ราคาดี มีชุดความรู้ในการเก็บเมล็ดพันธุ์ที่แตกต่างกันทั้งภาคส่วนของรัฐ กลุ่มทุนเอกชน ภาคประชาสังคม และเกษตรกร

๒. ผลการส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน พบว่า มีการส่งเสริมกิจกรรมและออกแบบ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ๒ กิจกรรม ได้แก่ (๑) กิจกรรมการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน เพื่อเชิญชวนเกษตรกรในพื้นที่หันมาตระหนักและใส่ใจกับสมบัติมรดกตกทอดของบรรพบุรุษที่เก็บรักษาไว้ เป็นมรดกในรูปแบบของเมล็ดพันธุ์และพืชผลทางการเกษตรไม่ให้เมล็ดพันธุ์พืชที่เป็นสายพันธุ์แบบดั้งเดิมสูญหายไปกับความมั่งคั่ง โดยการอบรมให้ความรู้ แนะนำวิธีการพิจารณาเมล็ดพันธุ์ระบบปิดและเมล็ดพันธุ์ระบบเปิด และการสร้างความสามัคคีแบบมีส่วนร่วมลงมือปลูกเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านร่วมกัน (๒) กิจกรรม “บุญคุณลาน” กิจกรรมขับเคลื่อนการรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านบุญประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ เพื่อจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นพืชหลักของเกษตรกรตำบลกุดยาลวน ซึ่งถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจสร้างรายหลักและเป็นพืชที่เป็นอาหารหลักของชุมชน ใช้การขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านประเพณี “บุญคุณลาน” หรือ “บุญกุ่มข้าวใหญ่” โดยการประสานขอความร่วมมือกับผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และเกษตรกร ทำการคัดแยกประเภทเมล็ดพันธุ์ข้าว และจัดเก็บไว้ในยุ้งฉางของชุมชน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นุจรี ใจประนบ และ วาริช ราศรี^๓ ได้ศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า มีการนำกิจกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ๒ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม (๒) รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน และสอดคล้องกับผลการศึกษา

^๒ นพดล สอดแสงอรุณงาม, “การเก็บเมล็ดพันธุ์: ความมั่นคงทางอาหารในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต ๒๕๖๖, หน้า ๑๑๙-๑๒๑.

^๓ นุจรี ใจประนบ และ วาริช ราศรี, “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ๒๕๖๒, หน้า ๑๐๓-๑๐๗.

ของ สุวารี ศรีบุญ และคณะ^๔ ได้ศึกษาการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารในชุมชนนิเวศานเมืองสู่ความยั่งยืน ตำบลสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่า แนวทางสร้างความมั่นคงทางอาหารควร ถ่ายทอดความรู้ด้านอาหารพื้นเมืองสู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเยาวชนและคนต่างถิ่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ เทศบาลและการท่องเที่ยวควรส่งเสริมการจัดอาหารพื้นเมืองในงานประเพณีต่าง ๆ สร้างค่านิยมการ อนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านอาหารท้องถิ่น ควรปลูกและฟื้นฟูอนุรักษ์พืชอาหารให้เพิ่มขึ้นและส่งเสริมการ จำหน่ายอาหารพื้นเมืองให้หาได้ง่ายขึ้นและเผยแพร่คุณค่าอาหารสื่อเพื่อการท่องเที่ยวต่อไป

๓. ผลการจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับ ชุมชน พบว่า การขับเคลื่อนเพื่อจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านของชุมชน ภายในวัดจันทน์ที บ้านกุด ยาลวน-บ้านกุดเม็ก หมู่ที่ ๑ และ หมู่ที่ ๒ ตำบลกุดยาลวน อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ได้ มีการวางแผนและแนวทาง เพื่อให้ธนาคารเมล็ดพันธุ์ของชุมชน เกิดความเข้มแข็ง ยั่งยืน และมั่นคง โดย การนำเอาเครื่องมือที่เรียกว่า “เทคนิค AIC” มาช่วยในการออกแบบและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา ซึ่ง พอจะสรุปกระบวนการและขั้นตอน คือ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความเป็นไปได้สำหรับการจัดตั้งธนาคาร เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ประสานงานผู้นำชุมชน ประชุมปรึกษาหารือและระดมความคิดเห็น เสนอแนวทาง วิธีการ และข้อตกลงร่วมกัน การลงขันบริจาคพันธุ์ข้าวเปลือกเพื่อจัดตั้งกองทุนฯ โดยการขอรับบริจาค จากชาวบ้าน จัดตั้งคณะกรรมการ ออกกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นุจรี ใจประนบ และ วาริธ ราศรี^๕ ได้ศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่าง ยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การค้นหา รูปแบบการรักษาป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ (๑) รูปแบบหลักการ ๕ สร้าง (๒) รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม (๓) รูปแบบธรรมนูญ ชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน (๔) รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน และ

^๔ สุวารี ศรีบุญ และคณะ, “การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารในชุมชนนิเวศานเมืองสู่ความยั่งยืน ตำบลสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรม ราชูปถัมภ์, ๒๕๕๘, หน้า ๕๗-๕๘.

^๕ นุจรี ใจประนบ และ วาริธ ราศรี, “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่าง ยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ๒๕๖๒, หน้า ๑๐๓-๑๐๗.

สอดคล้องกับผลการศึกษาของอรพรรณ จันทน์อินทร์ และคณะ^๖ ได้ศึกษาการบริหารจัดการความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ของจังหวัดสงขลา พบว่า มีภูมิปัญญาอาหารพื้นเมืองชายแดนไทย-มาเลเซีย จังหวัดสงขลา จำแนกได้ ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) อาหารคาว จำนวน ๕๑ ชนิด (๒) อาหารหวาน จำนวน ๑๔ ชนิด และ (๓) อาหารว่าง จำนวน ๑๐ ชนิด สำหรับเทคนิคการปรุงอาหารนั้น ได้นำเสนอเทคนิคการปรุงอาหารพื้นเมือง จำนวน ๑๐ ชนิด คือ แกงเลียงผักพื้นบ้าน ต้มหางวัว แกงเนื้อลูกเหริยง แกงเห็ดเม็ดยอตะขามกุ้งสด แกงส้มปลาช่อนนา หมูผัดสะตอ ผัดเผ็ดไก่ยอดฟักทองผัดน้ำมันหอย หมี่ผัดกะทิ ผักแซ่ผัดไข่ มีพฤติกรรมการบริโภคอาหารพื้นเมืองและถ่ายทอดภูมิปัญญาเทคนิคการปรุงอาหารให้กับลูกหลาน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑. เกษตรกรในพื้นที่ที่มีการหันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องมือทุ่นแรง เพื่อประหยัดเวลาและช่วยลดภาระการใช้แรงงานคน แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องมือทุ่นแรงส่วนใหญ่จะเป็นสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ มีราคาค่อนข้างสูง ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาเทคโนโลยีและเครื่องมือเพื่อการเกษตรที่เกิดจากการคิดค้น พัฒนาและออกแบบผลิตจากคนในชุมชน โดยการส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรให้ได้รับการศึกษาต่อด้านการเกษตร และเทคโนโลยีเฉพาะปลูกสำหรับเกษตรกร

๒. เกษตรกรในพื้นที่ถูกภัยคุกคามโดนหลอกลวงจากการซื้อสินค้าและอุปกรณ์การเกษตร จากสื่อออนไลน์ โฆษณาชวนเชื่อ เช่น เพจเฟซบุ๊ก ช่องยูทูบ และด็กต็อก ดังนั้นจึงควรมีการอบรมหรือจัดกิจกรรมการสร้างการรับรู้ การรู้เท่าทันมีฉาชีพที่มาในสื่อออนไลน์ วิธีการตรวจเช็คความน่าเชื่อถือของร้านค้าออนไลน์ การพิจารณาและหาข้อมูลเปรียบเทียบก่อนการสั่งซื้อสินค้าการเกษตรผ่านออนไลน์ เพื่อป้องกันการถูกหลอกลวงและหลงเชื่อข้อมูลปลอมที่ชักชวนหลอกล่อให้เกษตรกรทำตาม

๓. เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ถูกจัดเก็บไว้ เมื่อนำไปเพาะปลูกมีอัตราการงอกน้อย การเจริญเติบโตไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากขาดองค์ความรู้และการจัดเก็บที่ถูกต้อง ดังนั้นจึงควรมีการอบรมให้ความรู้ ฝึกทักษะ การเก็บเมล็ดพันธุ์ให้ถูกวิธี โดยวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์

^๖ อรพรรณ จันทน์อินทร์ และคณะ, “การบริหารจัดการความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ของจังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ๒๕๖๐, หน้า ๘๙-๙๑.

หรือเจ้าหน้าที่ของเกษตรอำเภอ พร้อมทั้งสนับสนุนโรงเรียนและอุปกรณ์สำหรับเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์แบบมาตรฐาน จากหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอ

๔. การจัดบันทึกบัญชีรับบริจาคเมล็ดพันธุ์ และการให้กู้ยืมเมล็ดพันธุ์แก่สมาชิก มีลักษณะการทำบัญชีแบบหลวม ๆ เป็นการบัญชีแบบไม่เป็นทางการ ไม่มีการทำบัญชีคุม ทำให้ดูรายละเอียดค่อนข้างยาก ดังนั้นจึงควรมีการติดต่อนักบัญชีหรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการทำบัญชี มาช่วยอบรมและแนะนำการทำบัญชีแบบมาตรฐาน ให้กับเจ้าหน้าที่บัญชีหรือผู้ที่รับผิดชอบทำบัญชีของธนาคารเมล็ดพันธุ์ฯ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษารูปแบบการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน โดยใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมผสมกับการทดลองการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ ตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี มีความสมบูรณ์ การเลือกพื้นที่หรือดินสำหรับการเพาะปลูก การเพาะต้นกล้า การเพาะปลูกต้นพันธุ์ การบำรุงรักษา การเก็บเมล็ดพันธุ์ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ และการดูแลรักษาเมล็ดพันธุ์

๒. ควรศึกษาการเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตและผลผลิตต่อไร่ ระหว่างพืชประจำท้องถิ่น (GI) และพืชที่มีการตัดต่อและดัดแปลงพันธุกรรม (GMO) โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงทุนค่าใช้จ่ายสำหรับการเพาะปลูก ค่าปุ๋ย ค่ายาเคมีปราบศัตรูพืช ฯลฯ และรายได้จากผลผลิตต่อไร่ นำมาเปรียบเทียบข้อดี-ข้อเสีย จุดที่ควรพัฒนา และเสนอแนะแนวทางการตัดสินใจการเลือกปลูกพืชทั้ง ๒ ชนิด

๓. ควรศึกษาชนิดและสายพันธุ์พืชพื้นบ้านที่เหลือน้อยในปัจจุบัน และเกษตรกรในชุมชนยังมีการนำมาเพาะปลูกขยายพันธุ์ต่อเนื่องทุกปี โดยใช้กระบวนการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่เป็นพืชพื้นบ้านหรือพืช GI เป็นพืชที่มีการขยายพันธุ์ต่อเนื่องหลายครั้ง ทำการจดบันทึกชนิดและสายพันธุ์พืช รวมไปถึงสร้างพื้นที่สำหรับจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ การป้องกันเชื้อราและบรรจุภัณฑ์สุญญากาศเพื่อป้องกันความเสียหาย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติฉบับชุมชน. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๒.

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภาคใต้. นโยบายสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. การบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหน่วยงานให้ได้ผล. กรุงเทพฯ: รัฐสภาสาร, ๒๕๔๓.

ทัศนีย์ (ไทยภิรมย์) ลักษณะภิชชัย. การสังเคราะห์ชุมชน มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

ทิตยา สุวรรณะชฎ. ประชาคมตำบล แนวคิดตัวแบบ การทดลองและสังเคราะห์ในกระบวนการพัฒนาทางสังคมของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มิตรภาพ, ๒๕๔๔.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.

ผุสดี ภูอินทร์. เด็กกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์, ในเอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมวัยเด็ก หน่วยที่ ๘-๑๕. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.

วิจิต นันทสุวรรณ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหมู่บ้าน, ๒๕๔๒.

วิทยากร เชียงกุล. วิทยาการรักไทยบนฐานคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๕.

วิรุณ ตั้งเจริญ. ศิลปกรรม. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, ๒๕๓๒.

สถาบันชุมชนท้องถิ่น. พลวัฒน์ชุมชนไทยสมัยโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๔.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. “การวิจัย เรื่อง เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” ใน เอกสารประกอบเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ครั้งที่ ๒, วันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖. ขอนแก่น: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ. เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน. ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรปี ๒๕๖๕ และแนวโน้มปี ๒๕๖๖. กรุงเทพฯ: เอกสารเผยแพร่ E-BOOK, ๒๕๖๖.

สีลาภรณ์ นาคทรรพ. แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม : ระดับกลุ่ม/ชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๑.

สุภา ไยมือง. ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๕.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

อมรรวิช นาคทรรพ และคณะ. “การศึกษากับวิถีชุมชน” ในเอกสารประกอบการประชุมประจำปี ว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ ๑, ชุมชนไทท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง, วันที่ ๓๐-๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.

อารี รังสินันท์. ความคิดสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ช่างฟาง, ๒๕๓๒.

อุทัย ดุลยเกษม และ อนนก นาเคบุตร. เสริมความเข้มแข็งในตำบลจากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐.

๑.๒.๒ บทความ

นิตยา กมลวาทินิตา. “บริบทไทยว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน”, เศรษฐกิจและสังคม. ปีที่ ๔๐ เล่มที่ ๒, (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๖): ๑๔-๒๐.

นิพนธ์ จิตต์ภักดี. “การสอนแบบสร้างสรรค์”, สมัยศึกษา. เล่มที่ ๑๗, (๑๗-๑๘ มิถุนายน-กรกฎาคม, ๒๕๒๘): ๑๙.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. “การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน”, วารสารพัฒนาชุมชน. ๓๘(๓), ๒๕๔๒: ๒๔.
 เลิศ อานันนันทนะ. “สอนอย่างไรให้มีความคิดสร้างสรรค์”, แม่และเด็ก. (๑๑ มีนาคม ๒๕๓๐): ๔๒-๔๓
 อรรถเจษฎ์ สุขศาสนี. “ความคิดสร้างสรรค์”, วารสารไปรษณีย์โทรเลข, (พฤษภาคม ๒๕๓๐): ๑๕-๑๗.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

กานดา พุทธรักษา. “ผลการใช้แบบฝึกการเขียนแบบสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนพนัสพิทยาลัย อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี”. สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๑๒, ๒๕๔๐.

จิรฐา ชิตประสงค์. “การหารประสิทธิภาพของแบบฝึกการเขียนแบบสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร”. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๘.

ชาญวิทย์ ไหวหาร. “การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการลดปัญหาความยากจน : กรณีศึกษาชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร”. มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๖.

นพดล สอดแสงอรุณงาม. “การเก็บเมล็ดพันธุ์: ความมั่นคงทางอาหารในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย”. มหาวิทยาลัยรังสิต ๒๕๖๖.

นุจรี ใจประนบ และ วาริช ราศรี. “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ๒๕๖๒.

พรพรรณ อินทสงค์. “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะคิดต่อวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากการสอนแบบสืบสวนกับการสอนตามแผนการสอนของกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดฉะเชิงเทรา”. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๒.

วีระวัฒน์ วัฒนา. “การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่าน การเขียนสร้างสรรค์ และความคงทนในการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ที่ใช้ป้ายนิเทศประกอบภาพการ์ตูนกับภาพเหมือนจริงเป็นสื่อในการสอน”. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๒.

วีระวัฒน์ วัฒนา. “การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่าน การเขียนสร้างสรรค์ และความอดทนในการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ที่ใช้ป้ายนิเทศประกอบภาพการ์ตูนกับภาพเหมือนจริงเป็นสื่อในการสอน”. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๒.

ศันสนีย์ กระจำโนม และคณะ. “การเกษตรกับความมั่นคงทางอาหาร: ทศนคติและแรงจูงใจในการสานต่ออาชีพเกษตรของทายาทเกษตรกรในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๘.

สมคิด กอมนี. “การศึกษาความคิดสร้างสรรค์ด้านภาษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๔.

สมชาย บุญประดับ. “วิจัยและพัฒนาระบบการปลูกพืชอย่างยั่งยืน”. กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๕๘.

สุนทรีย์ สราญชาติ. “ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐาน”. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๓.

สุวารี ศรีบุญ และคณะ. “การสร้างความมั่นคงทางอาหารในชุมชนนิเวศในเมืองสู่ความยั่งยืน ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี”. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๙.

อรพรรณ จันทน์อินทร์ และคณะ. “การบริหารจัดการความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ของจังหวัดสงขลา”. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ๒๕๖๐.

๑.๒.๔ เว็บไซต์

กรมการปกครอง สำนักทะเบียนอำเภอตระการพืชผล. “สถิติข้อมูลประชากร ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙”. <<http://www.kudyaluan.go.th/general6.php>>, กันยายน ๒๕๖๖.

จารุพล เรืองสุวรรณ. “ธนาคารเมล็ดพันธุ์”. <<https://www.thaipost.net/columnist-people/324623/>>, กันยายน ๒๕๖๖.

ชุติมา เอี่ยมโชติชวลิต. “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน อนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืช”. <<https://www.prd.go.th/th/content/page/index/id/35375>>, กันยายน ๒๕๖๖.

ประเวศ วะสี. “ประชาสังคมเพื่อการพัฒนากระบวนการชุมชนทหารเข้มแข็ง”. <<http://www.rakbankerd.com>>, ธันวาคม ๒๕๖๖.

ปางอุบล อำนาจสิทธิ์. “Food Security : วิฤตความมั่นคงทางอาหารท่ามกลางการแพร่ระบาดของ COVID-19”. <<https://www.scbeic.com/th/detail/product/7400>>, กันยายน ๒๕๖๖.

พงศกร นิตยมี. “ธนาคารเมล็ดพันธุ์”. <<https://www.tistr.or.th/tistrblog/>>, กันยายน ๒๕๖๖.

พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑. “ราชกิจจานุเบกษา”. <<https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2551/A/031/39.PDF>>, กันยายน ๒๕๖๖.

พิฑูร ชมสุข และคณะ. “เมื่อลูกอีสานคืนถิ่นเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ จะเอื้อมเกษตรกรจ้งได้ ถึงจะเป็นอาชีพใหม่ที่ยั่งยืน”. <<https://www.salika.co/2020/08/02/howto-success-to-be-farmer-in-hometown-isan-thailand/>>, สิงหาคม ๒๕๖๓.

มนตรี แก้วดวง. “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน อนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืช”. <<https://www.prd.go.th/th/content/page/index/id/35375>>, กันยายน ๒๕๖๖.

มูลนิธิเกษตรรักษาสีงแวดล้อม (ประเทศไทย). “ความมั่นคงทางอาหาร”. <<http://www.aecth.org/>>, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

มูลนิธิเกษตรรักษาสีงแวดล้อม. “ความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน”. <<http://www.aecth.org/>>, ตุลาคม ๒๕๖๖.

สมณะ โพธิ์รักษา. “ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง”. <<http://www.asoke.info/04Agriculture/OFNT/KudinfaProject/01Community.html>>, ธันวาคม ๒๕๖๕.

สันติ ชัยศรีสวัสดิ์สุข. “ความมั่นคงทางอาหารกับความยั่งยืน”. <<https://econ.nida.ac.th/>>, ตุลาคม ๒๕๖๖.

สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). “พืชเศรษฐกิจ สินค้าสร้างรายได้ในครัวเรือนและประเทศ”. <<https://www.arda.or.th/detail/6166>>, พฤษภาคม ๒๕๖๖.

สุริยัสสา กล่อมเดช, “ธนาคารเมล็ดพันธุ์ของแผ่นดิน พื้นที่แลกเปลี่ยน ส่งต่อความยั่งยืน”, <https://krua.co/food_story/seeds-bank>, กันยายน ๒๕๖๖.

องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน. “ข้อมูลสภาพทั่วไป”. <<http://www.kudyaluan.go.th/>>, กันยายน ๒๕๖๖.

๑.๒.๕ สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๒, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๓, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เกษตรกรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน คนที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ พระสงฆ์ รูปที่ ๒, เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

2.1 PRIMARY SOURCES:

Mahachulalongkornrajavidyalaya. **Thai Tipitakas**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press, B.E. 2539.

2.2 SECONDARY SOURCES:

2.2.1 Books

Anderson, R.D. and Other. **Developing Children' S Thinking Through Science**. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1979.

Bernard, Harold. W., **Psychology of Learning and Teaching**. New York: McGraw-Hill, 1972.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. **The State of Food and Agriculture**. Sales and Marketing Group: Rome Italy, 2006.

Guilford, J.P. and R. Hoepfner. **The Analysis of Intelligence**. New York: McGraw-Hill, 1971.

Guilford, J.P., **Personality**. New York: McGraw-Hill, 1959.

_____. **The Nature of Human Intelligence**. New York: McGraw-Hill, 1967.

Hallman, R.J., **Creative Imagination**. 3rd ed., New York: Charles Scribners, 1971), pp.220-224.

Rice, J.P., **The Gifted Developing Total Talent**. Spring Field: Charles & C. Thomas., 1970.

Torrance, Paul, E., **Education and The Creative Potential**. Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1963.

Wallach, Michael A. and Nathan Kogan, **Model of Thinking in Young Children**. New York: Rinehart and Winston, 1965.

World Health Organization. **The State of Food Security and Nutrition in The World**. Sales and Marketing Group: Rome, 2023.

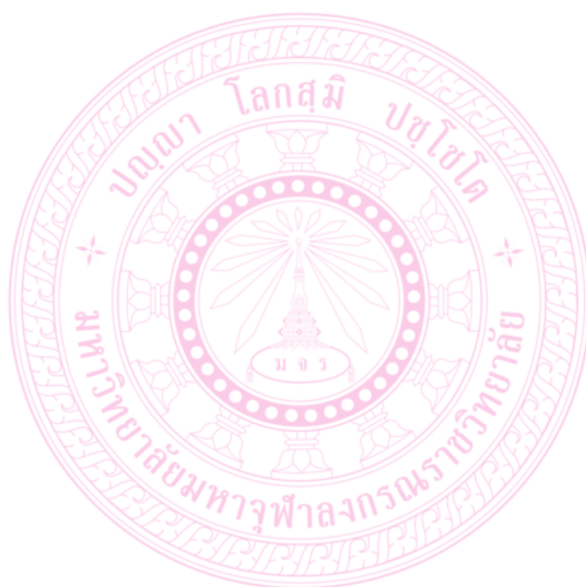
2.2.2 Articles

Jersild, Arthur T., "Creative Expression", **Children Go Forth**. (January 1972): 153-158.

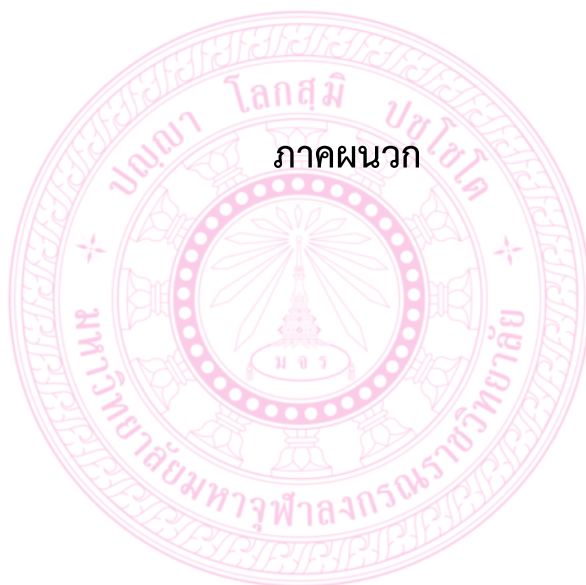
2.2.3 Electronics

Food and Agriculture Organization of the United Nations, “FAO Food Price Index Posts Significant leap in March”, <<https://www.fao.org/newsroom/detail/fao-food-price-index-posts-significant-leap-in-march/en>>, October 2023.

Food and Agriculture Organization of the United Nations, “SDG Indicators Data Portal”, <<https://www.fao.org/sustainable-development-goals-data-portal/data/indicators/>>, September 2023.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๖๑๗/๒๕๖๗

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่ดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร
(The Development of Homegrown Seeds Bank and Food Security)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800767023

สถาบันที่สังกัด: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.

เอกสารที่พิจารณาพบ

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๗
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๗
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๗
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๗

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๗

หมายเลขใบรับรอง: ว.๖๑๗/๒๕๖๗

วันที่ให้การรับรอง: ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๗

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๘

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๖๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ. / นักวิจัย คณะสังคมศาสตร์

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
แบบสอบถาม/แบบสอบถามสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาการเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดในการวิจัย และมีบางคำถามที่ไม่ตรงกับ ความรู้ความสามารถของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนั้น ถ้าข้อคำถามใดไม่ตรงกับท่านหรือไม่สามารถให้คำตอบได้ กรุณาข้ามไปตอบข้อต่อไป

แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปรพันธุกรรม

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

ตอนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทาง

อาหารระดับชุมชน

ขอขอบพระคุณในความกรุณาที่ท่านได้สละเวลาในการให้สัมภาษณ์และตอบคำถามเพื่อเป็น การประกอบการวิจัยและคำตอบของท่านจะถือว่าเป็นความลับและไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการ ใด ดังนั้น ใคร่ขอความกรุณาให้ท่านตอบตามความเป็นจริง คณะผู้วิจัยขอขอบคุณท่านที่กรุณาให้ ความร่วมมือในการให้ข้อมูลในการวิจัยมา ณ โอกาสนี้

พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ. และคณะ
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนารนาคการผลิตพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....เวลา.....น.

ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบจากการปลูกพืชที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม

คำชี้แจง : ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการที่ชาวบ้านนำเมล็ดพันธุ์ที่มีการดัดแปลงพันธุกรรมมาใช้เพาะปลูกเพื่อการเกษตรกรรมภายในชุมชนมากขึ้น ดังข้อต่อไปนี้ อธิบาย

๑. การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชและการเพาะปลูกพืชที่เป็นพืชประจำถิ่นมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง เกิดจากสาเหตุใดบ้าง

.....

.....

.....

๒. การที่ตัดสินใจเลือกเพาะปลูกเมล็ดพันธุ์ที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๓. เมล็ดพันธุ์ที่มีการดัดแปลงพันธุกรรมที่นิยมเลือกนำมาใช้เพาะปลูก มีเมล็ดพันธุ์พืชชนิดใดบ้าง

.....

.....

.....

๔. ปัญหาและผลกระทบที่ได้รับและส่งผลกระทบต่อเกษตรกร จากการเพาะปลูกพืชที่มาจากเมล็ดพันธุ์ที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน

คำชี้แจง : ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับกิจกรรมการส่งเสริมการเก็บรวบรวมและการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน ดังข้อต่อไปนี้ อธิบาย

๑. การตื่นตัวและการรับรู้เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน มีการตอบรับอย่างไรบ้าง

๒. การให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการส่งเสริมและผลักดันระดับชุมชนด้วยกิจกรรมรูปแบบใดบ้าง

๓. การได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์จากการบรรยายของวิทยากรและผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร มีวิธีการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ด้วยวิธีการและรูปแบบใดบ้าง

๔. การตระหนักถึงประโยชน์ของพืชประจำถิ่นและการผลักดันนโยบายส่งเสริมและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์ระดับชุมชน เพื่อความยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหาร มีกระบวนการและวิธีการอย่างไร

ตอนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

คำชี้แจง : ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการจัดตั้งธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน ดังข้อต่อไปนี้ อธิบาย

๑. การกำหนดระเบียบ กฎ และข้อบังคับ ของธนาคารอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน มีกระบวนการและขั้นตอนอย่างไร

๒. การรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ไม่ได้ดัดแปลงพันธุกรรมซึ่งเป็นพืชประจำถิ่น มีวิธีการและรูปแบบการเก็บรวบรวมเพื่อให้ได้เมล็ดพันธุ์สะสมเป็นกองทุนเริ่มต้นด้วยวิธีการอย่างไร

๓. การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชของธนาคารฯ ที่เหลือจากการกู้ยืมของชาวบ้าน มีวิธีการอย่างไร

๔. การจัดเก็บข้อมูลเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน มีกระบวนการจัดเก็บข้อมูลอย่างไร

ขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความกรุณาสละเวลาอันมีค่า
ในการตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย

ภาคผนวก ค

หนังสือแน

ที่ ขร ๘๐๐๕.๓/๐๓๘

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐๓๕-๒๔๕-๐๙๓ ภายใน (๘๓๐๙)

๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นประธานในพิธีเปิดและร่วมโครงการส่งเสริมการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น

เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกุตยาหลวง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการ จำนวน

๑ ชุด

๒. กำหนดการ จำนวน

๑ ฉบับ

ด้วยคณะผู้วิจัย เรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีกำหนดจัดโครงการส่งเสริมการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น เรื่อง “เก็บรักษาและขยายเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นอย่างไร? ไม่ให้สูญพันธุ์” ในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๐๘.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ สวนตาน้อย บ้านกุดเม็ก ตำบลกุตยาหลวง อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยอบรมให้กับเกษตรกรตำบลกุตยาหลวง จำนวน ๔๐ คน เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดแปลงพันธุกรรม การเก็บรวบรวมอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และการสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นประธานในพิธีเปิดและร่วมกิจกรรมโครงการส่งเสริมการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น ในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น. ณ องค์การบริหารส่วนตำบลกุตยาหลวง ตำบลกุตยาหลวง อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

โทร. ๐๘ ๑๑๔๖ ๙๔๑๘

ที่ ผว ๘๐๐๕.๓ / ๐๓๗

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐๓๕-๒๔๕-๐๔๓ ภายใน (๘๓๐๔)

๓ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญบุคลากรเป็นวิทยากร

เจริญพร เกษตรอำเภอดรuckerพิชผล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการ จำนวน

๑ ชุด

๒. กำหนดการ จำนวน

๑ ฉบับ

ด้วยคณะผู้วิจัย เรื่อง “การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร” คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีกำหนดจัดโครงการส่งเสริมการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น เรื่อง “เก็บรักษาและขยายเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นอย่างไร? ไม่ให้สูญพันธุ์” ในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ เวลา ๐๘.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ สวนตาน้อย บ้านกุดเม็ก ตำบลกุดยาลวน อำเภอดรuckerพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยอบรมให้กับเกษตรกรตำบลกุดยาลวน จำนวน ๔๐ คน เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบของเกษตรกรจากการปลูกพืชที่มีการตัดแปลงพันธุ์กรรม การเก็บรวบรวมอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และการสร้างความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญท่านหรือบุคลากรในสังกัดของท่านที่เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสมเป็นอย่างดีเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น ในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ เวลา ๐๙.๐๐-๑๐.๐๐ น. ณ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดยาลวน ตำบลกุดยาลวน อำเภอดรuckerพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

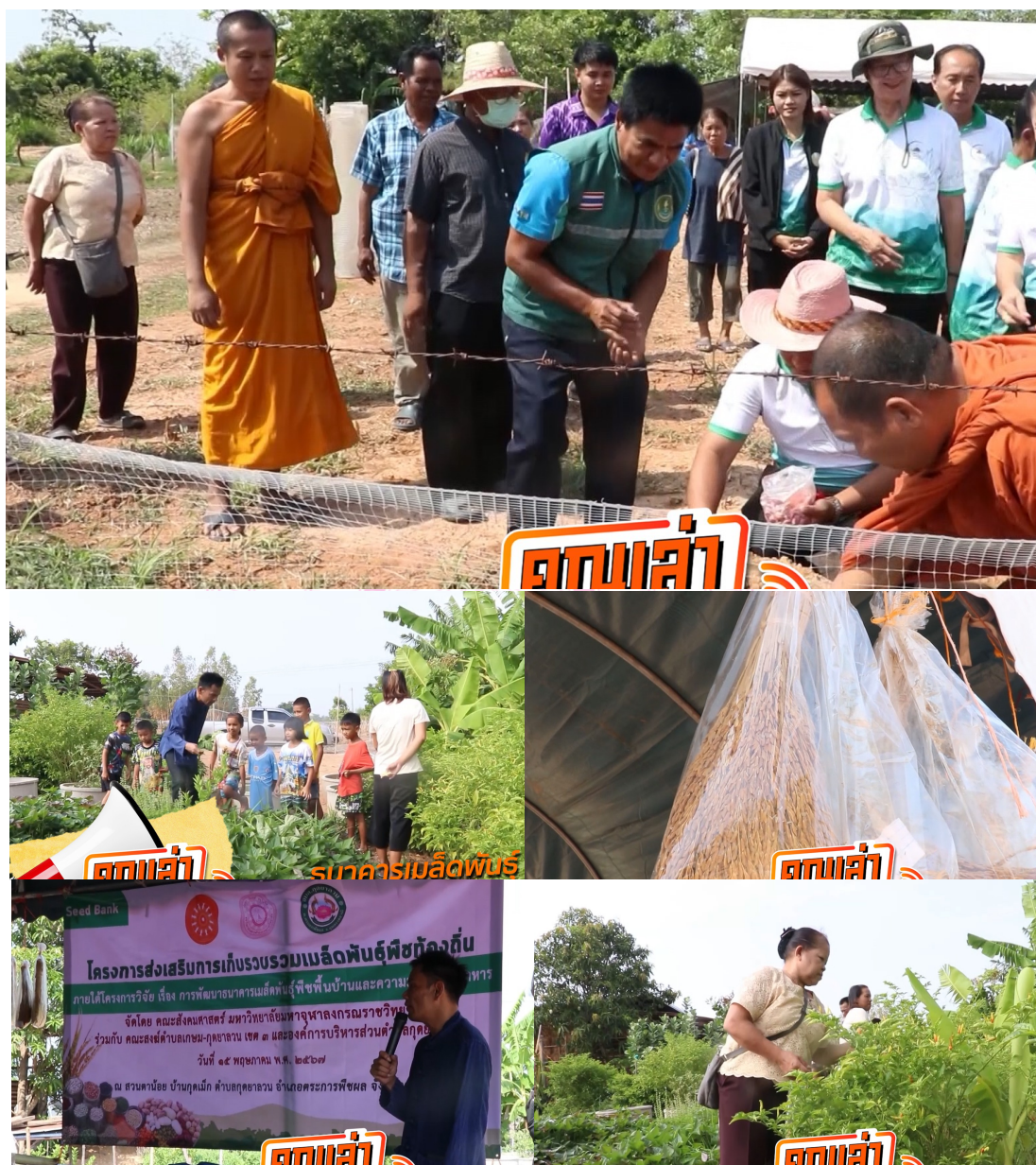
เจริญพร

(พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

โทร. ๐๘ ๑๑๔๖ ๙๔๑๘

ภาคผนวก ง
ภาพประกอบ

การปลูกฝังและการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านให้แก่เกษตรกร
และกลุ่มเด็กเยาวชนคนรุ่นใหม่

พระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมการรักษานุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชภายในชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์รักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน
ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ตัวแทนเกษตรกรอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และเกษตรกร/ชาวบ้าน

การอบรมและถ่ายทอดความรู้การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์จากวิทยากรและผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร

การขับเคลื่อนกิจกรรมถ่ายทอดความรู้การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านร่วมกับภาคีเครือข่าย และ
หน่วยงานภาครัฐ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในท้องถิ่น

พิธีกรรมการเลี้ยงบ้านและเลี้ยงผีปู่ตาเพื่อบอกให้ทราบว่าจะก้าวเข้าสู่ฤดูกาลเพาะปลูก
 เป็นการเตรียมตัว เตรียมความพร้อมอุปกรณ์การเกษตรและเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก
 สำหรับการเพาะต้นกล้าหรือหว่านกล้า

บุญกุ่มข้าวใหญ่หรือบุญคุณลาน หนึ่งในงานบุญที่ปรากฏตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน

เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ได้รับเมล็ดพันธุ์จากผู้เข้าร่วมอบรม
เพาะปลูกและขยายพันธุ์ ณ สวนตาน้อย (พ่อใหญ่ดำรง เจริญวงศ์) (๑)

เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ได้รับเมล็ดพันธุ์จากผู้เข้าร่วมอบรม
เพาะปลูกและขยายพันธุ์ ณ สวนตาน้อย (พ่อใหญ่ดำรง เจริญวงศ์) (๒)

เมล็ดพันธุ์พืชที่บ้านที่ได้รับเมล็ดพันธุ์จากผู้เข้าร่วมอบรม
เพาะปลูกและขยายพันธุ์ ณ สวนตาน้อย (พ่อใหญ่ดำรง เจริญวงศ์) (๓)

เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ได้รับเมล็ดพันธุ์จากผู้เข้าร่วมอบรม
เพาะปลูกและขยายพันธุ์ ณ สวนตาน้อย (พ่อใหญ่ดำรง เจริญวงศ์) (๔)

ภาคผนวก จ
การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2568

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
เรียน พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ. และคณะนักวิจัย

ข้าพเจ้า นายเทพพร ปรกาน เกษมสันต์ ตำแหน่ง นายก อบต.
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลลาดบัวขาว
ที่อยู่ 101 หมู่ 2 ต.ลาดบัวขาว อ.ลาดบัวขาว จ.ลพบุรี
โทรศัพท์ 045-252532 โทรสาร
ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้านและความมั่นคงทางอาหาร
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ. และคณะ
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ (เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน)
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ (เช่น นำไปใช้ประโยชน์แก่สาธารณชน ในเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้คุณภาพชีวิต
และเศรษฐกิจดีขึ้น)
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ (เช่น นำไปประกอบเป็นข้อมูลการประกาศใช้กฎหมาย
หรือกำหนดมาตรการ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ)
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์)
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 15 กันยายน 2567 จนถึง 2 กุมภาพันธ์ 2568 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ทำให้ชุมชนมีสวนร่วมกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ช่วยลดปริมาณขยะ
ที่เกิดขึ้นในชุมชน และได้ประโยชน์จากการนำขยะแปลงเป็นทุนกลับมาพัฒนา
บริเวณวัด สร้างการพัฒนาวงมั่งมีขึ้นต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(

ตำแหน่ง นายก อบต.ลาดบัวขาว

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ

ประวัตินักวิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล พระคมสัน เจริญวงศ์, ผศ.
การศึกษา พธ.บ. (เศรษฐศาสตร์),
ศม. (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ ๗๙ หมู่ ๑ หลักกิโลเมตรที่ ๕๕ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
E-mail komsan.jal@mcu.ac.th
ผลงานวิจัย

๑. เตาเผาศพอัจฉริยะเชิงพุทธวิธีสำหรับชุมชนเมือง, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), (๒๕๖๗).
๒. การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์วิถีพุทธเพื่อเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้ในชุมชน, กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.), (๒๕๖๖).
๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ, กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.), (๒๕๖๖).
๔. การพัฒนาเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงตามแนวพุทธศาสนาจังหวัดกระบี่และจังหวัดระนอง, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (๒๕๖๕).
๕. การพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในภาคกลางและภาคใต้, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (๒๕๖๔).
๖. รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในภาคใต้, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (๒๕๖๓).

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-นามสกุล ผศ.ดร.เอนก ไยอินทร์
การศึกษา พธ.บ. (รัฐศาสตร์)
รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์)
พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ ๗๙ หมู่ ๑ หลักกิโลเมตรที่ ๕๕ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
E-mail anek_2524@hotmail.com

ผลงานวิจัย

๑. เตาเผาศพอัจฉริยะเชิงพุทธวิธีสำหรับชุมชนเมือง, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.), (๒๕๖๗).
๒. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ, กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.), (๒๕๖๖).
๓. รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในภาคใต้, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (๒๕๖๓).
๔. การผสมผสานกลไกทางพุทธศาสนาเพื่อสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนและเมียนมาร์ (สกว.), (๒๕๖๑)

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-นามสกุล นายดาวเหนือ บุตรสีทา
การศึกษา พธ.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา)
ศศ.ม. (การบริหารการพัฒนาสังคม)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ ๗๙ หมู่ ๑ หลักกิโลเมตรที่ ๕๕ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
E-mail daonue.boo@mcu.ac.th

ผลงานวิจัย

๑. การพัฒนาระบบนิเวศ และเครือข่ายการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนวิถีพุทธ, กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.), (๒๕๖๖).

